DE
BALNEORVM
NATVRALIVM
VIRIBVS
LIBRI QVATVOR,

Quorum argumentum proximè sequentes pagellæ indicabunt,

VICTTC

BARPTOLOMAEO A CLIVOLO
Medicc Taurinensi & professore publico authore.

[illegible]

LVG[illegible]
pud N[illegible]

ELENCHVS EORVM QVAE IIS QVATVOR LIBRIS CONTINENTVR.

Liber primus balneorum Aquensium historiam complectitur, in septem capita diuisus.

Liber secundus, dicto[illegible] [illegible]sium rectum vsum continet, & e[illegible] [illegible]ium similis ac finiti[illegible] fod[illegible] [illegible] capita diuiditur

[illegible]neorum Aq[illegible]
[illegible]

Liber tertius & [illegible] totius orbis balneorũ vires complectuntur. [illegible] liber bipartitò secatur. In pri-[illegible] alneorum fodinæ explicantur. [illegible] b[illegible]lneorum historia narratur,

[illegible] v.c

cessàrunt, ac aliorum commoditati vtilitatique cōsulerem, hæc non solùm permittere excudi, sed & inuulgari necessum fuit. Cùm paria sint nil scribere, vel que scripseris non ædere. Scio tamen non defuturos, qui æditionem hanc non solùm non laudabunt, sed etiam valde reprehendent. Alij quia neminem non damnant, qui post tot ac tantos viros, aliquid audeat in medium afferre, superfluum iudicātes, quæ sunt scripta mutato rerum vultu rescribere. Temerarium existimare supra illorum eruditionē aliquid posse præstare. Alij stylum damnabūt tanquā minùs Latinū. Alij inanis gloriæ aucupandæ gratia factum putabunt. Ego, vt omnibus vnico verborum contextu satisfaciā, nec superfluè, nec temerariè scripsisse potui: quandoquidem propositæ rei cognitionem summè necessariam Medico nemo inficiabitur, à nemine tamen methodo & ratione ali[illegible] literarum monimētis prodita fuit. Phrasim qui damna[illegible], sciat me non ea gratia labor[illegible]sse, vt eius linguam erudirem, sed quò eius mētem locu[illegible]tarem. Nec Latina[illegible] linguam, sed Medicinam discere cupienti[illegible]us hæc scripta sunt. Postremò quid nominis expectare possum, ex re, ob quam me omnium etiam præposteró iudicio[illegible] [illegible]oni, nonnunquàm & derisui [illegible]ci[illegible] [illegible]t, hoc vno summopere lætor, hoc [illegible] [illegible]de satisfactum est: quod, vt cum [illegible] [illegible]a hæc mea fœtura C. T[illegible] [illegible]asorem nanciscatur: cu[illegible] [illegible]m virtutum

tam amplißima & excellētißima sunt exēpla, non modò in æquitate distribuēda, verùm etiā in Republica & militia regendis: vt omnes nationes, ad quas C.T. factorū celebris fama peruenit, peruenit autē ad plurimas, vel solum Biragorū nomen summa cum veneratione suspiciant. Hanc familiā ita Gallia honorat & veneratur, vt nil illis sine Biragis in Italia tutū, & firmum iudicarit. Hanc quāti fecerit Franciscus, quāti faciat Henricus inuictißimi Francorū Reges norunt omnes, qui veluti ab omniū creatore duo cælestis substantiæ lumina solē & lunam cōstituta vidēt, ad omniū rerū propagationem, nutritionē, & auctionē in terris retinendam ac augendā: sic à prudentißimis Regibus nostris duo hæc cælestis ingenij lumina Renatū & Ludouicū Biragum constitutos cernunt, ad eas propagines & radices, quas in Italia fix[illegible] retinēdas ac augēdas. At ego C.T. laudum ingēs pelagus, præter institutū, remis ac velis destitutus ingredi nolo: icc[illegible] ipso in littore anchorā figo, nec summis vt ai[illegible], labijs notißima attin[illegible]. Siquidē narrandū nō suscipio quod etiam plebeis notißimū est. Quāta scilicet auth[illegible]itate, quāta grauitate, quāta eloquētia, in summis & [illegible] Regū tribunalibus sis versatus. Quot vi[illegible] conuenerint audituri obseruatur[illegible] ente Biragum, rapidißimi [illegible] vberrimū eloquij fontem [illegible] Deus bone,

sil-n-

ſilentium? quanta audientia? quis omnium fauor, quæ expectatio? vnde tu vnus ex omnibus es viſus Gallis Proceribus, Regiq; optimo maximo idoneus, qui tam illuſtri Senatui præſideres: quippe in quo ſumma ſunt omnia & ſingularia, eximia probitas, fides, innocẽtia, integritas, conſtantia, humanitas, ingenium acerrimum, omnium diſciplinarum præcipueque ciuilium cumulus, ſumma prudentia, plurimus rerũ vſus, incredibilis quidam erga Rẽpublicã amor, admirabilis rebus in omnibus ſapiẽtia, maxima denique virtutũ omnium ornamenta. Quibus omnibus maximè opus eſt ei, qui maximum hoc imperium ampliſsimámque dignitatem ſumma cum laude ac Reipub. vtilitate geſturus eſt, quam vtilitatẽ maximã, ex hoc magiſtratu ſummo iam cernit Gallia, quòd totius plagæ Pedemõtan[illegible] hominũ animos nõ modò conciliatos, ſed & deuinct[illegible]os habeat hoc vno nomine, quod vnicuique li[illegible]n ſit & domi, & foris tutò degere: q[illegible]nicuique re ſua liceat pacate frui, cùm hæc olim [illegible] erent tam negligenter & le niter in ſica[illegible], in p[illegible] i[illegible] reſſores: deniq; in malos animaduertebatur. Ob q[illegible] beneficia nõ ceſſat hæc patria poſt[illegible] a[illegible] [illegible]tiſsimum deprecari C. T. concedat [illegible] [illegible] μέγα γηρᾶς ὀδῶ. Vale Galliaru[illegible] [illegible] Italiæ incompa[illegible]bile ornamen[illegible] [illegible]lis. 1550.

[illegible]

[illegible]

Qui me subsannas Zoile dic melius.

ANTONII BERGAE IN

HVIVSCE ET OPERIS, ET AVTOris doctißimi viri D. BARPTOLEMAEI VIOTTI A CLIVOLO commendationem

DECASTICHON.

Aestimat ut magnum quis ab unguibus esse leonem:
Hic etiam magnum te probat esse liber.
Balnea pertractat sermone notata uenusto:
Languida quæ morbis membra leuare solent.
Explicat ingenium uarijs quod fontibus insit,
Adferat & limus quamq; salutis opem.
Miras hîc lacuum uires pernoscere poßis,
Quas referat serie pagina culta breui.
Debebunt [illegible] ltum tibi Bar[illegible]tolemæe Viotte,
Hæc quicunque [illegible] arte legent.

IN D. BARPTOL[illegible]AEI VIOTTI A CLIVOLO Medicinę nec[illegible]non linguarum peritia cumulatißimi laudem

HENDECASYLLABI.

Qui uult Balnea scire, uastus orbis
Quæ miratur, is hunc legat libellum
Tractantem uarias aquas, quibus uis
Est quàm maxima. Sis memor laboris
Perdocti Medici, benigne lector,
Qui pandit tibi cuncta diligenter.

Y

AD CANDIDVM
LECTOREM.

Admonitum te velim esse lector, sicubi offendas, & præcipuè in prima facie primi quaternionis, & fortè aliquot alijs in locis scriptum nomen Autoris huiusce opusculi, hũc in modũ, Barptolemaei a Clivolo adijcere nõ erit tibi graue, Barptolomaei Viotti a Clivolo: quod cognomẽ non incuria inscitiáue Typographi vel Authoris, sed eius secordia cui libellus perscribendus fuerat commissus, omissum est. Vale.

ILLVSTRISSIMO AC AMPLISSIMO, SENATVS TAVRINENSIS PRAESIDI, RENATO BIRAGO, BARPTOLOMAEVS A CLIVOLO MEDICVS FOELICITATEM.

CVM hæc sit omnibus mortalibus innata cupiditas, Præses ornatißime, indefesso quodam studio conari alia alys quotidie addere, atque animũ suum nouarũ rerum in[illegible]ione exornare: ea po[illegible]ũ eorũ animo insigi, & per[illegible]ò hærere deberet, quorũ intellectus & ob exiguam rerũ experientiam: quæ ætati [illegible]tu ræ non conced[illegible], & ob [illegible] imbecillitat[illegible] quasi nudus adhuc [illegible] non[illegible] [illegible]meris absol[illegible] est. In quorum albo cum [illegible] [illegible] [illegible] semp[illegible] [illegible]erim, cum Præses Senatus A[illegible] [illegible]cellen[illegible] [illegible] Raimondus Pelisson, ad Aq[illegible] [illegible]balega iter fa[illegible] eximiæ & [illegible]udit[illegible] [illegible] Scoti Medici præstantis[illegible] [illegible] comitatui me [illegible] [illegible] Medico sum-

mè necessariam mihi pararem. Quo in loco cum vtriusque auspitiis aliquot dierum spatio mihi agendum vidissem, ne frustra illud tempus contereretur, iterum atque iterum ciuitatis & balneorum anfractus ac Mæandros omnes nunc isto, nunc illo ductore & doctore perlustraui. Atque quò magis magisque hæc aut illa spectabam, magis Diuinæ Benignitatis admiratione capiebar. Ars Diuinam Benignitatem imitabatur in his aut illis locis mortalium vsui accommodandis. Cúmque mecum cogitarem huiusce nostri animi imbecillitatem, tantarum, & quasi numero infinitarum rerum cognitione, ad sui perfectionem egere: vix tamen paucas posse cognoscere, cognitas quàm exiguo tempore memoriæ thesauro reconditas posse seruare. Meis studiis meoque eo in itinere suscepto labori pulchrè consultum iri putaui, si eorum omnium, quæ ibi videram, ac idorum virorum relatione compertum habueram, mihi velut commentariolum aduersus obliuionem [illegible]. Cuius cùm [illegible] amicos participes fecissem [illegible] ratus illis fuit [illegible] Horum [illegible] us existimarunt [illegible] quid ad [illegible] Medicinæ studiosi desider[illegible] nxi, non sine maximo labor[illegible] in vrbis balneorum naturalium [illegible] torrente [illegible] negotium [illegible] precibus quæ [illegible] deror [illegible]

FINIT ELEN[CHVS] [CA]PIT[V]M.

20

ERRATA.

Pagina 3. linea 13. Baneus, lege Baueus. pag. 5. lin. [illegible] rancidum, lege calidum. pag. 10. lin. 22. videbantur, lege videbatur. pag. 11 lin. 2. pernidios, leg. penidios. pag. 11. lin. 16. per eos, lege per os. pag. 25. lin. 7. & à Meth. lege & [illegible] Meth. pag. 25 lin. 9. stipulationem. le. stipationem. pag. 33. li. 3. qui ni vtroque, le cui in vtroque. pag. 51. lin. 25. mentem indicamus, lege iudicamus. pag. 52. li. 6. indicabit, lege iudicabit. pag. 55. li. 28. mollitur, le. moliuntur. pag. 58. li. 29. aut imminiens pro iudicantium le. imminuens pro indicantium. pag. 59. li. 3. nota, lege nata. Pag eadem, li. 13. iudicandum, lege indicandum. pag ead. li. 22. iudicari, lege, indicari. pag. 63. li. 6. iudicantur leg. indicantur. pag. 74 [illegible] indicamus, leg. iudicamus. pag. 78. li. 23. indic[illegible]n, leg. iudicium. pag [illegible] 2. atq, le. aquæ. pag. eadem lin. vlt. sumat, le. sumatur. pag. 82. li. 11 [illegible] mortuo le. in mari mortuo pag. 85. li. 3 quàm nimium le. quàm minimum. pag [illegible] 7. lin. 22. modis, le. nodis pag. 105. li. 13. pluadrima sunt, leg. plurima adsunt pag. 106. lin. 18 & aquas vulgus, le. & quas vulgus. Pag. [illegible] e, le. [illegible] pag. 129 li. 9. nauarien[s]is, le. nouariensis. pag. [illegible] li 10. in[illegible]mus, le. [illegible]us. pag. ead. li. 13. indicanda le. iudicanda. Pag. 13[illegible]. lin [illegible]6. qua, le quæ. pag. 1[illegible]7. lin. 16. indicamus, leg iudicamus. Pag. 139. li 2[illegible]s iudicium, le. gustus iudicium. pag. 142 li. 23. in aqua aliqua, lege in aqua [illegible].

LIBER PRIMVS IN QVO CONTINETVR BALNEORVM AQVENSIVM HISTORIA: BARPTOLOMAEO A CLIVOLO MEDICO TAVRINENSI AVTHORE.

IN MA[illegible]CHIONATU Montisferacis vel Mõtisferrati vulgò sub p[illegible]teſtate Ducis Mantuæ, in planitie quadam vndique [illegible]culis cir-[illegible] & tri-[illegible] tic[illegible] ſatis ferac[illegible]bus terrã etenim pin-guis, tenax & ſucco-ſa eſt, ſubrufi coloris, operi figul[illegible] aptiſsima, cuna[illegible]s conſtituta eſt, quę

ab aquarum excellentia in ea ſcaturientium Aqueæ appellationem ſibi vendicauit. Hinc Aquenſis Epiſcopatus nomen. In medio huius ciuitatis, quæ non omnino plana eſt, ſed quoquo pacto monticuloſa in parte quaſi inferiori fons quidam ſcaturit ampliſsimo alueolo copioſiſsimam aquam fundens, limpidiſſimam adeò, vt nummus in fundo cerni poſsit, adeò calidam, vt nemo eius contactum ferre queat. Quin multorum puerorum periculo, experientia compertum eſt neminem euaſiſſe, qui in eam decidens aluo tenus fuerit immerſus. Tibiæ etenim & brachia ab ea aqua exuſta curationem admittunt, at vel ipſa membra naturalia repentinam adferunt mortem. Hic fons cameratus eſt, lapidea teſtudine calce non incruſtata, aut cruſta iam corroſa à vaporum acrimonia, qui perpetuò tolluntur ab aquæ haud ſecus ac feruentis caliditate. Qui materiam quandam hiſce lapidibus affixere lucidam parte [illegible]ma, ſubnigricantem, duram. Infima qua lapidem tangit cinericei coloris, mollé, arenoſam cum ſubſtantia, tum ſapore: quam inferiorem ſubſtantiam talem exiſtimo, eò quòd non vapor concretus ſit: ſed lapidis portio corroſa à vaporum acrimonia & calore: vel hoc vno argumẽto perſuaſus, quòd pars eorum lapidum ex[illegible] a ſolo manuum contactu diſsiliat. Sed huic ſubſtantiæ explican[illegible] ſuum ſeruabimus locum: hîc enim nudam balneorum [illegible]iá narramus. Poſteà illorum facultate[illegible] nor le[illegible]s quæ ſenſibus noſtris ſeſe offerunt, quàm ab e[illegible]s demonſtrare contendemus. A dextra huius f[illegible] Primum ex alius oritur quaſi illi contiguus. [illegible] ſim vndio[illegible]mis ab alio diſtat

ſtat, à quo aqua frigida ſcaturit, non minùs iam dicta limpidiſsima: de quo nil ſum dicturus, quia nec alteri miſcetur, nec aliquid ſupra aliarum regionum aquas habet. Calidus hic fons hominis altitudinem æquans, ferè quadratæ latitudinis quauis parte duarum vlnarum longitudinem non ſuperans ſiphunculum è medio emittit, ex quo ſubmurmurans aqua in quadrum ſpatiolum eructat: ex vna parte quatuor foraminibus, ex altera tribus, ſeptem ſubterraneas fiſtulas replet, quæ fruſtis ligneis pro arbitrio occludi & recludi ſolent. Tres verſus dextram fontem inſpicienti thermis duabus ſufficiunt. Tubulus vnus in domum quorundam de Badeus nulla vtilitate producitur: habitantium enim negligentia dirutus balneorum locus eſt. Alij duo labuntur in domum quorundam qui de Becchu vocantur: vnus ad laconicum, alter ad gutturnium & lauacrum. Ex quatuor alijs cuniculis à quadrato ſpatiolo verſus lęuam prodeuntibu[illegible] conſtituuntur thermæ. Primus ad ędes Franciſcanorum repit. Secundus in hoſpitium diui Georgij nomine inſignitum labitur. Ter[illegible] in Reipublicæ thermas prorũpit, hodie dirutas [illegible] ex parte & inutiles. Quartus in prop[illegible] & [illegible]dio expoſitam piſcinã aquam eructat. Quæ & ipſa arte conſtructa, vndique altis parietibus cingitur, late[illegible] [illegible]adibus à duabus partibus orna[illegible] [illegible]gulum acutum faciunt. Atque cum d[illegible] [illegible]cis contiguis ſancti Georgij & Rein[illegible] [illegible]um ac latum cum prędictis duo[illegible] [illegible]us incidentes quadratum conſtitu[illegible] [illegible]n per vnicum hia-

tum deſcēſus eſt, probaticam illam Hieroſolymarum piſcinam diceres. Nec temere id à me prolatum putes. Ferunt enim ob prohibitos à balneis pauperes leproſos, & alijs morbis contagioſis vexatos vim & facultatem eius aquæ deperditam fuiſſe: quam denuò totius populi precibus recuperârunt. Et piſcinam illam publicam ædificârunt, in quam vnicuique paratus eſt aditus. Nec enim vt cætera balnea oſtium & balneatores habet, qui ab introëuntibus præmium accipiāt. Nunc lauandis pannis eam mulieres frequentant. Sic itaque ab eodem fonte à ſeptem ſubterraneis cuniculis ex lateribus & lapidibus conſtitutis quinque fiunt balnea. Ex quibus duo collapſa vſui hodie non ſunt, veluti nec tertium Franciſcanorū ſcilicet. Relinquuntur duo maximo & incredibili mortalium commodo vſitata. Quorum alterum ſi deſcripſero, omnium quinque deſcriptionem habebimus, non enim multùm diſſimili conſtitutione & artificio fabrefacta ſunt.

Particularis Balnei deſcriptio.

CA[illegible] II.

A FONTE circiter paſſus quinqua-[illegible] in coſ[illegible]tum Diui Georgij no-[illegible]rum, ſecundus tubulus [illegible] partis, quos è quadro ſpati[illegible]ti contiguo protēdi iam diximus, [illegible]ro decidit in anguſtum locum c[illegible]ſtipatum adeò

vt

vt vapori non ſit exitus. Locus hic Laconicum ſeu hypocauſtum, aut ſudatorium, & vulgò ſtupha dicitur: aërem habet rancidũ, ſed adeò craſſum, vt vix parietes cerni poſsint: huius latera & oſtium varijs ſunt inſtructa foraminibus, vnum capiti exerendo accommodatum, aliud brachio immittendo, aliud tibiæ, aliud vtriſque cruribus, ſic brachijs. Aliud vt per alteram aurium vapor ille recipiatur. Hæc eadem aqua quæ hactenus per cuniculum vndique conclusum labebatur, ne calorem perderet: nunc extra Laconicum per canalem apertum per domum ſatis alta teſtudine fabrefactam defluit in vicinum quadratum ſpatium, lateritio pauimento, & lateritijs parietibus luſtratum. Nec tamen tota, ſed per occultum meatum canali prædicto ſuppoſitum prope fundum eius loci defertur. Huic loco peculiare nomen eſt Lauacrum. Ita vt egredićti è Laconico ſeſe offerat balneum non ampliùs calidæ aquæ, ſed tepidæ. In [illegible] ſolium deſcenſus eſt per gradus totum illud latus occupantibus à ſummo ad imum vſq;, adeò vt magis vel minùs immergi liceat, & in[illegible] ſedere. Demum aqua quæ per dictum [illegible] hominis altitudinem parieti domus annex[illegible] ferebatur, per meatum quendam in quadratam lacunam labitur: quam no[illegible] temere poſthac Gutturnium appellab[illegible] us : [illegible] vtriuſque idem vſus & eadem conſti[illegible] is cauſ[illegible], Inibiq; feruidum calorem amittens in ca[illegible] atem [illegible] arieti annexum ingreditur: qui prædi[illegible] di p[illegible] rectam lineam incidens, angulum a[illegible] air. In huius alueoli atq; adeò totius quadri p[illegible] de aut ſex fruſta lignea in-

tus caua infixa ſunt: in quibus veluti in gutturnijs prominens quiddam anguſtæ lingulæ ineſt in fronte, quod epiſtomiũ Marcus Varro & Seneca appellârũt: à quo aqua tepida ad auricularis digiti magnitudinem epiſtomio recluſo defluit. His epiſtomijs ſe ſupponentes infirmi embrochas, ſeu Latinè irrigationes in com miſſuram coronalem ſupini ſuper puluinari cubantes recipiunt. Alij in ſpinam dorſi, aut in brachium, aut genu, breuiter in ſuppoſitã partẽ, idq; vel ſedendo, vel cubãdo. Populus ille locũ illũ Guttæ nomine inſigniuit. Paries eius lateris, per quod aqua deſtillat ad embrochas totus candidus eſt Alabaſtri modo nitens: quam cruſtam ſi quis cultello ſeiungat, nec enim digitis poteſt, præduram ac nitrum referentem inueniet. Eius loci cuſtodes certò affirmârunt illam purificatam in puluerem recipi, qui ad globulos tanta violentia è bellicis tormentis emittendos aptus eſt. Reliquum deinde aquæ extra domum vt inutile, per communem omnibus ſubterraneum meatũ in proximum fluuium defertur. Sic tota domus thermarum tribus partibus abſoluitur, & via ad has Laconico Lauacro & Gutturnio ſeu embrocha. Nec interim id omittendum eſt, in Lauacro & Gutturnio aquam calidiorem reddi, ſi vberiùs è can[illegible]i parieti annexó ſinatur effluere. Quod ſi minùs calidam deſider[illegible] ſuperiori foramine id aſſequeris. In G[illegible] ſuperiori occluſo, & recluſo altero qui à G[illegible] quo aqua colligitur per epiſtomium prodit. [illegible] huic cubicula, ad quæ delati è balneo æ[illegible] [illegible]idant. Reliqua balnea huic adeò i[illegible] [illegible]perfluum iudicem

dicem ea deſcribere. Non prætereundnm eſt, aqua fontis piſtores & populum panem pinſere, pullos, capos,& ſimilia immerſa deplumari: Sicque capita, pedes,& viſcera vitulorum,hędorum,& talium animalium,aptiſsimè eius aquæ caliditate depilātur, expurgantur & candidiſsima redduntnr. Aquæ frigidæ vicini fontes plurimi, at calidæ vnicus in tota vrbe eſt.

Luti & Gutturnij deſcriptio,ſitorum extra ciuitatem.

CAP. III.

ADICTA vrbe circiter quingētos paſſus à meridionali ſeptentrionalem oram verſus præterfluit nauigabilis fluuius nomine Burmida, cui ex aduerſo latere opponitur monticulus, terra tenaciſsima opertus, ſubrufa, operi figulino aptiſsima,nec ſterilis,nec admodùm fertilis,alteram fluuij partem conſtituens. Et parte qua fluuius eum rodens ſuperficiem deſtruit,videre eſt vaſtam rupem ſaxoſam,ſaxis per laminas ſeſe diffringentibus,operiendis tectis aptiſsimas,nec al[illegible] ex materia ea in cuitate operiūntur. Alia parte fontis totus lapidoſus eſt ex ijs lapidibus, [illegible] qui calcem conſtituūt. Sunt inibi fornaces plures coquendæ calci accommodatæ: quæ dum coquitur,ſulphuri [illegible] odore vicina loca mirum in modum inficit. Ab hu[illegible]s monticuli pede fontes oriuntur aq[illegible] calidę,om[illegible]i deſtituti architectura:

minùs tamen calidæ ea quæ in vrbe eſt. Quæ adeò ſulphur olet, vt circiter ſexaginta paſſus quaquauerſum ſulphuris odor ſentiatur. Quorum fontium aqua per apertum cuniculum per imbricem in proximam paludem aliqua ex parte labitur. Hac ratione Guaynerius aquam cupi vocauit. In hac palude, vt aiunt, ſimilis aquæ fontes ſcaturiunt. Lutoſa ſunt paludis latera, & terræ ſubrufę lateribus conficiendis aptiſsimæ. Ab eius paludis fundo homines lutum accipientes in proximam domum deferunt, ad id tantùm fabrefactam ſatis quidem ſuperbo ædificio, ſi cum vrbis opibus conferatur. Ab huius ædificij altera parte alia palus ſeu foſſa eſt ſatis ampla: quæ non aliunde aquam recipit, ſed in ea ſcaturit. Ibi videbis feruentis aquæ bullas ſurſum continuò ferri, idq́ue non vno in loco, ſed permultis. Homines ibi ſunt lutum in domum adferentes, quod è fundo vtriuſque paludis fodiunt, nō eo loci vbi aqua ſcaturit, ibi enim arenoſum & minus leue eſt, ſed è vicinis & finitimis locis ea aqua tam calida eſt, vt in ea immerſam manum nemo noſtrûm diu ferre quiret. Homines tamen illi luto fodiendo deſtinati, (mirabile dictu) ſe toto corpore immerſos continēt, donec ligone maximè vas ligneum luto impleāt. Deinde natando è medio profundiſsimæ lacunæ decem cubitorum aut circiter altitudinem ſuperantis ligneum vas luto plenum nonnumquam duo, & ligonem ad littus deferunt: cui deinde à littore in proximam domum eſferendo duo inſudant. Horum vultum & vniuerſi corporis cutem ſi contempleris, coctorum cancrorum rufeſcentem illam cruſtam conſpi-

conſpicere exiſtimabis. Hęc cutis ſiccitas ab aduſtione contracta calidę contactum minùs noxium reddit. Quàm egregiè hi potent, fabris ferrarijs iudicandum relinquo: hi enim ad ſiccitatem & calorem ab ore ad pulmones protenſa inhibendis, potione egent. Illi verò vini aut frigidæ inundantes amplisſimos crateras exſiccant, quo hæc à ſummo capite ad imos pedes diffuſa retundãt: à natura, vt puto, edocti τὰς ἐναντίας τῶν ἐναντίων ὑποδεχειν ἰάματος. Hîc ægrotantium alios videbis tibiam alteram in lignea capſula ex quatuor aſſeribus conſtituta detinentes, vndique luto illo obductam. Alios ambo crura. Alios alterum è brachijs. Alios ambo. Alios totum corpus ad collum vſque. Alios cernes ſuper puluinari ſtratos lutoſam coronam, aut, ſi mauis, infulam gerentes. Alios ſolam manum. Alios ſolum pedem. Alios vtraque. Aliâ aquæ pars per riuulum deſcendit in infimam quandam domunculam, in qua per canalem alto loco ſitum lata, per epiſtomium vt ſuperiùs in thermarum ſancti Georgij deſcriptione dictum eſt delapſa: ad embrochas in quauis corporis parte faciendas vſui eſt, ratione & modo iam eo loci enarratis. Sic etiam in riuulo in domunculam nondum ingreſſo plurimi aut brachia, aut crura felici ſucceſſu immergunt.

De qualitate aquæ fontis in vrbe scaturientis

CAP. IIII.

CVM omnium rerum inueniendarum, tum demonstrandarum duo prima sint instrumenta sensus & intelligentia, & ab his aggredienda nobis est huius rei indagatio. Sensibus autem & intelligentiæ inter alia sese offerunt effectus, à quorum cognitione ad causas descendimus, demonstratione vtentes, qua quia aliquid tale est, talem eius effectus causam esse demõstramus: idque in hisce quę non admodùm sensibus peruia sunt. Ipsam etenim rationem quærere ipsum posthabendo sensum, imbecillitas est profectò & mentis hebetudo. Idcirco si in hac aqua, aut in terra in qua scaturit Sal, Nitrum, Alumen, Sulphur sese oculis nostris offerrent, non esset opus, nisi mihi recẽsenti quod vidissem præstita fide. Sed tantùm sese offerunt spectanda hæc, aqua limpidissima adeo, vt nummus in eius fundo cerni possit: adeo calida, vt nemo eius contactum diu ferre queat: gustui satis grata, paululum astringens, à qua vapores multi tolluntur ingrati, qui quasi bitumem referunt: mihi tinctoriæ seu infectoriæ pannorum artis odorem referre videbantur. Guaynerius in sedimine factæ [illegible] o eo destillationis triplo Sal, Nitrum superasse aff[illegible]. Alumen (... [illegible] quit) superabatur, minima portio Sulph[illegible] quebatur.

Vidi

Vidi ego ex decoctione predictæ aquæ plurimum ſalis relinqui: guſtaui pernidios à pharmaropæo ea aqua incoctos & cõfectos admodùm ſalſos: alios ex eadem maſſa ſed aqua puteali diſſolutos nullam ſalſedinem habentes. Ex his neminem arbitror hæſitare, quin ſalis plurimum in ſe habeat: Preſertim cùm ſi ea aqua in æneo lebete ad conſumptionem vſque deferueat, liquidò cernatur in fundo relictum Sal: quod ego ipſe expertus ſum. Nitrum, præter dicta arguit paries Gutturnij, de cuius ſuprema cruſta depurata nitrum haberi omnes vno ore affirmant. Prætereà cùm Sal foſſile inter nitri ſpecies à ſcriptoribus enumeretur, atq; inter ſe facultate non multùm diſsideant, quinimò tanta inter eos ſit affinitas, vt viciſsitudinalem transmutationem facilè ſuſcipiant, non in eis ſeiungendis diu laborandum eſt. Demum ſi ſumatur per eos ea aqua aluum ſubducit, ventriculum roborat. Mihi ſemel tantùm & leuiter in ea loto aluum laxauit. Ob id vt longa experientia etiam docuit, à Sale & Nitro vim maximam accepit diſſecandi, extenuandi, digerendi, calefaciendi & ſiccandi. Quæ omnia ſumma cum fœlicitate præſtat. [illegible] Sulphur vim illam repentè in corpus deduxit. Alumen ob paruam ſui quantitatem eam deductionem aſtringendo non impedit: Quinimò aſtrictio illa nulla noxa coniunctam miram vtilitatem adfert: omnes enim partes roborat, ſicque illatam ab alijs relaxationem tollit. At horum omnium [illegible] quantit[illegible] ſecum vehit paulò maiorem [illegible] hac con[illegible] perſuaſi, quòd ſubuiridem [illegible] um ambientis frigidi-

tate impedita vaporum exhalatione & densata finitimę ædes haud secus ac nebulis & caligine offuscantur: Tunc sulphuris odorem sentiri manifeste aiunt. Eius vrbis peritissimus Medicus Dominus Baptista asserit eam aquã eo imperante ab Alchimistis destillatã, ratione qua elementa à rebus solent seiungere, liquidò sulphuris maiorem quantitatem demonstrâsse, deinde salis, posteà nitri: inter hæc minima horum quantitas alumini relinquebatur. Sed esto. Id ego persuasum habeo in horum quantitate cognoscenda nos frustra laboraturos: cùm eam perspectam & cuicumque aquæ mistam, certò teneam, longo interuallo ab huius facultate & vi distare. Præter materiam etenim perfectissimam & eo perfectionis numero dotatam, qualem alibi non est inuenire, concurrit solis benignus calor, & astrorum aspectus eam mirabilem vim illi aquę tribuens: quam qui ex arte sequitur, nunquam assequetur. Non minùs quàm Alchimistarum turba, aurum ex varia metallorum mistione nũquam generabit: sed semper in fumum omnes illorum conatus euanescent. Et tandem cum præceptore Raymundo Lulio, per ignorantiæ & miseriæ siluas errantes delirabunt. Nec habebunt qui tali in caligine constitutos solentur, nisi fortè qualem habuit Lulius eius deliramenti Monachum aliquem, vt similes nanciscantur Labra Lactucas. Quis quæso est calor ille? quæ est illa ars, aut industria, quæ ad imitationem caloris naturalis, & innatæ homini facultatis, ex p[illegible] arnibus, lactucis, vino, & similibus, chilum, san[illegible]em, deinde [illegible]essa, & eius generis alia potest generare? [illegible] terræ visceribus

viſceribus cõtentum eſſe quendam calorem innatam quandam facultatem iudico: in hac parte huius rei generandæ, in illa illius: quam nulla ars, nullus labor, nulla induſtria aſſequi poteſt. Sed vlteriùs quàm par ſit ſermo noſter veluti equus effrenis verborum conſecutione deductus eſt: Ad rem redeuntes concludimus non modò difficile, ſed ferè impoſsibile eſſe arte illius aquæ perfectionem aſſequi, miſti partes exactè ſeiungere, Ab effectu omnia quæ compoſitum conſtituunt ad vnguem cognoſcere. Poſtrema duo vnico exemplo ita ob oculos ſubijciam, vt nemo inficias ire poſsit. Quæ à natura fit miſtio multò perfectior eſt ea quæ à nobis fit, vnde eam miſtionis nomine non dignatus eſt Ariſt. ſed potiùs quandam partium adinuicem appoſitionem vult eſſe. In hac tamen exempli gratia Sarcoticum Medicamentum aſſumamus, nec ceram, nec æruginem, nec oleum poſſes oſtendere: Sed horum trium adinuicem miſtorum confuſio talis eſt, vt neutrum ſeparatum cernere liceat: & ea abinuicem ſeiungere arbitror impoſsibile. Neque ab effectu partes componentes dignoſcere conceditur. Non quod putem aquam eſſe miſtum quoddam ex ſale, nitro, ſulphure, & alumine: ſed cenſeo horum qualitatem & vim in aqua eſſe, & ea pſeruari ſeiunctam, ſed ita alijs immiſtam deperdi. Et tertiam quandam diuerſam à miſtis reſultare, quam ſi experientia examines, componentium nullum per eam cognoſces: niſi fortè illorum aliquod reliqua long[illegible] interuallo ſuperans, ſui ali[illegible] manifeſtu[illegible] [illegible]omnat. Haud ſecus ac in dicto [illegible] ea [illegible] diſcedamus exemplo,

ærugo per ſe carnem liquat,rodẽdo:oleum eam putrefacit, cera etiam non eſt vſui, quia nec abſtergit,nec exſiccat,at hæc omnia ſimul miſta ſarcoticum medicamentũ generant:cuius vim ſi contempleris,nunquam æruginem,oleum, & ceram,id præſtare ſuſpicaberis. Sic aquę huius,vt ita loquar,fodinã falleris, ſi te poſſe diuinare exiſtimas ex ſolius facultatis animaduerſione. Nec enim ſulphuris vim exerit,neq; nitri, neq; ſalis,neq; aluminis,ſed ex ijs miſtam,quæ neq; hoc, neq; illud refert. Nec hallucineris deſtillatione,ſi enim non ſalis genera,nitri,& ſimilium facilè ſolubiliũ habeant venæ per quas ea trãſit:ſed duræ alicuius materiæ, nil ſubſtãtiæ ſecum adferent,ſed ſolam vim:haud ſecus ac chalybeatæ aquæ nunquam aliquid chalybis ſubſidebit. Ita alijs in omnibus nõ modò metallis,ſed & nitri, ac ſalis generibus cenſendum,ſi dura fuerit & non facilè ſolubilis fodina per quam labitur: qualis eſt argentaria,plumbaria,ferrea,aurea,& ſimiliũ metallorum, vim enim ſolam ea aqua adferet,non ſubſtãtiam. Qua de cauſa ne mirere etiam ſi plurimum habeat ſulphuris & aluminis, exigua tamen illorum quantitas appareat,hoc enim nitro & ſale difficilius liqueſcit,illud facilè euaneſcit. Dicamus igitur [illegible] ſtra imperfectionẽ cognoſcamus no[illegible] is du[illegible] fu[illegible] ſales rerum cauſas cognoſc[illegible] halitatem omnium rerum generationis transmuta[illegible] ni,& miſtionis modũ omnẽ non perfectè cõcedit[illegible] Sic igitur ſermonẽ omnem reſecamus,vt huius fa[illegible] teneas,te ad c[illegible] primum tanquam ad tutiſ[illegible] anchorã [illegible] quo eius facultatẽ longa exp[illegible] m,obl[illegible] Hîc quæ ratio dictare potuit in me[illegible] fuit.

De qualitate aquæ fontis vltra Burmidã ſcaturiẽtis CAP. V.

FONS ille è Montis pede ſcaturiens aquam habet coloris ad ſubuiride inclinantis, aut meliùs in ſubcæruleum. Sulphur vehementer olet, ita vt vndiquaque ad paſſus circiter ſexaginta odor ille ſentiatur. Sapor & odor ingratus, guſtanti paululum aſtringens ſentietur manifeſtè. Subſtantiæ non eſt tenuis, ſed craſsioris paulò quàm altera, quæ in urbe ſcaturit. Non adeò limpida vt illa, ſed quaſi ſubobſcura, prẹſertim parte qua per prædictũ in eius hiſtoria riuulum fluit. Nam ab imbrice vnde [illegible] foſſam atque in riuulum prorumpit limpida cernitur. Multò plus ſubſtantiæ ſeu eſſentiæ eorum per quæ permeat ſecum vehit quàm alia: quod pluribus rationibus compertum eſt. Quod vehementer oleat ſulphur, & tamen plus aluminis quàm ſulphuris habeat: ferunt enim in luto grumos aluminis & ſalis inueniri, plures tamen aluminis quàm ſalis. Guſtaui ſal cõcr[illegible] piſtomijs illis embrochæ ſeu Gutturnij m[illegible] Effectus prẹtereà id indicat, omnes enim q[illegible] tollerabili ſiti vexãtur. Ante quatuor aut quin[illegible] s o[illegible]us niſi ope medica deponere nequeũt. In[illegible] né in ea prẹdominari omnes conſen tiunt, nemine [illegible]amante. Atq, in hac parte [illegible]era differt: itidem a[illegible] illa diuerſa eſt quòd plus [illegible] aiunt, in [illegible] abeat. Tanta etenim eſt ſu[illegible]ntitas, [illegible] à me ſuppoſitum ſtillanti

ab imbrice aquæ argenteum nummũ, ante horę minutam in croceum colorẽ primùm, deinde in cęruleũ immutârit. ¶Multa alia sunt argumẽta color, odor, substãtiæ crassities, pondus, & similia. Conueniũt autem hi fontes: quia vterque eandem participat fodinam, sed differunt per magis, & minùs, hac de causa inter se facultate sunt diuersissimi. Ille enim in urbe scaturiẽs dissecat, aperit, dissoluit, extenuat, deinde sequitur moderata astrictio ad partium robur. Hîc verò nimia astrictione alijs & sibi viam occludit: vnde factũ censeo quòd illic nulla habeantur balnea à ciuitatis fonte plurima.

De Luti qualitate
CAP. VI.

E FVNDO vtriusque fossæ de quibus anteà cœnum colligitur non absimile luto terreæ massæ, ex qua figuli fictilia vasa conficiunt, que non subrufa sunt, sed col[illegible]is cuiusdam à cinericio perspic[illegible] [illegible]igrum tendentis: eius generis multa Luteti[illegible] [illegible]nspiciuntur. Si in cineribus aqu[illegible] disso[illegible] [illegible]osideres colorem, illius luti [illegible] [illegible] [illegible]tia nil asperitatis in se habet tactu[illegible] [illegible]elte: quin mò adeò molle, lene, & vniforme [illegible] [illegible]nti apparet, vt holosericum superna parte condu[illegible] [illegible]atum tractare vide[illegible] Gustanti terreus sapor om[illegible] [illegible]alium offe[illegible] [illegible]speritatemque aliquam lingua[illegible] [illegible] [illegible]um [illegible] tactus.

tactus iudicabit. Adeò calidum est, vt statim post euulsionem citra noxam corpori nequeat admoueri. In eo grana aluminis, & salis pisi magnitudinem æquátia inueniri ferunt, plura tamen aluminis quàm salis eandem illi luto cum sua aqua facultatem tribuunt, nisi quòd in suis operationibus tantò eam virtute superat, quātò efficacius operatur solidum corpus tenui, vt ferrum candens, flammæ, & emplastrum, perfusione ex earundem rerum decoctione facta. Ac non modò dēsitate, verùm & multitudine suæ materiæ vehementiùs suas facultates mēbris imprimit quàm aqua, & diutiùs ea impressio durat, nec tá facilè euanescit, quàm quæ ab aqua inducitur. Hæc autem feliciùs prēstabit, si parti hærés refrigescere non sinatur: sed tádiu ibi relinquatur, quamdiu caloré seruauerit. Non tamen ex siccandi & astringendi facultaté habere experiétia demonstrauit, quin potius omnino contrarias vires liquidò præstare cernitur: siquidem mollificandi quæ dura sunt, trahendi, & resoluendi maximá vim habere cernitur. Quod tam experientia omnibus manifestum est, & omnibus perspicuum, vt id probare longiori sermone superuacaneum iudicem.

Quinam affectus profligari possint ex horum Balneorum vsu. CAP. VII.

INTER morborum differentias, Galenus libro de differentijs morborum enumeratas: morbi quidam sunt in intemperie consistentes frigidi, alij humidi, alij frigidi & humidi, idque vel citra humorem, vel cum humore pituitoso. Hósce affectus in quauis parte

consistentes horũ Balneorum, Laconici, Embroch[illegible], aut luti, aut potionis vsu felicissimè curari non dubitamus, faciliùs autem vel difficiliùs pro diuturnitate morbi, humoris tenacitate partis, ætatis, ac similium diuersitate. Atque non solùm has morborum species profligari posse reor, sed has tanquam primã aliarum regulam & scopum propono, ad quem intentus Medicus facilè diuinabit ac prędicere poterit, hunc pituitoso affectu ac frigido vexatum, maximum commodum ex eorum vsu sensurum: illum verò bilioso affectu laborantem, concalfactum & exsiccatum, nil commodi sed plurimum damni reportaturum. Ita de mistis affectibus iudicandum, magis aut minùs iuuãdos, quò magis ad huius aut illius naturã accesserint. Interim non inficiamur, quin melancholicus succus maximam in melius mutationem non sit accepturus: vt potè ob sui frigiditatem & crassitiem calfactione & extenuatione egens, [illegible] & sanguinis participes affectus, in ambientem celeriùs dissipari poterunt. Et pars affecta aquæ vltra[illegible]midè astrictione roborari, ne facilè fluxionem recipi[illegible]. Sed iam sermone [illegible] praemisso eum in particularibus elucidemus, morbos qui à pituita originem trahunt [illegible] à capite exorsi. vexetur aliquis intolerabili & antiquo capitis dolore à pituita, si ita videatur vitrea (quæ in colo intestino detenta colico dolori similem passionem Galeno excitauit) huic præsentaneum [illegible]dium erit balneum, sub quo illius partes comprehendo. Sic resolutos [illegible] paralyticos duos, alloquutus sum sanitati [illegible] [illegible]lius remedij auxilio [illegible] præcedentibus [illegible] [illegible]ten-

tenda erant. Pretereo ea omnia, quæ Grayneriũ vere narrasse censeo. Ita spasmo idest neruorum contractioni, à repletione pituitæ opitulabitur, veluti & oris torturæ, Lethargo, congelationi, affluentiæ frigidæ fluxionis: & vt paucis absoluã, omnibus cùm cerebri, tum neruorum frigidis affectibus. Eadem ratione suffusioni præsertim si adhuc in generatione est, succurrent: Sic tinnitum aurium à vapore crasso dissoluent. Itidem olfactui & auditui obstructis ab humore frigido. Haud secus linguæ & gingiuarum mollitiei, defectui gustus, fluxui humiditatum ab ore, tussi humidæ. Asmathi, ac alijs pectoris morbis à causa frigida genitis. Sic & ventriculo laxato & humido subuenit, in quo pituitæ copia infarcta est. Ita iliacæ passioni, & colico dolori à flatibus crassis & viscidis. Quin & vteri superfluam humiditatem tollit: hacque de causa mulierem sterilem fœcundam reddere potest. Ferunt & eius aquæ, quæ in vrbe est, potu calculum diffringi. Eodem pacto Arthritidas à pituita ortas, ac ischiadicum dolorem supra hominum opinionem iuuat. Sic vidi plurimos, quibus ob acceptum in genu, aut in cubito vulnus materiæ copia in eam partem defluxerat, quæ ædem [illegible] tumorem excitauerat, à quo aut brachium, aut crus adeò rigida detinebantur, vt earum partium motum pe[illegible]erint, pristinum motum omnino recuperâs[illegible]dmirabilem enim facultatem habent in duri[illegible]tiam schirrosa dissoluendi, & neruis roborandis, ex quouis duorum vltimorum duritiei generum fuerint. Triplex enim durum est [illegible]leno libro quinto capitu. quarto simpl.

durum ficcitate, cui non auxilio sed damno esset. Durum tensione, & durum concretione, duobus his auxilio euidentissimo est: præsertim vbi tẽsio à frigidæ materiæ multitudine fit. Nollem tamen à me iam dicta ita intelligeres, vt existimares te à quauis Balnei parte promissos effectus assequi posse. Longo etenim interuallo seiunguntur, quæ Laconicum Lauacrum, Embrocha, Lutum & eius aquæ potio in corpus nostrum agere nata sunt: vt sequenti capite docere speramus. Felicissimè etiam morbi qui vniuersum corporis habitum fœdant & afficiunt: cuius generis sunt psora, impetigines, vitiligo, elephantiasis, & similes, abiguntur: diuino potiùs quàm humano sacrorũ istorum Balneorum vsu.

LIBER SECVNDVS QVO DICTORVM BALNEORVM AQVENSIVM RECTVS VSVS CONTINETVR ET EX CONSEQVENTI OMNIVM SIMILIS FODINAE ET FACVLTATIS.

FACVLTATVM uniuscuiusque partis Balnei explicatio, & primùm, de Laconico.

CAP. I.

MORBORVM curationes methodo prosequi non possumus, nisi prius saltem crassa Minerua, aperuerimus variarum balnei partium vim & facultatem. Has autem tres esse dicebamus, Laconicum, Balneum, & Embrocham, quibus Lutum, & aquæ potionem addemus. Quidam enim sunt affectus, quædam corporũ constitutiones, quibus ex vsu est solum Laconicũ, aut solũ Balneum, aut solum Lutum, aut sola Embrocha, aut sola potio. Aut ex ijs duo, aut plura, aut pauciora, atq; modò hæc, mo-

dò illa. In quibus ratione præſcribendis hallucinabitur quiſquis horum facultatem non prænouerit: quam vt doceam horum curioſas & inanes conciliatoris, Saùonarolæ & ſimiliũ definitiones pręmittere, non minùs abſurdum iudico, quàm ſi Grammatices præcepta enumerare aggrederer: vt dictiones & phraſes quibus vtor faciliùs intelligerentur. Neq; enim omnis qui de re aliqua ſuſcipitur ſermo debet à definitione proficiſci: ſed ſolũ is qui eſt de his, de quibus nõ facilè intelligitur quid ſit id, de quo ſermo habetur. Longè igitur pręſtãtius & propoſito ſermoni aptiùs iudicamus nouiſſe Laconicum duplex inueniri, ſiccum & humidum. Siccum appello concluſum vndiq; locum, in quo aër calidus habetur ignis calore concalfactus. Eius generis hypocauſta in Germania hodie frequentiſsima viſuntur. Humidum voco, in quo aër calidus quidẽ eſt non ab igne, ſed ab aquę vaporibus inibi retentis, & aëris congenitam qualitatem alterãtibus & perſpicuitatem offuſcantibus. Tale illud eſt de quo nũc ſermonem habemus. Cuius facultas cùm in aëria ſubſtantia cõſiſtat, duplici ratione in corpus operatur: quia admouetur cuti, & quia intro ſumitur per inſpirationem. Atq; ſuas facultates aër ille faciliùs alijs in corpus inſinuabit. Siquidẽ nemo inficias ire poteſt, quin tenuior ſubſtãtia faciliùs craſsiori ſeſe inſinuet, in reliquis ſeruata ęqualitate. Præterea nõ modò faciliùs ſuas operationes exercebit, ſed & vniuerſaliùs nulla etenim eſt vel minima particula exterior, quæ eius contactũ effugiat. Adde hũc quaqua verſum, promptiùs permeare foris intusq;. Poteſt autem prima hæc totius balnei pars La-

coni-

conicũ dicta, materias per totũ corpꝰ tũ calfacere, tum vero liquare, Prętereà quę inęqualia ſunt æquare, & cutim laxare, & multa excreméta quæ ſub hac deteta fuerũt euacuare. Humores liquare, nõ ſolũ quãtũ laconicũ ſiccũ, de quo Galenꝰ x. Met. ſed & magis veriſimile eſt. Cũ nil aliud eſſe exiſtimẽ humores liquare, quàm eos q vel à ſiccitate, vt in melãcholia contingit: vel à frigore; vel à craſsitie, vel à viſciditate, vt in pituita p̃ſertim vitrea fieri ſolet, parti alicui hærẽt humidiores, tenuiores & vt vno verbo abſoluam, fluxiles magis reddere. Hæc antẽ à vapore & aëre calidis, nec admodũ ſiccis, nec admodũ humidis cùm nõ ab aqua dulci emergãt, ſed ſalſa, nitroſa, & ſulphurea, cui incidẽdi, extenuãdi, abſtergẽdi & calfaciẽdi vis ineſt: nõ ſolùm quantum à laconico ſicco poſſe pręſtari: ſed etiã multò potẽtiùs veriſimile eſt: ſi vulgatũ illud principiũ cõſideremus quo admonemur cõtraria contrariorũ remedia eſſe. Eadẽ ratione & maior ab iſto ſequeť cutis laxitas, & maior excrementorũ circa cutem hærentium exhalatio. Haud ſilentio inuoluendũ iudico, quod cùm ſummè ſit obſeruãdum negligi tamẽ conſpexi: ſerẽ huc quotidie mutare, ſoue nit, ne vitiũ cõtrahat: ſiquidẽ omnia calida & humida in loco calido & humido detẽta, niſi difflẽtur promptè putreſcunt. Id vt fiat, feneſtras vitreas ſeptentrionales circa ſolis occaſũ aperire oportet. Deinde linteolo vel flabellis cõtentũ aërẽ explodere, ſicq; nouo ſe inſinuãdi poteſtatẽ facere: deinũ aquã ex qua vapores tollũtur mundã, purã, limpidã, ac fluẽtẽ eſſe neceſſe eſt. Nõ infectã coene vel latrine mulierũ quibus mẽſtrua fluũt, aut elephantiaſi, Lepra, morbo primũ Neapolitano, nunc

cõmuni, aut ſimili affectu laborantiũ: alioqui plus dãni quàm vtilitatis ex his vaporibus ſentiẽt: nã humores ab illis cõcalfacti prọ̃ptè putreſcẽt, & febrẽ excitabũt putridã, aut alios affectus humorũ putredinis ſoboles. Alia multa dici poſſent, pręſertim circa loci & tubulorũ ſtructuram, veluti canales neque ęneos, neque plũbeos debere eſſe, nec locum anguſtum nimis, & humili cõtignatione, nec ligneis, ſed lateritijs parietibus cõcluſum, tot & talibus cubiculis contiguum, & ſimilia multa: quæ omnia prætereũda iudico. Non enim architectum, ſed Medicum inſtituendum ſuſcepi. Haud tamẽ tacendum eſt, præter iam dictũ Laconicum, vehemẽtiſsimum & in agẽdo efficaciſsimum parari poſſe, ſi occluſus ille canalis de quo in balnei hiſtoria, perforaretur: illi etenim foramini affectum membrũ ſuperpoſitum, incredibile ſentiet iuuamentum.

De Balnei facultatibus CAP. II.

CVm balnei cùm nomẽ, tum facultas, hac in diſceptatione primas partes ſibi vendicent: de illo ex Hip. & Gal. varijs locis me rite differendũ eſt. Balnei nomẽ dupliciter ſumi cõſueuit. Aliquãdo omnes ſimul balnei partes cõprehendit Laconicũ (de quo primo loco egimus, quia primũ eſt ſitu & vſu) lauacru, Embrochã ſeu Gutturniũ, lutũ, & alia loca Lauacro contigua, quę ante ipſius vſum vel poſt ſunt vtilia. Aliquando ſolum lauacrum balnei nomine intelligimus. At aqua ex qua perfundimur vel ſimplex, nec miſta eſt, ac ex eorum natura quæ Græci [illegible] vocare conſueuerunt, vel miſta ab arte, vel à natura. Priorem dulcem appel-

appellat Galenus. Ex posteriori quam à natura mistam dixi, sponte nascentem vocat. De quarum facultate & vsu tertio sanit. tuẽdæ se dicturum pollicitus quidem est, at promissi immemor verborum consecutione deductus, hoc omisso ad lassitudines diuertit. Nec de illis alibi mẽtionem fecit, nisi obiter & per trãsennam, vt com. in Aph. 11. sec. IIII. & à Meth. vbi ex lotione in aquis aluminosis quendam in diariam incidisse scribit ob cutis stipulationem quam inferũt. At de balnei
» aquę simplicis seu dulcis viribus, varijs in locis scripsit,
» ex quibus eas collegimus, quas proposito balneo aquę
» si in vrbe scaturienti cõuenire censemus. Qualia sunt
» balneum dulcis aquæ calidæ calfacere, partes duras, dẽ
» sas, tensasque emollire, fundere, rarefacere, ac mea-
» tus dilatare: excrementum putreque, si quod intus ad
» cutem hęret, euocare, totum corpus vacuare. Quod fu
» midũ ac fuliginosum est digerere. Sitibundos, eos qui
» non sitiunt efficere. Liquefactis in corpore excremen
» tis fluxiones excitare. Alimentum in corpus distribuere Adhæc lateris pectorisque & dorsi dolorẽ mulcet, sputũ maturat educitque, & spiritum facilem reddit, lassitudines tollit, vrinas ciet, capitis soluit grauitatẽ, & similia iuuamẽta præstat. vt. 3. sanit. tuendę, & com. III. in lib. de. Rat [illegible]. in Ac. ac alijs in locis. qui effectus cùm particulares sint, non veniunt enumerandi quandoquidem methodico vniuersales facultates tradidisse sat est. Qui omnes effectus si moderatæ caliditati & digestioni simplicis aquæ tribuuntur, quantò magis huic sunt tribuendi: in qua præter acquisititiam caliditatem est & innata caliditas: deinde tenuandi, inci-

dendi & abstergendi vis à sulphure nitro & sale: vt ex I X.simp.est manifestum. Ascribuntur quidem balneo dulcis aquæ alij effectus, humectare, calfactos, & à sole adustos refrigerare, febricitantibus etiam ardente auxiliari, somnum prouocare, sitim sedare: quos proposito balneo conuenire non putamus, nisi fortè per accidẽs vacuata materia calida horum aliquod præstent. Nec etiam huic balneo cõuenit quod habetur com. in Aph.
» X V.sec.II.Quæ fit per balneas euacuatio parua est, & fe-
» rè solam cutem euacuat: quæ autem sunt per carnẽ &
» partes solidiores dispersæ superfluitates, haud suffici-
» enter balneis vacuantur. Cuius oppositum asserere vi-
» detur X I.Meth. inquiens. Balneum totum corpus eua-
» cuat. Et com. in Aph. I I.sec. I I I I.scribens. Balnea cali-
» da præsertim sulphurea, nitrosa & bituminosa totum
» corpus æqualiter euacuant. Quæ sententiæ si non seor
sim examinentur in morem eorum, qui Galeni flosculorum aut veriùs fæcũ sunt studiosi, haud difficile erit iudicare nil illis inesse contrarietatis. Quandoquidem duplex Galeno cõstituitur euacuatio, particularis vna, altera vniuersalis. Particularis est, quæ partem duntaxat aliquã excrementorum onere pressam leuat: Vniuersalem verò appellat, quæ communiter ab vniuerso corpore humorem subtrahit. Cum itaque à Galeno dictum sit totum corpus balneo vacuari, non idcirco dictum est, quòd omnes etiam in alto delitescẽtes partes perfectè expurgentur, quales sunt quæ primæ regionis nomine comprehendũtur: sed quia vniuersalis vacuatio sit vniuerso primùm corporis ambitui exinaniendo accõmodata: posteà vlteriùs & diutiùs agendo etiã

alijs partib⁹. Adde nõ inficiari Galenũ per carnes & ſolidiores partes diſperſas ſuperfluitates balneo vacuari, ſed non ſufficienter inquit. Adhæc cùm per ſolam cutem diſperſas ſuperfluitates vacuari dixit, addidit ferè. Duplex igitur reſponſio inuenta eſt. Prior ex varia ſignificatiõe totius. Poſterior ex additione duorum aduerbiorum ferè, & ſufficienter. Si itaque à toto corpore vacuare balneo ſimplicis aquæ conceditur ob leuem reſoluendi & digerẽdi facultatem, quam nactum eſt, quantò magis id nitroſo & ſulphureo attribuendum eſt. Alia obiectio ſeſe offert, quam diluere non erit abſurdum, ne cuipiam negotium faceſſat, & eam quam meis dictis tribueret fidẽ imminuat. Com. III. in lib. de rat. vic. Ac. ſcripſit γιγνομένου δὲ καυσώδους πυρετοῦ καὶ δι᾽ ἁλμυκὸν φλέγμα σηπόμενον, ἴστον ἐπ᾽ ἐκείνων ἐναντιώτατον ὑπάρχειν τὸ βαλανεῖον. οὔτε γὰρ, διασφορεῖται κατὰ τὸ δέρμα, καθάπερ ὁ πικρόχολος χυμός, οὕτω καὶ ὁ φλεγματικός, διὰς τὸ παχύ τε καὶ γλισχρὸς ὑπάρχειν οὔτε σβέννυται πολυχρονίου πέψεως δεόμενον. Ipſamet Galeni verba adferre oportuit, quòd Galeni ſententiã interpres non fidè ſeruârit, alioqui Græca aſcribere non ſolemus. Quæ ſi Latio ſermone donentur ſic habent. At ſi febris ardens à pituita ſalſa putreſcente gignatur, aduerſiſſimum illis eſſe balneum ſcire oportet: Haud etenim ita pituitoſus humor per cutẽ diſſoluitur, quẽadmodum bilioſus, ob ipſius cùm craſſitiem tum lentorem. Neq; extinguitur cũ diuturniori cõcoctione egeat. Hęc verba ſententiam noſtram de affectibus pituitoſis horum vſu profligãdis non infringũt, idque pluribus nominibus. Primò quia in tali febre, cùm in venis maximis ea pituita putreſcat, duplici ratione vacuationi

resistit, qualitate crassa & tenaci, ac partium in quas primò balneum operatur interuallo: ob id longo horum vsu egemus, vt aliquid euacuemus. At balneum calfacere iam diximus: ardenti autē febri calfactio perniciosissima: plus itaque caloris ex ijs balneis sensurus est æger, quàm refrigerationis ex vacuata materia calida. Hac enim spe vbi non destituimur, in febribus, & pharmaca cathartica propinamus, etiam si calfaciant. Secundò cur in pituîtam parum possit causam adferēs non scribit eam per cutem nō posse dissolui, sed addit καθάπερ καὶ οὕτω· hoc est, quēadmodū, & ita, quasi fateatur quidem vtrunque sudoribus & insensili transpiratione dissolui, sed dissolutionis facilitatem imparē esse. Atque hac de causa postrema particula non balnei vsum in hoc affectu, sed vtendi tēpus auersari videtur, nempe ante coctionē: quæ pituîtæ necessaria est, bili non ęquè. tandem demus, si ita vis, id non præstare dulcis aquæ balneum, quid vetat quin id præstet propositum balneum: cui decuplo maior vis inesse liquidò cōspicitur ab immistis, quæ sua tenuitate, sua abstersione, suo calore hæc potentiùs & citiùs agere nata sunt. Sed si inter hæc balnea tanta est virium diuersitas, quorsum à nobis calidæ & dulcis aquæ effectus enumerantur? Cùm mistæ potiùs ex nitro & alijs iam dictis sint adferendi: id optima ratione factum iudicabit quisquis ex iam factis hypothesibus didicerit, hásce facultates à moderato illo calore & humorum euaporatione emanare. Quę vires cùm potentiùs & efficaciùs hæc nitrosa & sulphurea sequantur, cur denegabitur probādi ratio, quæ à minori ad maius deducitur. Hac ratione mo-

ti initio eas ſubtraximus facultates, quæ à frigiditate & humiditate cõgenitis pendẽt. Abſurdũ iudico huic narrationi hoc loco particulares balnei effectus inſerere, ſiquidẽ & numero infiniti & fallaces ſunt, adeò vt ſine limitatione talia pronuntiantes non errare ſit impoſsibile. vnde Galenus VI. ſim. in plantarum hiſtoria enarrãda ſummũ & grauẽ virũ Dioſcoridẽ reprehẽdit, quòd ſimplicium aliquot particulares effectus aliquãdo ſtylo ſit proſequutus. Quis enim non irridebit ſi audierit balneum idẽ calfacere, refrigerare, impinguare, & idem corpus gracile reddere? Cùm tamen hæc vera ſint: ſed refrigerat, & gracile reddit non per ſe, ſed per accidẽs: nõ id corpus ex illi' vſu, ſed ex & abuſu patitur abuſum autẽ ſub vſu, de quo poſteà, cõprehendere par eſt. Quare his erimus contẽti, nedũ ꝓpoſitę rei aliquid luminis adferre contendimus, in tenebras incidamus, vt populo accõmodatam differendi rationẽ ſectemur.

De embrocha facultatibus *Cap. III.*

ΕΜΒΡΟΧΗ Grecis, Latinis irrigatio dici poſſet. Si quidem eam indicat irrigationem (a verbo βρέχω, quod pluo ac irrigo ſignificat) qua per aquam per epiſtomium è gutturnio defluentem, aut alia ratione profundimur: vt in impluuio imbrium tempore fit. Hæc embrocha ſuæ aquæ vires & effectus iam dictos præſtabit: eò differẽs ab eiuſdẽ balneo, quòd vni tãtùm particulę etiã minimè accommodari poſsit & cuilibet, vt capiti, ſpinę, cubitis, & alijs artubus, illud

verò nequaquam. Deinde quòd in profundum promptius penetret, quod vehementiùs, & potentiùs agat, id quod ratio & experientia demonstrârunt, in phlenitide, in sistendo è naribus sanguinis fluore, & in alijs affectibus, in quibus ex alto aquam simplicem, aut decoctum aliquod stillamus. Quare si antedictas harum aquarum qualitates desideremus, vbi frigido & crasso humore occupatam vnam solam particulam liberare volemus, fœliciùs id assequemur embrocha aquæ in vrbe scaturientis, quàm eius quæ extra. Hæc enim ad neruos humectatos & relaxatos artus accommodatior videtur: quandoquidem potentissimè exsiccat & astringit. Illa verò ad ea, quæ ob humoris copiam calfactione, exsiccatione, extenuatione, incisione, abstersione, digestione, & similibus egent.

De luti & potionis facultatibus
Cap. IIII.

AD Luti facultatem cognoscēdam sufficiát quæ initio proprio capite de luti qualitate inscripto diximus, ne eadem bis sint repetenda. Potata illa aqua quę in vrbe scaturit, aduersus humores in ventriculo, intestinis & venis mesaraycis hærentes potentissimè suas vires exercebit, nullo enim interueniente & integris viribus eas partes attinget. Idipsum in pulmone & thorace faciet, faciliùs tamen & difficiliùs prout pars propin-

quior

quior,aut remotior erit à meatibus per quos illa trãſit Hæ tamẽ omnes multò fœliciùs ex huius potu quàm ex balneo,iam dictos effectus aſſequẽtur. Quæ extra vrbem eſt ad relaxationem earundem partium ex ſola intemperie humida prodeũtem aptior videtur, quàm ad eundem affectum ex intemperie & humore compoſitum. At cum harum vniuerſali facultate ex proprio loco cognita vnicuique de embrocha & potione ratiocinari facile ſit, illis omiſsis ad rectam vtendi rationem properemus. Multa alia,de his, in balneorum vſu adferemus,quæ temerè multi huic loco inſerunt.

Eorum enumeratio quæ aute balnei vſum, in quouis morborum genere profligando,ſunt conſideranda

Cap. V.

METHODVM exactam vnũ aut alterum morbum curandi in Galeni operibus non probè exercitato medico paucis verbis aperire eſt difficile, inexercitato impoſsibile: Siquidem methodo quidpiã inquirere inueniréque nil aliud eſt, quàm via quadam & ordine ita in diſquiſitione progredi: vt aliquid primũ proponatur, aliquid ſecundum,tertium,& quartum, atque ita de reliquis omnibus deinceps, quoad demum ad ipſum

quod ab initio est propositum sit peruētum. Id autem legitimè præstare non possumus, nisi ea omnia nobis perspecta sint, quæ methodum necessariò præcedunt. Quorum elenchus lib. ij. meth. habetur. Hac de causa à Galeno probatas cōclusiones principiorum vice assumemus: Sicque breui narratio hæc optatum finem sortietur. Quibúsnam in morborũ differentijs seu formis ex horum balneorum vsu salus speranda sit, paulò anteà recensuimus. Nunc corũdem neque causas, neque signa à nobis audire nemo expectet. Sed qua ratione illis vtendum sit, vbi recensuerimus quod sequimur assequemur. Ex iam perpensis aquæ & luti facultatibus pręcipuè sex morborum genera, seu mauis species sanari posse conijcimus. Intemperiem frigidam, humidam, frigidam & humidam. Aut frigidam cum humore, aut humidam cum humore. Aut frigidam & humidam cum humore. Quibus tamen instrumentalium & vtrique parti communium morborum differētiæ plurimæ complicantur. Sed cùm hę & illæ quę à partium diuersitate sumuntur, si adinuicem connectantur, modò cum his, modò cum illis, veluti ex vigintiquatuor literarum mutua cōnexione vocum numerus nobis infinitus gignitur, ita infinitus ex tali differētiarum connexione morborum numerus resultabit: qui methodi limites superat: ob idque in eo tradēdo non rationalem viam, sed confusionē ingredi oporteret. Si quæ tamen à partiũ diuersitate, aut aliorum humorum mistione, aut ab alijs erũt sumēdæ indicationes, illę non omittentur. frigidã & humidã cum humore, proposito in exēplũ alicui' partis affectu ita examinemus, vt curationis alia-

aliarum partium, & aliorum affectuum veluti index esse posit. Proponatur aliquis podagrico dolore vexatus, qui in vtroque pede ædematodes tumor adsit. Hic dolor simptoma est à duplici morbo excitatum ab intemperie frigida & humida, & à solutione continui nempe à tensione. Tensio autem à morbo instrumentali à magnitudine aucta pendet. Magnitudo aucta causam habet pituitæ multitudinem. Vt igitur hũc dolorem tollas, intemperiem & tẽsionem tollas oportet. At ambo hæc à pituitæ multitudine fiunt, hanc igitur semouere oportet, vt summoueatur considerandum, num proprio affectu, num per consensum, pars affecta laboret. Num vtroque proprio & per consensum. Aut si mauis, perpendere oportet, num is humor ibi genitus sit, & adhuc generetur. An eò transmissus fuerit, & transmittatur, ac transmitti consueuerit. Si aliunde transmittitur, ex proprijs indicijs intemperiei vniuscuiusque partis cognoscendum, num à capite male affecto, num ab hepate, num à ventriculo, num à toto genere venoso, aut alia parte, alijsue, ad intẽperiem frigidam vergentibus id accidat. Hoc cognito, videndum est an sola intemperies in ea parte adsit, an vnà cum intemperie pituitæ quantitas. Adhæc num solita euacuatio aliqua suppressa, huius causa sit. Demũ considerandum cum plethoráne, vel quæ ad vasa, vel quæ ad vires spectatur, an sine plethora sit. Demus hominem esse sanguineum calidi & humidi temperamenti plethoricum: Qui ob cibos mali succi, & vitam otiosam, vel ingluuiem, ac vorandi consuetudinem diuturnum somnum, vel aliam quampiam causam vt subi-

tum à cibo largum veneris vſum, in cerebro ac vẽtriculo multam pituitę copiam collegerit, qua veluti onerata natura, tanquam ſuperfluo & inutili excremẽto, eam per periodos ad pedes tranſmittat. Nullaq; in eo ſuppreſſa ſit vacuatio. Nam ſi aliqua aſſet ſuppreſſa, in primis eius euocationem curationis ordo expoſtularet. Siquidem epilepſiam vidimus multis remediorum generibus per annos aliquot à doctiſsimis Medicis tentatam, nulli vnquam auxilio ceſsiſſe. Poſtremò reuocata vacuatione per tibiam fieri ſolita, hominem penitus liberum reliquiſſe. Sic in alijs cùm morbis, tum vacuationibus neceſſariò faciendum ratio Galeni authoritati ſeptimo Meth. innixa docet, & experientia confirmat. Sed ad nobis propoſitum ægrotantem redeamus. Huic ob plethoram mittendus ſanguis eſt à viriũ robore, & morbi magnitudine ſumpta indicatione, non omiſsis indicationibus coadiuuantibus, (quorum plurimas ſub virium robore cõprehendi nõ ignoramus) à corporis conſtitutione, ab ætate, ab aëris intemperie, à ſecuturis euacuationibus, & alijs. Si enim propoſitus vir carne ſit laxa, molli, pingui & alba, ac gracilibus venis, & modici ſanguinis, huic aut ſanguinem non mittes, aut parum detrahes. Quòd ſi præter hæc tempore æſtatis in regione æſtuoſa, & cæli ſtatu calidò ac ſicco verſetur, huic planè ſanguinem nõ mittes. Quandoquidem virium robur in iſto veluti in eo qui nondum decimumquartum annum attigit, non adeſſe conijcies. Deinde ita earum euacuationum quæ poſteà fient pharmacis, balneo & inedia rationem habebis, vt ex his omnibus inuicem iũctis eam vacua-

tionis quantitatem assequamur, quam animo concepimus necessariam esse. Posteà cerebri & ventriculi, à quibus eam pituitam gigni supposuimus, ratio habenda est.

Complicatorum affectuum consideratio

CAP. VII.

IAMQVE hîc complicatorum affectuum consideratio sese offert, quam hisce paucis verbis cõprehendimus. Vt quid à quo, Quid ante quid, Quid cum quo, Quid post quid, sanari queat consideremus. Nisi vel morbus, vel simptoma aliquod maius vitæ periculum minetur. Tunc enim, vt propriè loquar, non seruato sed potiùs interrupto ordine illi occurrere oportebit. At si nec à iam propositis morbis, nec à simptomatibus eos concomitantibus ordinatè curandi induciæ denegentur: liberam sectabimur viam, non coactam, qualem eam esse sępenumero cõtingit, quam Sep. Method. docuit Galenus. Cùm ab eo exordiendũ admonet, à quo maius vitæ periculũ impendet, perpẽdamus igitur, Quid à quo, id est quisnã horum affectuũ ab alio dependeat, aut generetur, aut augeatur, aut ex alterius recuperata sanitate sanitaté recipiat. Quid ante quid, id est, Si horũ affectuũ vnus ab altero ita depẽdeat, vt alterius causa sit, ille verò illius effectus, is qui alterius causa est ante aliũ venit summouẽdus. Illud pro cõperto habẽtes,

non posse ad perfectionem vllum affectum sanari, manente adhuc ipsa vnde natus est causa. Quid cum quo nobis indicat considerandum, num eodem tempore vno aut pluribus remedijs illis pluribus morbis, liceat occurrere. Ordo etenim curationis ita se habet, vt aliquando simul & semel plurium curationem non modò molliri, verùm etiam assequi concessum sit. Aliquando vni affectui succurrere conceditur citra alterius noxam. Aliquando ita contraria remedia expostulant, vt dum vnum propulsas, alterum augeas oportere. Sicut in phlegmone vlceri coniuncto, in quibus manifestum est quæ phlegmonem sanãt, ea in maius reddere vlcus. Atque sub hisce particulis, si negatiuè sumantur, comprehẽdere possemus: quod Galenus cõsiderandum initio dixit. A quo maius vitæ periculum impendeat. Nam quid cum quo sanari non posit nobis indicabit, temerarium esse velle alicuius affectus cũrationem aggredi, neglecto eo vel affectu, vel simptomate, quo non ablato homini periclitandum est, præsertim vbi illum oppugnando id à quo in mortis discrimen homo deducitur non oppugnas. Exemplo euidentissimo tibi sit febris cum lipothimia, cui si sanguinis missionem & catharticum medicamentum, quæ febri debentur, adhibueris, non medici, sed carnificis munere fungeris. Id autem vnde indicatur, nisi ex consideratione eius cum quo coniungitur febris? Sic vt in proposito exemplo lectorem exerceamus. Demus eò peruenisse ventriculi intemperiem iam dicti podagrici, vt coctionem omnino labefactare cernatur. Pituitę quæ in huiusce pedibus hæret euellendæ: non alienus à

ratione esset vsus catapotiorum, quæ hermodactylos, scammoneam, Turbit, Colochintida, & similia recipiunt. Huius etiam generis est compositio illa celeberrimi viri domini Petri à Bayro, quam Garicostinum appellari voluit. Hisce tamen si vtaris ventriculi imbecillitate neglecta, hominem ad extremam debilitatem deduces, nec posteà virium robur recipere fas erit eo labefactato, sine quo vana sunt omnia auxilia. Id autem non aliunde indicabitur, quàm ex eo cũ qua coniungi podagram contingit. Is itaque affectus cum quo alij coniunguntur, si magnitudine longo interuallo illos superet, ab eo incipienda erit curatio. Superabit autem duplici nomine, vel quia facultatẽ lædit, quæ corpus gubernat. Vel vt clariùs loquendo duo sub vno comprehẽdam, quia actionem labefactat præstantiorem, & corpori magis necessariam. Ne iuxta hãc considerationem ratiocinandi actionem ventriculi aut iocinoris opus excellere putes. Altera affectus magnitudo ab eius propria essentia desumitur, quàm iterum bipartitò secamus, in ipsius morbi vehementiam, & malignitatem, vt colicus dolor cum ventris aut intestinorum intẽperie, aut alio quopiam affectu. Huius enim doloris vehemẽtia ad se curationem trahit. Sic etiam si malignior vt vulneri iniectum venenum, aut nerui punctura, aut conuulsio, & talia si vulneri cum phlegmone & similibus complicentur. Sed iam ad institutum redeo, ne si verborum consecutione deductus, vlteriùs digrediar: illud Horatij mihi obijciatur.

Sed nunc non erat his locus: & fortasse cupressum
Scis simulare, quid hoc, si fractis enatat expes

Nauibus, ære dato qui pingitur? amphora cœpit
Institui currente rota cur vrceus exit?

Reliquum est, vt quid post quid sanari debeat consyderemus. At si verum est cõtrariorum eandẽ esse disciplinam. Si ex iam dictis nouimus quid ante quid sit faciendũ. Iteratò quid post per quid examinare superuacaneũ est: hoc enim ex illo iam cognitum esse debet. Iam itaq; ad ordinem in propositis affectibus examinandum accedamus. Dolor podagricus primus sese offert tollendus. At ille ab intemperie & à tensione morbis pendet. Sed hæc à ventriculi & cerebri intemperie frigida à quá pituitæ copia gignitur fiunt. Hæc intemperies facta est à pituita, quæ à cruditatibus, aut alijs causis inibi collecta, in sibi similem intemperiem tandem partes illas immutauit. In hoc causarũ affectuum & symptomatum complexu, si iam dicti ordinis non es immemor, à quo maius vitæ periculum impẽdeat spectabis. Aut si mauis considerabis, num hi cum aliquo complicentur, qui reliquis maior manifestè conspiciatur. Sit enim exempli gratia dolor hic adeò vehemẽs, vt ab eo vires prosternantur. Ab isto demulcẽdo exordienda curatio est, non solùm per verè anodina, quæ doloris causæ summouendæ sunt accõmodata, sed etiã per stupefacientia, si aliorum remediorũ omnino deplorata spes est, alioqui non. Fingamus cum miti dolore eò deuenisse ventriculi intemperiem, vt coctionem labefactet. Quia hæc intemperies reliqua magnitudine vincit, ea inquam magnitudine quæ à præstantia læsæ actionis sumitur. Ab ea frigiditate retundenda calidis

cùm

cùm admotis, tum sumptis, erit curatio incipiẽda. Atq; si quæ ab horum natura suggeritur indicatio similia expostulet, facilis est curandi via. Siquidem solùm auctioni quantitatis remediorum, intentioni qualitatis, frequẽtiori eorundem repetitioni aut immutationi, Medicum intentum esse oportet. At vbi contraria exposcũt, veluti proposita doloris vehemẽtia, stupefaciẽtia quę impensissimè refrigerant. Affectus doloris causa, nempe frigida intemperies calida hîc opus, hîc labor est: hîc Medici prudentia, quã non temerè necessariam prædicauit Hippocrates, erit exercenda, qua si prosperè velit vti, ita horum vsum moderabitur: vt illatam noxam posteà resarcire concedatur, ne relictum secundo loco curandum affectum incurabilem reddat. At si horum nullus sit qui vires labefactans ad se curandi ordinem reuocet, expostulat ratio ab illius curatione exordiaris, qui alterius causa est, ac alterum fouet. Spectemus igitur num ventriculus proprio affectu laboret, num per consensum cum cerebro, num vtroque proprio & per consensum. Demus enim continuam à cerebro in ventriculum pituitę fluxionem intemperiẽ vẽtriculi & generâsse & augere. Sanè priusquàm ventriculo prouideas, hanc sistere oportet, deinde alios affectus eodẽ ordine curare. Sic enim nobis indicârũt quæ sub his particulis cõprehẽdi explicuimus. Quid à quo, Quid ante quid, & quid post quid. Sed à postrema particula, quid cũ quo sanar[illegible] queat admoniti, cõsiderabimus num eodẽ t[illegible] po[illegible] m eisdem remedijs omnibus his affectibus li[illegible]ceat [illegible] frere. Cùmque omnes hę intemperies s[illegible] ẽtem causam habeant

o

humorem pituitosum huius vacuationem aggredi oportet: præsertim cùm harum partium connexio ita se habeat, vt nec à cerebro, nec à pedibus vacuare possis, quin & ventriculum vacues. Facilis itaque iudicari debet ea connexio, in qua omnia in vnum remedij genus conspirant, vt hîc proposita complicatio ad pituitę vacuationem. At quæ à vacuatione & humoris vacuandi natura suggeritur indicatio, commonstrant præmittendam esse aliquam præparationem: sed quid sit præparatio hæc, sequenti capite aperiemus.

Quid sit humorum præparatio, & quæ in ea requirantur

CAP. VI.

QVID sit præparatio hæc; vnde meliùs discere possumus quàm ex ipsius rei propositæ natura: Præparamus vt facilè trahamus: At vt id prosperè assequamur, tria etiá cuiuis plebeio necessaria videbuntur. Vt fores ac tota via per quam res trahenda transire debet pateant: vt res quæ trahitur trahentem facilè sequatur: vt id quod trahit virium robore rem trahendam vincat. Postrema hæc conditio adseruanda est considerationi, quæ cathartici medica[illegible]enti exhibendi rationem dimetitur. Priora duo pr[illegible]n ordini debentur. Atque vt à primo exor[illegible] quas humores transire debent sunt venę & intesti[illegible]e hæc pateát impedimento

to est horum occlusio: huic reclusio debetur, vt hæc perficiatur occludentis causæ remotio est necessaria: At hæc causa varia & multiplex esse potest: aut enim quia hi meatus coalescũt, aut quia cõstipantur ab occupantibus cauitatem internam, aut quia comprimuntur à vicina parte, aut quia ipsorum meatuum essentia residet & contrahitur. Atque hæc, nempe compressio & contractio, vel fiunt ob siccitatem, vel duritiem, inflammationẽ, corruptionẽ à sphacelo, suppurationẽ, inflationẽ, vel dum alia quauis ratione hæ partes hosce meatus cõstituẽtes, vel cõstituentibus cõtiguæ aduentitia magnitudine turgent: deinde sua mole cauitates occupant, & meatus obthurant. Idque de trunco venę cauę, de porta, mesaraicis intestinis, & hisce contiguis, vt hepate mesereo pancrea & similib⁹ intelligi velim. Nam etiam si aliarum venarum quæuis fuerit obstructa nil aut parum vacuationi officiet, nisi fortasse eius partis quæ ab illa nutrimentum accipit. Nulla tamen est meatuum astrictio quę non sit noxia: vnde in summa ambientis frigiditate velut & in caliditate, periculosa est. In illa ob meatuum nimiam astrictionẽ, in hac ob immodicã apertionem, quam virium dissolutio sequitur. Aut non patent, quia obstruuntur ab humoribus multis crasis, lentis. Cui igitur propositũ erit ita corpus præparare, vt fœliciter illi purgatio succedat, hunc morbos hosce instrumentales, si qui adsunt tollere oportet accõmodata vnicuiq; curatione. Quã si narrare aggrediar, nõ quod mihi ꝓpositum est docere videbor, sed ex multis in vnum coaceruatis cõfusionem aliquã constituere. Iam priorẽ preparandi viã attigimus

nunc posteriorem explicemus. Non satis esse diceba- mus vias per quas res trahenda transire debet apertas esse, sed & oportere eandem facilè sequacem habere. Facilè sequetur corpus quidem terreum, & solidum, si leue sit collatum robori rei trahentis, si phæricę figu ræ: sic enim trahenti aut impellenti faciliùs cedet. Cor pus verò humidum de quo hîc sermonem habemus, si suapte natura fluxile sit. Videndum igitur quæ sint im pedimẽto quo minùs humida promptè & aptè fluant. Imprimis craſsities, sic enim flumina minùs rapidè la- bi cernimus, quæ craſsiorem aquã habent, loci seruata paritate. Adhæc nõ facilè sequetur glutinosus humor, quod ex ipsa glutinosi definitione facilè cõmõstratur. Si quidẽ id glutinosum seu viscidũ appellãt: quod quid quid tetigerit, huic egrè dissolubilis adhæret. At ambo hæc impedimẽta in pituita inueniũtur, substãtiæ etẽ- nim crassæ ac lentæ est. Vt itaq; eã fluxilẽ & sequacem reddamus, ambo hęc demoliri conuenit. Id autem con trariorum vsum indicat: at crasso opponitur tenue, len to τὸ ῥυπτικόν quasi detersiuum dicas. Si itaque contra- rij nomen paulò vlteriùs protrahamus quàm lubeat Arist. quemadmodum Galeno placet vndecimo me- thodi, suam illis contrarietatem opponere dicemur, cum extenuantibus, detergentibus, incidentibus, & eam fluxilem facientibus vtemur. Atque cùm hæc fueris exequutus, ne te omnia assequutum putes, quæ ad præparationem necessaria videntur: vnũ enim & po tiſsimũ in animato corpore adhuc desideratur. Non enim quemadmodũ in inanimatis omne, cùm præpa- randi, tum trahendi munus externis tales effectus pro- ducen

ducẽtibus caufis cõmittitur. Quinimò cùm animantia hifce quas hîc optamus viribus fint dotata attractrice & expultrice: nifi has coadiutrices habuerimus, infœlices & improfperi erũt noftri conatꝰ. At expultrix fi rectè fuo fungat̃ munere nõ folet infurgere, nifi poft abfolutã concoctricis facultatis actionẽ. Sed elaborari & cõcoqui nequit res aliqua, nifi retineatur. Quatuor itaq; facultatum naturaliũ actio confideranda, præfertim duarũ ordine poftremarũ, concoctricis & expultricis: nam attractricẽ & retentricem ea tantùm ratione perpendi folent, quatenus concoctrici veluti ancillantur. Conftituendus itaque alius, pituitã aut aliũ humorem apparãdi modus, qui eft omniũ primus, potifsimus & dignifsimus: quem natura facit, quam, cùm nos eius tãtùm miniftri fimus, non folùm adiuuare, fed etiã imitari & fequi par eft. Hîc concoctio propriè vocatur, quam expulfio confequitur: Quãdoquidẽ folet natura feu innatus calor in humores agere crudos & aptos, vt in vtilẽ fubftantiã trãfmutẽtur, qualis eft pituita, ea coctione bonũ mutat, reliquũ deinde expellit. Crudos verò & ineptos ad eam trãfmutationem fufcipiẽdam, vt pote quibus nulla eft fubftãtiæ familiaritas cũ tranfmutãtis fubftãtia: quales funt bilis vtraq;, ferũ fanguinis ἰχῶρες & fimiles cõcoquere dicitur, cũ eos fuperat ac vincit, ab alijs feiũgit & feparat. Sic enim cõcoctionis vocabulum fumi vult Gal. com. in lib. Hip. de ra. vic. acut. vt igitur apparata materia fit, vel eam turgere oportet, vel concoctam effe. Turgere autem conftat, quando inordinato quodam motu ab vna parte in aliam transfluit. Veluti concoctã dicimus, cùm natura

humorem vincens ac ſuperans malignum à bono ſecreuit, & eius excretionẽ aggreditur. Hæc tamen non ſemper eſt expectãda, ſed ſolùm in his morbis, in quibus fieri ſolet, vt in febribus continuis, & ſimilibus. In alijs verò morbis in quibus nulla fit coctio fruſtra expectaretur, vt in podagra, colico dolore, elephantiaſi, ſcabie, impetigine, & ſimilibus. Priores igitur duos præparationis ſcopos nempe meatuum recluſio, & humoris fluxibilitas à quibus ſæpe tertius nempe concoctio pendet Laconico, & balnei vſu aſſequi poſſemus, ſi nobis propoſitum eſſet totam hanc pituitam per cutem inſenſili tranſpiratione euacuare: at id non poſſumus multis de cauſis. nam eam præparant quæ circa cutem eſt, præparando euacuant, euacuando trahunt in venis & alijs partibus contentam. Sicque obſtructiones augent, totius corporis habitum vitioſo ſucco replent: quòd ſi pergas vacuare donec tota primùm pręparata, deinde tota vacuata fuerit, cùm indiſcriminatim illa vacuatio fiat & primò omnium tenuiorum ac promptiorum ad tranſpirationem, proculdubio hominem ad ſummam debilitatem deduces, natiuo calore reſoluto. Sicque vel ad mortis diſcrimen eum perduces, vel intemperiem frigidam ſummoperè augebis. Adde quòd ab horum vſu ad pharmaci purgãtis vſum tranſire non oportet, contrarij enim horum motus ſunt: hoc enim ad interiora, illud verò ad exteriora trahit: vt poſteà in eius vſu docebo. Quare alia via ineunda eſt, ex qua citra damnum quam ſequimur vtilitatem, aſſequamur. Id fiet per ſumpta ſerapia vel decocta ex herbis, aut earum partibus humorem

hunc

hunc præparantibus,aut etiam potione aquæ in vrbe ſcaturientis, præſertim poſt vſum mitiorum. Ne ſi initio id fortioribus moliamur, materię multitudo admotum incitata è venis maioribus in minorum oſculis ſe ſe impingat, ibique reuocationi cõtumax hęreat. Eius generis ſunt mel roſ. ſerapiũ de mentha,de abſinthio, de ſtechados,de duabus rad.& ſimilia. Itidem decocta ex ſaluia, betonica,ſtechados,mentha,abſynthio,apio, fœniculo & ſimilibus. Quæ fruſtra à me connumerantur Medico. Sed obiter ſic pauca dicere lubuit, ne viderer poſt vniuerſalium præceptorum enumerationem exercitationis,quę in particularibus verſatur, obliuiſci. vbi non terno ſerapiorum numero (quod ignari faciũt)ſed ex ſignis,concoctionis pręparatam pituitam cognoueris phlegmagogo medicamento educenda eſt. Huius generis ſunt hyera picra, agarum, diaff. & ſimilia. aut ſi catapocia magis ex vſu videntur azaireth,elephanginæ,de agarico, cochiæ, artheticæ, & ſimiles. In quibus præſcribendis rationali Medico opus eſt,qui & parti accommodatum, & conuenienti quantitate nôrit eligere, cui non ſatis ſit ſemel præparaſſe, ſemélque purgâſſe, ſed id iterum atque iterum faciet,donec vniuerſam cacochimiam ſublatam viderit. His peractis, poterit capiti embrocha in commiſſuram coronalem, ventriculo potione eius aquæ ſuccurrere.At quia in calfaciendo hæc parum poſſunt, ob id quod intemperiei frigidę reliquum erit,id calidis tam ſumptis,quàm admotis propulſabis. Eodem tempore pedes in laconicum inſeremus pręcipuè ſi cutẽ denſam, & humorẽ admodùm craſſum eſſe

conſpexerimus:nam & foramina ad id apta,& huiuſce aëris vim id poſſe præſtare iam diximus. Ab eo in balneum pedes transferet. Sit autem aqua temperatæ caliditatis,nam quæ calidior eſt, ſibijpſi viam occludit cutem contrahens & denſans. Ab horum vſu cùm maiorem & tenuiorem partem exhalâſſe conſpexerimus,ad relictam craſsiorem & duriorem diſſoluēdam embrochę pedes ſupponemus aliquo temporis ſpatio. Vbi hæc facta ſint,ad luti vſum tranſibit. Vbi ex horum vſu nil pituitę relictum conſpexeris,ſed ſolam humidam intemperiem, ac dictarum partium debilitatem & relaxationem vſu aquæ vltra Burmidam ſcaturientis hanc aptiſsimè tolles. A capite embrocha, à ventriculo potione, à pedibus embrocha & balneo. Horam autem ad id accōmodatam & omnia quæ veniunt obſeruanda in balneorum vſu explicemus.

Peculiaris & propria enarratio vſus balnei Laconici & luti

CAP. VII.

VT balnei vſum certa quadā & ordinata ratione tradamus, ad limitatos quoſdā ſcopos reducēdus nō temere videtur. Hi autē primaria & vniuerſaliori partitione ternario numero ſecabuntur. Primò enim videndum eſt quibus ſit vſui. Secundò quo tempore. Poſtremò qua ratione adminiſtrandum ſit. Atque veluti in

eius facultate indaganda vexillarius nobis fuit diuinus Hip. Ita hîc ab eiusdem voce tanquam ab Apollinis oraculo exordiamur. Id enim nobis licere ex cap. 11. huius libri manifestum est. Nam si dulcium calfactarum aquarum effectus in quibusdam cõuenire cum sulphureis & nitrosis ostendimus, quid vetat quin & vsus, in multis, sit ratio eadem. Nos autem non omnia nulla adhibita discretione adferemus, sed ea tantùm quæ vtrique accommodata iudicabimus. Atque vt apposite hæc intelligas, priùs caput illud perlege, Alioquin scãdalum patieris, sed erit acceptum (vt cum scholasticis loquar) non datum scandalum. Is igitur lib. de rat. vic. ac. sic scriptum reliquit. Qui in morbis aluũ plus iusto humidiorem habent, ij non sunt lauandi, neque ij quibus magis quàm decet, detinetur, & soluta non sit: neque quibus vires languent, nec cibum fastidientes, nec nauseabundi, nec biliosa ructantes, neque quibus sanguis è naribus profluit; nisi minus quàm decet fluxerit, nec quod decet te latuerit. Nam si minus quàm decet fluat, lauabis, & si vniuersum corpus in cæteris, & si caput duntaxat, iuuerit. Si igitur apparatus hi conuenientes fuerint, ægerque fœliciter balneum suscepturus sit, lauare oportet. Quibus ex verbis & com. 111. Galeni quatuor vniuersales considerationes colligimus, vt quibus sit vsui, cognoscamus: quod primo sectionis membro quærebatur. Ab affectus specie, à viribus, à vacuationis modo, à consuetudine. Obiter etiam attigit tempus opportunum, sed considerationi huic iam proprius dicatus est locus, in primæ partitionis secundi membri

bs

Cap.7.lib.1. examine. Ab affectus ſpecie, quæ habetur conſideratio iam dicta eſt: ob id non eſt quòd pluribus id aperiam: id tantùm dixiſſe ſat eſt nemini non manifeſtum eſſe debere Elephantiaſim, ſcabiem, impetiginem, vitiliginem, alphos, exanthemata, ſeu papulas, ac ſimiles extremarum partiũ affectus, ab humore mordaci, acri, & putri, aut alio humore vitioſo genitos fœlicius horum vſu profligari, quàm partium in corporis profundo ſitarum affectus. Atque hos vel illos promptiùs vel ægriùs curari, quanto ad horum, vel illorum naturam magis minúsve acceſſerint. A viribus quia ijs vel deficiẽtibus, vel defecturis vel ob vacuationem, vel quamuis aliam cauſam eo non eſt vtendum, veluti nec alia quapiam vacuatione. Ob id ne debilitatis quidem viribus longo viatico, vt eò perueniatur, balneum primo die ingrediendum; ſed priùs biduo aut triduo reaſſumendæ vires: deinde reliquis non repugnantibus balneum adhibendum. Sic igitur circa id conſiderationem hanc verſari iudicamus: vt ea ratione adhibeatur, ne vires plus ſatis deijciantur: ſed quid ferre queant diligenter metiamur. A conſuetudine quæ ſumitur iudicatio eiuſdem ordinis eſt cum ea, quæ ab ætate, à temperamento, ab ambientis conditione, à tolerandi facilitate, promptitudine, & ſimilibus. Quæ etiamſi ſcopum noſtrum non omnino immutent, tamen augent, aut imminuunt. Et quod ſeorſim authoritate nequeúnt, id iuncta multitudine poſſunt. A vacuationis modo, quia cùm balneum vacuando ab intimis ad extremas corporis partes trahat: ſiue el natura, vel ars

ad interiora impetum fecerit, vel sit factura, vt per alui deiectionem, vomitum, hemorrhagiam, aut similem vacuationem non est illi opponendus motus ad exteriora. Nec si adsit fæx alui, aut humor multus præsertim crudus, eo vtendum est. Hæc enim à balneo ad exteriora trahente per vacua spaciola, & extremas venulas dispergentur: sic vniuersum corporis habitum inficient. ob id priùs talia excrementorum genera leui Medicamento sunt educenda, vt posteà ostẽdemus.

In temporis opportuni obseruatione tria animaduersione digna videntur. Ne ante ingesti alimenti absolutam coctionem. Ne ante humorum præparationem. Ne ante totius euacuationem adhibeatur. Quæ vt confirmemus, ne longa ratiocinatione vti cogamur, præstat Gal. authoritates suis rationibus, vt sui moris est, munitas, in medium afferre. lib. . de Marasmo scribit, „ Balnearum vsus ad alimẽti in corpus digestionem est „ efficacissimum præsidium, non tamen ab inedia diutur „ na, sed à coctione vtentibus. Huic enim qui nuperri „ mè cibaria ingesserit balneæ adhibitæ crudis corpus „ succis & incoctis implent. Iisdem ab inedia eliminan „ tur vires. In alijs autem conditionibus in mox citato „ præcipuè lauacra sunt à coctione adhibenda. Idipsum „ in sanis imperat lib. san. tuẽ. Sic Hip. loco iã dicto. La „ uari is non debet, qui modò sorpsit vel bibit. Absolutam autem coctionem duplicem intelligit, ventriculi scilicet & hepatis, quam non hora ante prandium, & ante cœnã dimetieris, nec hora diei temperatiori, nec vbi sol à nostro Zenith maiori interuallo seiungitur, vt circa ortum & occasum: vt quidam cum suo Mon-

tagnana facere solent. Etiam si magnoperè optãdum & strenuè conandum sit, vt absoluta coctio in hanc horam incidat, quod prudens Medicus cognita ęgri natura ex diligenti animaduersione qualitatis & quãtitatis ciborum facilè assequetur. Sed proprijs & accommodatis ad id signis est dicta coctio cognoscenda: quæ ex 11. san. tuen. disces, vbi horam ineundæ exercitationis pręscribit. Ex horũ numero est vrina, quę multò coloratior & magis tincta sit quàm esset præcedens. Nam verè hîc cum Gal. pronuntiare non possumus: Cùm mediocriter est rufa mediocritérve palens secundæ coctionis terminũ esse. Siquidem ille temperatum hominem, nos verò ægros in quibus variæ causæ lotiũ magis minúsve tingere possunt tractãdos suscepimus. Coniectari etiã licèt ventriculi coctionẽ peractam esse per abnegationem signorũ nondum peractæ aut cruditatis: vt pote si neque tensio, neque nagnitudo, neq; grauitas, neque põdus, neque ructus aut acidus, aut nidorulentus, aut cibi qualitatem referens sentiatur. Pręmittendam autem esse hum orũ concoctionem, & totius corporis vacuationẽ pręd cto com. asserit ijs verbis.
" Est quoque expositũ quonam pacto, coctis morbis
" ptisana vti velit; quo tempore & balneum sine pericu
" lo conciliatur. Deinde in expositione sequentis parti-
" culę. Dolorẽ balneũ mitigare ait, & sputa maturare, sed
" sanè vacuato priùs corpore id factitandum. Scieris q;
" in vniuersum de balneorum viribus, quòd si non anteà
" vacuato corpore exhibeatur, membris affectis fluxio-
" nem parit. Vacuato autem si exhibeatur, coctionem
" iuuat. Nempe corpore toto antè vacuato adhibitũ va-

cuato

cuatoriã obtinet facultatẽ. Alij multi sunt loci, in quibus monet Galenus, ne ante concoctionem & euacuationem balneo vtamur. Sed animaduersione dignum est quodnam vacuationis genus intellexerit. Ex x. Meth. Med. ex Aph. XLVII. sec. VII. & Zi. sec. VI. eam esse vacuationem conijciẽdum putamus, quæ plethoræ debetur. Si enim eam intellexisset, quæ cacochimiæ debetur, quam cathartico medicamento assequimur, frustra concoctionis meminisset: Hæc enim vacuatio eam sub se comprehendit. Nec vacuamus, quin priùs præparemus vacuandum humorem. Nec balneo sed vacuationi talis concoctio deberetur. Nec post concoctionem balneo liceret vti, si hæc totius corporis vacuatio præcedere debet. Nec vtraque simul connectenda, & illis tertio balneum subiungendum, sic enim non post concoctionem adhiberetur, sed post vacuationem, quæ cõcoctionem sequitur. Pręterea semper Gal. seorsim modò vacuationẽ, modò concoctionẽ ante balneũ pręscripsit: quodsi aliquãdo vtriusq; meminit, illa disiungentẽ particulã addidit: vt Aph. XLVII. sec. VII. inquiẽs. Non tamen vbi inflãmatio aliqua aut absq; inflammatione humoris putredo igneũ calorẽ accẽderit, balneę vtiles sunt, antequàm noxij humores euacuẽtur, aut cõcoquant. Hãc igitur esse Gal. mẽtẽ indicam⁹. In his in quibus lauacra sunt vsui si plethora adsit, hæc est summouenda, deinde expectãda noxij humoris balneo euocandi concoctio. Hoc tam oportuno tẽpore si admoueatur, non solùm fœliciter vacuabit, sed etiam nondum plenè absolutam cõcoctionem perficiet pręsertim propositũ balneum,

cui non minorem præparandi quàm vacuandi faculta tem inesse demonstrauimus. Hæc vera quidem esse vi dentur:his tamē addenda esse quędā dictant priùs enu merate rationes: quas quisquis didicerit, haud dubiè non solùm quæ plethoræ debetur vacuationem, sed & eam quæ cacochimiæ necessariam sępenumero indica bit. Nam cùm balneum, vt priùs ostēsum est, quę cir-ca cutem sunt primò dissipet, & dissipando vires ma-gnoperè deijciat, si maximam humorū quantitatem in prima & secunda regione contineri conspexeri-mus, aut si mauultis in ventriculo, intestinis, vena ca-ua, & alijs maioribus venis, huic proculdubio si bal-neum ante sufficientem purgationem adhibueris, flu-xiones & morbos ab ea genitos, vt podagram, & simi-les augebis, vires deijcies; atque ita deijcies, vt ad abso-lutam vacuationem vsque deuenire non concedatur, sic vniuersi corporis habitum vitioso succo plenum re linques: vnde is humor promptiùs putrescet, & mor-bos excitabit, ægriùs à natura vincetur. Nam quæ concoquuntur mouere non oportet. Is autem non so-lùm balneo motus fuit, sed etiam è proprio loco euul-sus. Adhæc expulsioni quæ crassis humoribus accom-modata est, nempe per aluum ineptior est reditus cùm ob loci distantiam, tum naturam. Postremò cathartici Medicamenti exhibendi occasio præterfluit: quæ pri-mò apposité sese offerebat. Eadem hæc consideratio docet alui excrementa, vrinas, sputum, & similia ante balnei ingressum excernenda esse, vel sponte naturæ vel arte: clisteres aut catapotia præscribendo, quæ ei humori qui in ventriculo & primis venis est leuiter

vnà

yuà cum alui fæcibus educendo ſunt accommodata. Dum tamen leuiſsima ſint,& eorum operatio omnino peracta ſit antequàm balneum ingrediamur. At his non obſeruatis phlegmone laborantes, podagricos,iſchiadicos,breuiter eos omnes qui affectu aliquo à fluxione genito laborant ſummoperè lędes:nam vt priùs dicebamus,vbi humorum multitudo adeſt, his balneo vel motis, vel liquefactis fluxiones augentur. Id tamen non ſilentio prætereundum eſt, nobis nonnunquam duo poſſe ſufficere,alimenti coctionem, & totius corporis euacuationem,vt pote in leuibus affectibus ſolam corporis ſuperficiem infeſtantibus. Nam propoſitum balneum non exiguam præparandi humores circa cutem exiſtentes facultatem nactum eſſe liquidò conſtat:quam facultatem dulcis aquæ balneo temere ita aſcriberemus. Iam duo primæ & potiſsimæ partitionis membra explicuimus,nunc tertium nempe vtendi rationem aperiamus. Atque iterum hic diuinus Hip. ſit nobis viæ commonſtrator:ipſe iam di-
,, cto libro de rat. vic. Ac. ſic ſcribit,via ad ſolium bre-
,, uis: facilisque tum ingreſſus,tum egreſſus.Qui laua-
,, tur cõponat ſeſe,taceat,& nihil agat,ſed cæteros tum
,, abſtergere,tum perfundere ſinat:multæ quoque aquę
,, miſturæ parentur: celereſque faciant perfuſiones, &
,, ſpongijs pro ſtrigili vtantur.Deinde.Caput verò ſpon
,, gia quoad maximè fieri poteſt reſiccare oportet. Ne-
,, que caput ipſum modò,verùm & extrema, & quãuis
,, aliam corporis partem à frigoris iniuria prohibere
,, conuenit.Et alia.Sed nos hæc omnia,& quæ à Gal.dicuntur eo Com. & VII. Meth. ad paucas obſeruatio-

nes reducemus, quæ rationi cõsonæ videantur: & non solùm febri cuius gratia hæc protulit Hip. sed & propositis affectibus accommodari queant: has autem ternario numero cõprehendimus. In ea quæ ante balneum, quę in balneo, & quæ post balneum sunt obseruanda. Quæ ante iam ostendimus, vbi oportunũ vsui tempus explicabamus. In balneo tria potißimùm obseruamus. Aquæ qualitatem. Morę in Balneo mensuram. Agenda ab eo qui aqua perfundendus est. Aquæ qualitas est, vt aqua pura & sincera sit, non infecta ab aliqua causa, vt ex lotione mulierum quibus menses fluunt, aut laborantium epidemia, elephantiasi, morbo Neapolitano, vel similibus affectibus. Tunc enim tota eijcienda est, & noua introducenda. Deinde obseruãdum est, vt tẽperatæ caliditatis sit: quæ enim mediocri frigidior aut calidior est, sibijpsi viam occludit, vnde ne promptè penetret impedita, quos ab illo expectamus effectus ęgriùs inducere potest. Atque hanc iterum mediocritatem in varijs corporibus, vario gradu dimetiendam existimamus: Cui enim mollis rara, laxa, & admodùm sensilis caro est, is calidam iudicabit eam, cuius caliditatem agrestis quispiam duræ, densæ, ac veluti callosæ cutis vix sentiet. Sed horum & similium quantitatem vnicuique accõmodatam verbis exprimere est impoßibile. Nec sat est aquam talem esse, sed & locum aut calidũ, aut temperatum esse oportet. Talia sunt balnea illa duo, hospitij quod D. Georgij nomine insignitur, & domus illorũ de Bechu. Quod si aëris lauacrum ambientis temperies talis non sit, sed potiùs frigida, ventis vel pluuia alterata: quod fortasse

alijsijs

alijs in Europæ balneis accidet, quorum fons sub dio collocatus est: T... in caudum cubiculum aqua de- ...uàm embrochæ vsui futura. Si- ...ere exui, perfundi & vestiri perni- ...se offert consideranda diuturna vel ...iora. Huius mensuram nobis indica- ...ur, humoris præparatio, præparati ...ntitas. Atque sub virium robore com- pre... corporis affectum, propriam laborantis naturã, ætatem, anni tẽpus, regionem, pręsentem cœli statum, tolerandi facilitatẽ, & eius generis alia. Perniciosum enim est in balneo perseuerare, donec euidẽtem debilitatẽ senserint: Hacde causa diligenti animaduersione opꝰ est, præsertim vbi qui lauacro immergitur tẽperamenti calidi est, aut rara, laxa, & molli carne, aut succos habet tenues: aut cõgenitã, aut accidẽtariã debilitatẽ parit. Quę omnia & his similia omne immoderatũ vacuationis genus respuũt. Qui verò robusti, pleni, pingues, frigidi & humidi sunt: aut simili corporis constitutione, ij lõgiorẽ morã patientur. tertia & vltima cõsideratio eorũ quę in balneo sunt agẽda circa caversatur quę ægrotantẽ agere oportet, cui conducũt quę Hip. dixit: Qui lauatur cõpõnat sese, taceat, & reliqua. Quibus verbis nil aliud sibi vult Hip. vt exponit Gal. quàm
„ ægro nõ laborãdum: siquidẽ ęgrotãtis quies, vt corpus
„ in balneo tũ laxius, tũ rarius reddatur est idonea. Nam
„ cùm mouetur corpus musculi extenduntur, qui minùs
„ tum mollitur, tum relaxantur. Nos qui non febri, sed
„ multis, ijsdẽmque inter se diuersissimis cum morbis,
„ tum naturis acommodatam horum vsus rationem

ost

cto refrigeſcat: ibi ſudor vberrimè ſinendus eſt effluere, deinde mollibus linteolis, aut ſpongijs ſiccis abſtergendus. Atq; inter alias partes capitis exſiccãdi magna habeatur diligentia: ſiquidem & humidũ & multarum fluxionum cauſa cerebrum eſſe ſolet: quibus non paruo erit nocumento, detenta recrementorum exhalatio: ob ſtipatam capitis cutem: quæ conſtipatio refrigerationem relictæ humiditatis ſequitur. Demus nunc inſignem vacuationem non deſiderari, aut vires hanc ferre non poſſe, aut vtrunque ſimul coniungi, nempe cum virium imbecillitate, euacuationem ſufficiẽtem: ijs proculdubio cutem contrahere, cogere & denſare oportet. Nam vt rectè Galen. ait. Id ad virtutis robur
" confert, facitque vt non facilè homo lædatur, niſi ſubi
" ta quædam in ambiente aëre fiat ad frigidum permu-
" tatio: ob id qui rectè valent, à balneo calido ſeſe in frigi
" dam proijciunt aquam: ſed qui ægrotant, contactum
" frigidæ non ſuſtinent citra læſionem. Quapropter fri-
" gidam calidæ miſtione retundimus. Miſtionis autem
" modum inueniemus, imprimis quidem ſi corporis af-
" fectionem inſpexerimus: deinde & propriam laboran
" tis naturam ætatemque & anni tempus, & regionem,
" & præſentem cæli ſtatum. Probè autem facient, qui à
" calido balneo tepidas ad minus trium generum aquas,
" quæ inter ſe differant parabunt: vt prima quidem ad-
" modùm tepida ſit, ſecunda verò minùs, & tertiam ad-
" huc quę magis ad frigidam declinet. Tale autem quip-
" piam velle viſus eſt Hip. cùm præcepit miſturas para-
" ri. Nempe quod paratur, id nõ ſimpliciter modò mul-
" tùm, verùm & varium multiplexq; eſſe eſt melius, vt

» paulatim à calido in frigidum procedatur, cùm subi-
» tam ad contrarium mutationem æger non ferat. Hactenus Gal. Nos vt propositæ consuetudinis rationem habeamus, qua omnes per sanitatem balneis abstinere uidemus, si, vt iam diximus, vacuandi quantitas, vires, aut vtrunque maiorem vacuationem non admittunt: cùm in frigidã immergendus non sit: siquidem ægrum frigidæ contactum ferre non posse ex Galeno didicimus: saltẽ in lauacri proximo solo: mox è balneo eductum ægrum collocabimus, ibi enim aër calidior est, quàm in cubiculis dicti hospitij D. Georgij. Inibi stantem celeriter, multis simul manibus operantibus, vndique linteis, vel spongijs abstergemus si sordescat cutis. Posteà non frigida, sed tepida immersis linteolis, vel spongijs lotum eadem celeritate perfundemus, deinde iterum confestim exsiccatum, ad quietem & somnum illum relegabimus. Nam ferè omnibus somnus & leuis sudor est vtilis: hic quia circa cutem attracta excremẽta dissoluit, ille quia spiritus cum calore ad interiora retrahit: sic lassitudines tollit, vires instaurat & roborat. Hoc tempore conuenit vnctio, si qua parti alicui est adhibenda, vel ex costino, laurino, & similibus oleis, vel vnguentis quod in ischiadico affectu, podagrico, & similibus non parum laudamus. Idipsum post Laconicũ, post embrocham, post lutum fieri potest & debet. Extremis ita examinatis intermedijs rectam vsus rationem præscribere medico est facile, modò hoc, modò illud adaugens, aut imminens pro iudicantium varietate. Eadem omnino consideratio est habenda, & ineunda ratiocinatio, de Laconico

conico & luto: præsertim vbi vniuerso corpori admo uentur, aut paulò minus quàm toti: Siquidem horum effectus quos humanis corporibus imprimere nota sunt, non multùm inter se dissimiles iam ostendimus. ob id in omnibus ferè, quæ ante horum vsum, quæ in ipso, & quæ post sunt obseruanda, conueniunt. Quandoquidẽ priùs quàm vel Laconicũ ingrediatur æger, vel luto inuoluatur, perpendere oportet num morbus ille ex eorum numero sit, qui id requirant. Si id species morbi exigit, num vires id ferre queant: Num vacuationem genera vel prȩcedentia, vel sequutura id respuant: Num consuetudo, & quæ sub ea comprehendi diximus ad hoc remedij genus iudicandum concurrant. Si ex iam dictis horum alterum vtile esse coniectaueris, opportunum vsui tempus obseruabis: nempe post alimenti absolutam coctionem, post totius euacuationem, ac post humorum educendorum prȩparationem. Demum nec vtendi rationem negliges, quæ vt aquæ qualitatem, sic Laconici luti & loci dimetitur: sub qua & moram comprehendi docuimus, cuius diuturnitatem, vel breuitatem à virium robore, & prȩparati ac eliciendi humoris quantitate iudicari diximus. Postremò vel in lectò ab horum vsu eos vberiùs sudare permittes, vel frigidæ, aut potiùs tepidæ perfusione, & diligenti exsiccatione sudorem sistes: prout humoris eliciendi quantitatem exigere, & virium robur admittere iudicabis, modo & ratione in balnei vsu enumeratis, & ijs prȩhabitis considerationibus quæ suo loco narrata fuere.

De embrochæ & potionis vsu breuis narratio
CAP. VIII.

NVNC de embrochæ vſu paucis agamus. Poſteaquàm aliquot dierum ſpatio balneo fueris vſus, ſi humor in vna tantùm parte cõſiſtat, ad embrocham tranſeundum eſt. ſic enim vniuerſales vacuationes particulares præcedere iam oſtenſum eſt. Si cerebrum exſiccare intendimus, quod in multis accidit morbis: ſiquidem illius humiditas ferè omnium fluxionum pituitoſarum cauſa eſſe ſolet: tunc quia caput eſt irrigandũ, hanc in os bregmatis inſtillare conuenit: nam rarioris texturæ eſt. Sed priùs caput linteo in circulum contorto circundare conuenit. At ſi propter neruorum molliciem, paralyſim, & ſimiles neruorum & ſpinæ morbos illa vtendum eſt, tunc in occiput aquam inſtillare oportet, nec eam partem linteo circumdare, ſed ita per dorſum ſinenda eſt effluere, vt etiam in ſpinam eius virtus inſinuari queat. Eſto autem terminus vſus vbi calorem ad interiora penetrâſſe manifeſtè ſentiet. Quod ad reliqua attinet, multa à nobis de balnei vſu prolata embrochæ vſui ſunt accommodanda: ne toties eadem repetere cogamur: eadem enim qualitas eſt deſiderãda in embrocha, quę in balneo: ne calidior, ne frigidior ſit debito, ne infecta contagio aliquo, & ſimilia. Prætereà & horam accommodatam eligendam, & roboris rationem habendam. Sic de potione aquę balneorum ratiocinandum, quam nec omnibus affectibus pituitoſis,

nec

nec omnibus naturis conuenire iam ostensum est. Sed quibus dictum est eam vsui esse, ij debent eam in aurora sumere à minori quantitate ad maiorem progredientes, vt ab vncijs quatuor ad octo, aut secundum Sauonarolam à libra media ad libras tres. Atque in eius assumptione ventriculi non exiguam rationem habere oportet. Hîc non omittendum est eam ad longinquas regiones asportatã in ligneis vasis, aut aliter, suarum virium maiorem partem amittere, quod ratione à simili meo iudicio probari posset. nemo est qui inficias eat rectè à Gal. v. Meth. scriptum esse lac Phthisicos debere ab vbere si fieri posset, suggere, aut illico à mulctione sumere, priùs quàm refrigescat: non quia vereatur corruptioné id fit, sæpenumero etenim vno die seruatum lac videmus, priùs quàm acescat: non itaque ob corruptionem pro maximo præcepto id habet Galenus, sed ne euaporet innatus ille calor, non modò quòd ille naturam adaugeat, sed etiam quòd omnes lactis operationes fœliciores reddat. Sic in aquarum quæ é fodinis suis calidæ exeunt, calore ipso quis negabit congenitam esse facultatem non modò contrarietatis ratione frigidis morbis accõmodatam, sed etiam ipsius caloris ratione vim illi inesse aptissimam ad deducendas, distribuendas, ac augendas aquæ illius vires: at si hîc euanuerit simul & sulphuris vis, euanescet & aliorum omnium à quibus vim accepit operandi efficacia languescet. Hortamur itaq; omnes quibus potanda præscribetur, ad loca fonti contigua accedant, sed quantum ferre poterunt, calidam assumant, tum quia vehementiùs operatur, tum quòd tepi

da ventriculi robur dissoluunt. Aquæ quantitatem ad quorundam Medicorum præscriptum iudicare non ausim: scio etenim nec errore, nec culpa, nec reprehensione me cariturum. Quis enim sanæ mentis, audebit cum Sauonarola, citra multas limitationes pronunciare tria vascula eius aquæ assumat, deinde iterum alia tria, interposita breui temporis deambulatione: & ita repetitis viribus id facere non desistat, donec vel per os, vel per secessum, vel vrinam ea aqua exeat adeò calida ac erat dum assumeretur? quod, inquit, vt meliùs ab eo cōprehendatur, in vase vitreo mingat. Ego multorum non sanandi, sed destruendi vētriculi aptiorem rationem excogitare non possem: quo labefactato, veluti & hepate, quid homini ad sanitatem recuperandam, & retinendam reliquum sit, nescio. Hanc igitur Medico limitandam relinquamus, cui indiuiduum curandū proponitur: nō solùm enim aquæ, sed & omniū medicamentorum quantitatē verbis exactè describi non posse iudicamus. Varium enim morbi genus, varia temperamenta, totius & ventriculi varium robur, & multa alia, variam medicamenti quantitatem exigunt & indicant.

De victus ratione balneantium C A P. IX.

NE vlteriùs quàm par sit sermonem protrahamus: quod multoties iā admonuimus, prosequamur. Dicebamus horum omnium quantitatem veluti sanguinis eliciendi, præparantis, & humorem euocantis, vel alterantis medicamenti, à solo medico, [illegible]b

tu

to aſsiſtēti dijudicari poſſe, haud ſecus ac virium robur: ſic & victus ratio. Quādoquidem hanc modò vberiorem, modò parciorem indicabunt, varia diſpoſitio roboris virium, morbi, ægri, conſuetudinis, Aëris, temporum morbi, & ſimilium. Ex quorum diligenti animaduerſione diuerſiſsima iudicantur, vt aliquando bis in die ſumendum cibum, aliquando ter & quater: aliquando parciùs, aliquando lautiùs aut cœnandum, aut prandendum: aut & cœnandum, & prandendū largiùs, parciúsve. Sic & alimenti qualitatē aliquādo immutare oportet, vt multùm nutriens in parum nutriens, & ſic in ſimilibus. Aliquando vel ipſo in balneo, vel parū ante illud, vel poſt aliquid eorū porrigēdum eſt quæ vires ſtatim inſtaurāt, quòd facilè trāſmutentur: vt vino immersā panis buccellā, ex ſaccharo cōdita pignolatū manus Chriſti, panē dulciariū, quē marciū panē appellāt, & ſimilia, quæ prudētis Medici cōſilio ad neceſsitatis exigētiā moderāda relinquūtur. Rectè igit̄ Hip. intelligamus & Galenū com.11. de rat. vic. Ac. ſumēdi cibi horā preſcribētes his verbis, Neq; cōfeſtim à balneo
" ſorbendū, neq; bibendū. Addit Galenus. Sedata quę ex
" balneo eſt turbatione: tū eſſe, tū bibere melius eſt, ve-
" luti & cōpoſita ea quę ab exercitatione oritur. Nam ci
" bū ꝓtinus vel potū ſumere, caput replet, deuoratumq;
" interdū ſuperfluitare facit. Hęc itaq; Hip. & Gal. verba ſemper locū habēt, niſi vbi viriū imbecillitas ordinem preuertere nos cogit. Tūc igit̄ ſumēdi cibi tēpus erit, cùm agitationē quieuiſſe ſentiet, & concitatū balneo calorē ad natiuā tēperiem rediſſe: quòd de balneo dicimus Laconicb. & luto rectè cōueniunt: ſi vt balneum,

ita illa toti admoueantur corpori, tunc enim effectus specie non multùm absimiles operantur. Cibi qualitas omnibus propositis affectibus pituitosis conueniēs est extenuans victus ratio: de qua peculiarem libellum à Gal. habemus: ex quo quæ tenuandi facultate prædita sunt deprompsisse non sat est: nisi addideris ex libris de alimentis, de cibis boni & mali succi, quæ laudabilem sanguinem generare soleant. Huius generis sunt panis congruè subactus, fermentatus, salsus & coctus. Aues monticolæ, perdices, phasiani, turdi, merulæ, alaudę, capi, pulli, & similes. Deinde & pisces saxatiles admittuntur in puris & nitidis aquis per saxa fluentibus capti, qui mollem ac friabilem carnem habent. Adhæc vinum vel album, vel fuluum, vel rubeum, sed cōsistentiæ tenuis, aut mediæ, &, vt vocát, bene maturum. Ex herbis, radicibus, seminibus, fructibus, & cerealibus, quæ gustāti acria, mordacia, & calida sentiuntur, tenuanti victus rationi ascribit Gal. tamen non omnibus vti oportet: Nam ferè hæc omnia sunt mali succi: poteris quidem alios cibos illis condire, veluti & pipere, & alijs aromatibus: si nil aliud obstet. Nam præparandi ratio alimenti facultatem non solùm augere, sed & immutare potest. Sed hanc prætereamus, vt pote ex alijs locis petendam, veluti & seruandum in cibis ordinem: nempe liquidiora prima mensa, sicciora postrema esse sumenda, & similia. Atque ita & victus ratio, & omnia remediorum genera ab initio moderanda sunt, vt ad finem vsque singula ferre possint. At cùm aqua ista statutis quibusdam temporibus, nempe vere & autumno tantùm sit vsui, si temporis

poris angustia iam dictum ordinem non admiserit, in aliud tempus quod reliquum erit differendũ est: Nam ad extrema properare medijs relictis perniciosissimũ iudico. Siquidem non exactè vacuato humore aquam extra Burmidam scaturientem si vel sumpseris, vel admoueris, eum humorem magis impinges, & contumacem curationi reddes. Sic Laconico balneo & luto maiorem eius humoris quantitatem, ad eas partes quibus hæc admouebũtur, trahes, quâm vacuabis, & alia multa incommoda sequentur. Quapropter ijs peractis, quę tunc fieri poterunt, præscripta congrua victus ratione reliquum in ver aut autumnum sequentem seruandum est.

Breuis commemoratio varietatis curationis quæ à varietate temperamentorum, partium affectarum, & affectuum simplicium, desumitur.

CAP. Xvii.

HACTENVS balneorum Aquensium vsu curandi ratioñe in sanguineo calidi & humidi tẽperamẽti sermone percurrimus: nũc reliqua tẽperamẽta obiter attingamus. Si frigidi & humidi temperamenti sit, ac vniuerso corporis habitu cacochimus Laconici moderato vsu deinde balnei illi succurres. Roboris virium maximam habẽs rationem, vt pote sine quibus vana sunt omnia auxilia. Et quæ tamen horum duorum nimio vsu, veluti &

ſanguinis miſsione largiori, mirum in modum reſol- uuntur, & corpus in frigidam intemperiem deducunt, ſicque affectum adaugent. Si frigdi & ſicci temperamenti ſit, in omnibus ijs remedijs multò cautiùs agendum eſt, ne hominem in extremam ſiccitatem, aut extremum maraſmum deducamus: Nam & potenter exſiccant, & per exhalationem nonnihil caloris imminuitur, nec in calfaciendo magnoperè horum vim laudo. Si calidi & ſicci temperamenti ſit gracilis & modici ſanguinis, huic Laconicum balneum & lutũ vniuerſo corpori admota ſummo erũt nocumento: ſiquidẽ intemperiẽ illam augebunt, & longo vſu in hecticam deducẽt. Sic de ſimplicibus intemperaturis quiſque iudicare poterit. Age nunc eſto corpus vacuum & purum in vna tantùm parte humor contineatur, nec alibi fouentem cauſam habeat. Hîc ſolius in ea parte exiſtentis humoris rationem habebimus, vacuatione & ijs remediorum generibus vtentes, quæ pedibus prædicti ægrotãtis accõmodabamus. Tuncq; multò facilior eſt curatio vt pote vna & ſimplex. Eadem ratio eſt quorumcunque morborum, qui à pituita, vel à flatibus præſertim craſsis & frigidis, aut humore melancholico, aut ſimilis naturæ originem traxerint. Huius generis ſunt paralyſis, conuulſio, lethargus, ſcabies, & ſimiles affectus, quos proprio capite enumerauimus. Atque haud aliter ac qui à ſola pituita fiunt affectus: horum balneorum vſu curantur, ita qui longiſsimè ab horum natura diſtant, horum curationem non recipiunt. Haud diſsimili ratione, qui non ſimplices affectus ſunt, ſed hos aut illos humores ad-

miſtos

miſtos habent, curandi rationem & facilitatem variant, pro quantitate & qualitate humoris admiſti: exempli gratia ædemas, ſchirrodes, minùs alijs phlegmodes magis curationi, quæ harum aquarum vſu fit reſiſtit, eriſipelatodes omnium maximè. Nunc ſolius intemperiei citra humorem curatio examinanda relinquitur: Nempe frigidæ, humidæ, ac frigidę & humidæ. Frigida in quacumque parte exiſtat, quia alijs remedijs & tutiùs & faciliùs curatur, ac multis alijs de cauſis balneorum vſum non exigit, præſertim cùm citra noxam ob admiſtas alias facultates quàm calfacien di illo vti nequeas. Adde quòd ſuo calore innatū diſsipando, vt priùs oſtenſum eſt, fortaſſe non minùs refrigerabit quàm calfaciat. In humida propulſanda non parum poſſunt præſertim aqua vltra Burmidam ſcaturiens. Frigidam & humidam horum recto vſu prudens Medicus poterit in meliùs mutare iam à nobis dictarum conſiderationum rationem habens, ac ipſe alia vbique adiungens quæ veniunt conſideranda. Qualia ſunt ſupra alia indicatio quæ à partium differentia ſumitur. Hæc etenim etiam eodem in affectus genere maximam remediorum varietatem ſuggerit. Quandoquidem in ſuperiorum partium affectibus, ſi venæ ſectio ſit neceſſaria, ſuperiores venas aperire oportet, ſic in inferiorum partium ſub renibus ſitarum affectibus inferiorū aliqua eſt aperiēda. Quòd ſi à parte affecta vel humorē vacuare, vel reuocare tibi propoſitum ſit, eam ſecabis venā, quę per fibrarū rectitudinem illi opponitur: tractus enim per has fit, & aptior ſanguinis cōſecutio. Eadem ratione in ſerapijs & cathar-

ticis medicamentis præſcribendis affectæ partis haben da ratio eſt. Siquidem alia capiti, alia thoraci, alia iocinori, alia renibus, alia vtero, alia artubus, alia alijs partibus ſunt familiaria. Hinc affectæ parti familiaribus vtendum commonſtratur, quibus ſi deſtituamur, quæ ad affectam partem vim medicamenti deducunt eſſe miſcenda. Sic & admouendorum eadem eſt ratio: Nec enim ventriculus, hepar, viſcus aliquod, oculus & ſimiles partes eadem remedij genera ſuſtinent, quæ ignobiliores, aut ſenſus obtuſioris. Eodem modo & loci per quem congruè & aptè ea pars ſua excrementa reijcere conſueuit ineunda conſideratio. Quandoquidem nos oportet ſingularum partium meatus, qui ijs ad ſuperuacuorum emiſsionem ſunt idonei, & proprij fluxiles reddere. Inteſtinis, ventriculo, meſenterio, & concauis iocinoris, inteſtinum rectum. Renibus, veſicæ, vtero, iocinoris gibbis, venæ cauæ, arteriæ magnę, & omnibus quæ in lumbis habentur, eum qui vrinis eſt delegatus. Pulmonibus & pectori ipſam aſperam arteriam & fauces. Cerebro & eius inuolucris, eum qui per palatum, & per nares deſcendit. A qua meatuum diuerſitate non modò remediorum diuerſitas, ſed & diuerſa forma indicatur. Hinc ſerapia fomenta inſeſſus clyſteria, peſsi, gargarizatus, Errhina, apophlegmatiſmata, odoramenta, & ſimilia inuenta fuere. Et modò huius, modò illius vſus præſcribendus indicatur, adhibito eius quod cùm ab affectu, tum à parte affecta commonſtratur delectu. Quibus omnibus ratione ſeligendis, & congruè adminiſtrandis, rationali Medico opus eſt, cui quæ diximus haud ſufficere non igno

 ra-

ramus. Pauca etenim hæc in medium afferre placuit, non quò vniuersam hosce affectus curãdi methodum aperirem, id enim alterius & grauioris est negotij: sed ne enarratio hæc potiori & digniori parte penitus destituta, in vulgus prodiret, quædam dicere aggressus sum, quibus ita repetitis vicibus sese annexuit oratio nostra, vt veluti equus quidã effrenis verborum consecutione deducta, hactenus cohiberi nõ potuerit.

LIBER TERTIVS TOTIVS ORBIS BALNEORVM VIRES, ET MVLTORVM HISTORIAM COMPLECTENS.

CAP. I.

TERTIAM NOSTRI LABORIS partem aggredimur: opus sanè vt difficile,& obstrusum, sic omnium calumnijs obnoxium. Naturæ secreta omnia rimari est impossibile: sensuũ cognitionem transcendere citra exactã methodum perdifficile: aliorum relationi semota probatione credere, dubium,& erroris plenum: experientia quæ alij scripsere ad examen reducere non conceditur. Quid num ob id res tanta, tam vtilis, à tam multis expetita intermitetur? minimè. Quinimò aliorum etiam mendacia recensuisse non erit inutile: sic enim Medici eruditi qui illis præsunt balneis, aut aliquando eò accedunt, mortalium

talium miserati conditionem, aut ipsi aliquid verioris scribēt, aut nostris scriptis id addent. Nobis omnia balnea visendi facultas denegatur. Sed cùm Aquensia viderimus & descripserimus, visum nobis est tertiā hanc partem subnectere, quæ omnium aliorum naturam, fodinam & vsum aperiat. Qua in re si aliquando à fida narratione deflectimus, ne nobis vitio vertatur: siquidem aliorū verba & scripta sequuti sumus. At si hæc excusatio nō plenè satisfacit, vitio vertatur Valerio maximo, Tito Liuio, Platinæ, & similibus Historiographis quòd infinita scripserint ex aliorum narratione. Quid quęso Auicennæ, quid Aetio, quid Paulo, quid Plinio reliquū erit, si aliorum scripta ab illis subtraxeris? Sed priùs quàm illam partem aggrediamur, facultates & vires recēseamus oportet, eorum ex quibus fodina constitui potest: à qua scaturiens aqua varijs facultatibus prædita conspicitur: ob eorum per quæ permeat varietatem. Quādoquidem vndecim esse didicimus, quæ aquæ è terra erumpentis vim illam ἄποιον Græcis dictam immutare solent. Sulphur, Alumen, Sal, Nitrum, Calx, Gipsum, Bitumen, Aes, Ferrum, Plumbum, & Aurum. Quorum omnium facultatem seorsim recensebimus: nam si compositum cōponentis naturam redolet: nēmo vnquam dubitabit, quin horum præcognita facultas aquarum, quibus immiscentur, vires edoceat. Et ad illarum demonstrationem tanquam principia seu media sint assumenda.

De Sulphure

CAP. II.

SVLPHVRIS ſubſtantiam deſcriptione aperire ſuperuacaneum exiſtimo: ſiquidem nemo eſt, cui audito ſulphuris nomine res non innoteſcat. Nec etiam illius varietates Pliniũ ſequutus, quadrimembri partitione ſecabo: imò ne bimembri quidem: vnicum enim ſulphur eſt metallicum medicamentum in terrę viſceribus natum. Quod ſi ignem non ſit expertum, ἄπυρον Gręcis dicitur, ideſt ignis expers. Latini viuum ſulphur appellant. Cùm verò igne fuſum, & veluti coctum in teretem formam redigitur, tunc malè quibuſdam ſub altero genere à Dioſcoride collocari videtur. Scribit enim, ſulphur optimum exiſtimatur viuum, quod ἄπυρον vocant, nitedulæ modo ſplendidum, perlucens, minimè calculoſum. Probatur in genere ſulphuris ignem experti, quod viret, àc præpingue ſpectatur. Vnica igitur ſpecie res eſt, quę coctione vt vires, ſic differentiam diuerſam aſſumit. Viuum enim id eſt ex fodina ſua deſumptum & citra coctioné Medicinæ vſui accõmodatum, multò efficaciùs operatur, & iſto pro cocto vti deberent Pharmacopæi. Tenuis ſubſtantiæ eſt, calidum & ſiccum, cui abſtergendi, trahendi, & digerendi tanta facultas ineſt, vt aduerſus è toto corpore irrumpentem ſcabiem, obſeruatis vniuerſalibus præceptis, nullum præſtantius medicamentum inueniri

quear,

queat,præſertim ſi qui vtitur frigidi & humidi tempe ramenti ſit,& ſcabies humida. Quartum caliditatis & ſiccitatis gradum attingere ſcribit Auicénas, quod Muſæ falſum videtur:ſiquidem eo gradu calida venena eſſe cenſet,nec per os ſumi debere præcipuè cochlearis menſura,quam Dioſ.præſcribit:ob id illud tertio collocat gradu:maxima autem & incredibilis illi vis tribuitur à Mercurio Trimegiſto, à Raymundo Lulio, & alijs Alchimiſtis ad metallorum & aliorum commiſtionem iuuandam,& abſoluendam. Vnde ipſum in metallorum cõſtitutione maſculei ſeminis inſtar, mercurium fœminei concurrere aſſeruerunt. Vnde de eo Theotonicus magnus magis artificioſè quàm eleganter quædã protulit,quæ quia ad id quo de agitur,ſummoperè conferunt,ea recenſebo:ſunt autem illius verba hæc;cùm de ſulphure agit in libro de mineralibus. Sed obſeruandum quod fumus eius indicat terreſtrem ſubſtãtiam:in ipſo eſſe valde ignibilem & cremabilem, fœtor verò ſuus indicat ipſum valde indigeſtum & non terminatum:ſed potiùs calore corrumpente eſſe corruptum,quàm digeſtione completum. Et hæc ſui incompletio facit quòd poſsit eſſe vniuerſalis materia omnium metallorum. Si enim eſſet completum ad completionem vnam determinatè:tunc proculdubio non eſſet cõuertibile ad alia:niſi primò illa tolleretur: ſed nunc propter ſui incompletionem, cõuertibile eſt ad omnia:ſicut ſemen,& alia ex quibus generãtur res naturę.Et ideo ſagax natura abundat in ſulphure vbicumque eſt locus generationis metallorum,fuitq; multorum opinio nullas Thermas,quę calidæ tactui è ter-

ra ſcaturiant ſulphuris expertes eſſe poſſe, quod calorem à ſulphure accipere credantur.

De Alumine CAP. III.

ALVMINIS naturam trimẽbri partitione contentam indicamus, in Alumen Rochę, Pluinę, & rotũdum: quę in fodinis inter metalla inueniuntur. Quibus ad exactam Aluminis cognitionem tria alia addi poſſent, Scaiolæ, Catinę, & Zucarinum: quorũ duo poſtrema nõ legitima, ſed ſpuria & factitia ſunt: nempe alumẽ Catinæ & Zucarinum. Nil aliud eſt alumẽ, vt Plinius cap. xv. lib. xxvi. cenſet, quàm ſalſugo terræ. Eſt enim veluti terræ aqua & limo exudãtis natura hyeme corriuata, ac ęſtiuis feruoribus ad maturitatem deducta. Multa illius genera fatetur Dioſ. ſed tria tantùm vſui Medico opportuna ſcribit. Alumẽ Rochæ liquidum à Dioſ. vocatur, nam cùm defoditur, liquidum eſt, poſteà dureſcit: argumento euidentiſsimo eſt, quòd ſupra alia genera ſiue igni, ſiue lucernę illud admoueris, ſtatim ebulire & diſſolui videbis. Alumen itaque rochæ à loco in quo coagmẽtatur appellari cẽſemus, liquidum à forma, quãuis & integrum reperiatur. Probatur hoc ſi ſit limpi-, dum, lacteum, æquale, & ſemper ſucco madens, ſine lapidibus, atque quendam coloris igniculum expirãs. Secũdũ genus cui Plumæ nomẽclaturã vulgus coaptauit à Græcis σχιστόν vocatur, quod fiſsile latinè ſonat: dicitur & τριχῖτις, hoc eſt capillare, quod ſigillatim in capillamenta quędã facilè ex ſolo contactu findatur. Optimum eſt candidiſsimum, guſtu perquàm aſtringens,

grauco-

grauęolens, calculorum expers, nec glebulosæ, nec assu losę compactum, sed sigillatim in capillaméta quædam canescétia dehiscens. Illud est cuius aspersione intollerabilis prurit⁹ excitatur: cuius affrictu genæ rubescũt. Vnde florē lapid s rectè mulieres appellârunt. Nã propriè quidã canu flos ex lapide exiés videtur. huic similis est amianthus lapis, nisi quòd multis ligneis venulis distinguitur, atque ambo flammam facilè concipiunt, conceptam citra consumptionem retinent: non tamen æquè, sed magis amianthus. vnde impostores quidam cuculati pro ligno crucis, cui Saluator infixus pependit, illum plebi venditare non sunt veriti hoc argumento, quòd non comburatur. Quasi verò necessum sit crucis illius lignum vstioni obnoxium non esse. Tertium est quod non arte, sed suapte natura rotundã formã accepit, bullis turgés, albo propius: atque validiùs astringés, pręterea nonnihil palloris cũ quadã pinguitudine prę se ferés, sine arenis, friabile. vocatur à Gręcis στρογγύλη καὶ ἀστραγαλῶτη denominatione sumpta à dicta forma rotunda. Vim habent astringédi vehementissimam: vnde Græcis στυπτηρία nuncupatur, quod astrictoriũ latinè sonat, excalfaciédi & expurgandi. Crassarũ sunt partiũ omnes Aluminis species, tenuius est fissile, pximum rotũdum, alijs crassius est liquidũ, seu Alumé Rochę dictũ, & plinthites. Atque hęc tria sunt, quę nostro proposito conueniũt. Cùm etenim sola hæc in fodinis reperiantur: ipsa sola aquæ sponte nascenti immisceri possunt. Alumen scaiolę in Gipsi massis inuenitur lucens sicut vitrum, latum & tenue, nec in capillamenta dissoluitur vt Alumé Plumæ, sed in laminas.

vnde non, vt Pandectarius exiſtimauit, σχίσον Galeni eſt, ſed potiùs plinthites, hoc eſt laminoſum. I X. Simp. Breuiter eſt crudi Gipſi exquiſitiſsima pars: vnde ab antiquis flos Gipſi appellari videtur. Alumen catinæ factitium eſt, ſic dictum vel à Catino in quo fieri ſolet, vel à cali herba, Arabibus dicta, ex qua componitur: quæ vſnem ſpecies eſſe dicitur ſecus maris littora naſcens. Et ab aliquibus gentibus ſeminatur, vt in Gallia fit. Hanc herbam exſiccatam accipiunt & comburunt. Poſteà ex illo cinere lixiuium fit: quod ſi aut vi ignis, aut ſolis indurverit, cùm ſubtiliores partes exhalârint, id, ſal alcali appellatur. Cinis verò ille induratus alumen Catinum dicitur: quandoq; & ſal, & cinis permiſcentur. Hoc vtuntur Chimiſtæ, vitreolarij, & mulieres ad faciem abſtergendam. Alumen etiam Zucarinum factitium eſt, ex alumine liquido, aqua roſacea & albumine oui maſſas quaſdá turbinatas in modum globorum ſacchari fingentes, à cuius formæ ſimilitudine nomen accepit. Habet & albedinem exquiſito ſaccharo, quod finum dicimus, non abſimilem.

De Sale

C A P. IIII.

SALIS naturam prima partitione, bimembri diuiſione ſecamus. Alius enim ex aqua concreſcit. Alius ex terræ fodinis eruitur: atque ex aqua itidem vel marina, vel ſtagnorum quorundam, vel etiam puteorum, vt in

in Germania. Fit autem Sal ex horum consumptione, vel solis calore, vel ignis, donec tenuiori parte absumpta, quod terreum solum est remanserit. Cumque ijs aquis artificij aliquid requiratur, vt in salem conuertantur, sub hoc partitionis membro sal alcali dictum non temere reponemus. Quandoquidem arte fit ex herba cali combusta, quæ Vsnæ herbæ assimilatur. Ex pluribus alijs herbis, & carbonibus, ac lignis varia salis genera apud diuersas nationes fieri creditur. Qui verò ex terræ fodinis eruitur, fossile appellatur: in multas diuisus species. Quarum aliæ nominibus quibus à seinuicem seiungantur, sunt destitutæ. Aliæ vt facultate, ita nominibus à seinuicem secernuntur. Vnde, Sal saxeus, Sal gemmæ, Sal hammoniacus. Hoc sale fossili in seu metallico in Germaniæ & Pannoniæ plurimis locis vescuntur. Montes vsque ad duo miliaria in profundum excauant, sursum ingentes salis massas funibus trahentes. Saxeus dicitur hic sal & marmoreus, quòd tantæ sit duritiei, vt ferreis pistilis opus sit vt teratur, optimè tamen salit. Probatur in hoc genere, qui candidus, pellucidus, & densus. At qui candidissimus in hoc genere, valde lucidus & densus inuenitur. Sal gemmæ appellatur, quoniam exigua portione supra alias massæ partes vt gemma nitet. Hammoniacus verò non in eisdẽ fodinis eruitur, sed sub arena in Aphrica apud Ammonis oraculum, à quo nomen sortitum est. Et in Cirenaica regione. Ibi arena defossa vbi loca sitientissima sunt, frusta salis oblonga, extrà nigra vel æruginosa, intus alba, & ad similitudinem aluminis scissilis non multùm lucentia, inueniuntur. Hic adeò

ſalſus eſt, vt ingrato ſapore guſtanti ſit faſtidio. Ex Germania ſimile genus portatur. Condiendis cibis inutilis eſt, at in balanis nōnunquā vſui, vbi acriorem vim requirimus. Reperio & alia tria genera, quæ ſub foſsili non reponuntur. Sal indus, Sal nitrū, & Sal Naphticus. Indus in India in cannarum extremitatibus zuccaro cando ſimilis concreſcit. Sed cùm eius facultas propoſito ſermoni nō quadret, de illo nil dicemus. Sal nitrum, inter ſalis genera enumeratur: verùm nos de Nitro peculiari ſermone diſſeremus. Sal naphticus, Aſphaltites Plinio, Galeno ſodominus dictus, quòd naphta aſphalti ſpecie ſeparata fiat. Et ex mari aſphaltite iuxta Sodomos montes ſito, in Paleſtina Syriæ. Is tamen non foſsilis, ſed marinus eſt dicendus. Sal abſtergit, liquat, incidit, tenuat, mordet, purgat, denſat, adſtringit, ſiccat, reprimit à putredine: ob hæc vindicat: ventriculum euertit, turbat, ad vomitum incitat, purgat humores craſſos, lentos ipſos vi ſua liquandò. Poſteà ſtringēdo appetentiam excitat, profligato cibi faſtidio, purgantibus additus actionem eorum iuuat, clyſteri iniectus pituitam vitream & lentā educit. Hos tamen vel illos effectus alius alio remiſsiùs intēſiùs ve operatur: cuius varietatis guſtus certum feret indiciū, ſi priùs in IIII. lib. Simp. Galeni fueris exercitatꝰ. Hoc tamen non omittendum, quòd ſalis è terra effoſsi ſubſtantia magis ſit cōpacta, ac proinde in hoc maior eſt & partium craſsities, & adſtringendi potentia. Ob id quòd marinus affuſa aqua protinus liqueſcit, at foſsili hoc nō euenit. Porrò eiuſdem ſpeciei cum marino eſt, quę ex ſtagni, fontis vel putei aqua concreſcit.

De

De nitro CAP. V.

NITRVM de quo mentionem facere propositi est instituti, olim è terræ fodinis eruebatur. Atq; vbi illius magna est copia, si scaturiāt, aquę nitrosæ vocātur. Et illis sæpenumero innatat spuma nitri Gręco nomine aphronitrum appellata. Olim cùm mortalium sanitati conseruandæ vsui esset, sub terræ latebris ineffossum non totum relinquebatur: nunc verò proh dolor, cum eò cęcitatis deuenerit humana conditio, vt ferè omnes magis opum & famæ aucupandæ, quàm sanitatis conseruandæ sint studiosi, Balnea & gymnasticæ scholæ diruta perseuerant: Nitrum non solum effodi, sed & cognosci à fodinarū effossoribus desijt. Atque in ipsius nitri locū succesit salmitrū Italis, salpetre Gallis dictū vtile ad laudatissimum, si Dijs placet, inuētum non ad strenuos & potētes viros conseruandos, sed nulla difficultate enecādos, & vrbes depopulādas. Id etenim est sine quo neq; cū strepitu, ita neq; cū violentia è bellicis tormētis globuli emitterētur. At etiā si antiquorū nitrū desierit videri, non tamen atq; nitrosæ: vnde illius vim ex antiquorū sentētia aperiēdam iudicauimus, vt nitrosorum balneorū vis faciliùs cognoscatur. Est itaq; Nitrum calidū initio tertij gradus, siccū tertio, salsum maxima sui parte, subadstringēs, tergit, incidit humores crassos purgat etiā vomitu, pr[illegible]rtim cū melle & pituitā crudā. crassā, lētam partib' valēter impactā: obid colico afectui pituitoso & flatulēto pdest, vermes necat & vacuat. Si intrò in corpus sumat, secat, extenuat,

craſſos lentoſq; ſuccos potẽtiùs multò quàm ſal. Quin & aduerſus fungorum ſtrangulationes prçſentaneo remedio eſt.

De Calce

CAP. VI.

CALX iuxta antiquorum præſcriptum duorùm eſt generum, vna fit in locis maritimis. Buccinarũ teſtas feruenti clibano recondunt, donec inalbuerint:frigida immergẽtes extingunt,in fictile conijciunt, & vſui ſeruant. Sed hæc propoſito ſermoni nil congruens habet. Altera lapidea eſt Italię,& multis alijs nationibus operi cæmentitio frequentiſsima. Duriſsimum quoddam lapidum genus ſeligunt,quod & ſuper terram inuenitur & effoditur:in fornacem cõijciunt, coquunt, coctione calx viua appellatur,vis illi ignea, mordens, adeò exſiccans & calfaciẽs,vt inflammare,adurere,& cauterij inſtar cruſtas inducere poſsit. Veneni malitiam habet,ſiquidem pota aluum & inteſtina cum vehementi eroſione excruciat. Dum aqua irroratur, vrentem illam vim exerit:adeò tenacis eſt ſubſtantię, vt poſt immerſionem & extinctionum vim ſuam vltra diem ſeruet. D nde vnà cũ calore mordacitatem exuit. Abſque morſu reſiccat,ac ſi bis terque aut ampliùs abluta fuerit, planè mordacitatis expers conſtituitur: ac ſtrenuè abſque mordacitate exſiccat. Vnde ſan-

ſanguinem cohibere, carnem producere, aduſtioni me deri, & ſimilia præſtare poteſt δὶς διὰ πασῶν, vt dici ſolet ab ijs diſtantia, quæ viua aut in ipſo extinctionis actu poterat.

De Gipſo
CAP. VII.

GIPSVM terræ maſſa eſt notiſsima, quę in laminas pellucidas diffringitur, quarum puriores & magis perſpicuæ ſunt alumen ſcaiolæ, & plinthites Galeno dictum, vt priùs, vbi de alumine docuimus. Coquitur, & coctũ cęmẽtitio operi veluti calx accõmodatur, ſed huic emplaſtica vis maior. Refrigerat & ſiccat vltra ſecũdum gradum, vim maximam habet adſtringendi, obſtruendi, glutinandi à vi emplaſtica. Hinc ſanguinis eruptiones ſudoreſque cohibet, ſed potum ſtrangulationis modo iugulat.

De Bitumine
CAP. VIII.

ASPHALTOS Græcis, Latinis Bitumen ſpuma quædã eſt aquis ſponte naſcẽtibus inna[illegible]: & molle quidem eſt dum inn[illegible] poſteà verò reſiccatũ pice ſicca durius efficitur. Optimum bitumen in mari, quod mortuum vocant prouenit. Eſt autem id ſtagnum ſalſum in

cæle, hoc est, Cana Syria. Cęterùm medicaminis ipsius vis est tũ reficcatoria, tum excalfactoria in secundo ordine. Meritò itaq; eo vtuntur ad glutinationes vulnerum cruentorũ, & ad alia omnia quæ exsiccari debent cũ modica excalfactione. hæc Galenus. Sunt qui etiã è montibus quibusdã bitumen putent scaturire, & idem in lacubus vt limum inueniri, præsertim in lacu Iudęę. Et ideo Galen⁹ primò eius meminit, quod in Apollonia Epiri vrbe fit, sub quo etiam Iudaicum intelligit. Posteà de eo quod in Cana Syria differit: hoc autem in ri mortuo nasci inquit. Mare autẽ mortuum nuncupatur lacus ille. Mare ob salsedinẽ, mortuũ ob minimum motum. Qui nuper terrã sanctam descripsere, Iudęę lacum & cæle Syriæ idem faciũt. Strabo libro XVII. suę Geographiæ Sirbonis lacũ vocat ambitu mille stadiorum, longitudine ducẽtorum. Hoc in lacu Sodoma & tredecim vrbes huic vicinæ submersæ fuere, picis odorem refert: & id est quo Syriaci pauperum mortua corpora condiunt, vt imputria diu seruentur. Id deinde ad nos adfertur, & à nostris Mumia vocatur, cùm sit asphaltum Iudaicum. Ditiorum verò corpora Balsamo, Myrrha, Croco & ligno aloës condiunt. Scribit Dios. in Sicilia in agro Agrigentino liquidum bitumẽ fontibus supernatare, quo incolæ ad lucernarum lumina vice olei vtũtur. Et Sicilicũ oleũ falsò appellãt, quãdoquidẽ liquidi bit[illegible]nis gen⁹ est. A nostris Petroleũ & sterc⁹ diaboli app[illegible] ob mirũ illi⁹ fœtorem. Hoc partim ex Siciliæ ag[illegible] illo Agrigentino, partim ex Liguria, partim ex [illegible]oco in Neapolitano agro, vbi vulgò dicitur il tochesſ. ac potissimũ ad nos ex hoc loco adfertur

tur

tur,& Sicilicum alijs minùs fœtet. Petroleũ verò quia è petra ſcaturiat,& ſaxoſis mõtibus vocatur: à quibus deinde in fontes aut vicina flumina defertur. Pharmacopæi ſæpenumero petroleũ hoc, ideſt bitumen liquidum, igne vel ſole induratũ pro aſphalto ſeu bitumine vendunt:& eſt non tamẽ Iudaicum. vis omni bitumini ineſt diſcutiendi, glutinandi, emolliẽdi, calfaciendi, & exſiccãdi, vſque ad tertiũ gradum, ſi Auicennæ credimus. Qui à Galeno non diſſentiet, ſi in fine ſecundi, vel initio tertij calfacere & ſiccare id dixerimus.

De Aere CAP. IX.

AERIS ſubſtantiam nulla deſcriptione aperiendã iudicamus vt pote omnibus notam. Vt ferũt: ſi ijs citra demonſtrationem fides eſt habẽda, inter metalla argenti viui plus quàm oporteat habet. rubeum colorem ex ſulphuris abundanti commiſtione accepit. Siquidem hoc rubore delinitur ex valida ſubſtantiæ ſulphuris fæculentæ aduſtione. Argumento eſt quòd ab ære multum fæcis reſoluatur,& in igne multũ euaporet. Vim illi tribuũt calfaciendi & exſiccandi, etiam in tertio gradu: abſtergendi, reſoluendi, incidendi,& aſtringendi, imò & carnem producẽdi, ſi vtatur & lau[illegible]t de vſto veluti nec de eius flore & ſquamma nil dicerẽ ſtatuimus, quia propoſito ſermoni nil congruit.

De Ferro

CAP. X

FERRVM metalli genus vilissimum mortalium vsui tamen, ipso auro magis necessarium: siquidem sine ferro nec terrã possemus fodere, nec arare, nec segetes colligere, nec triticum molere, nec vitem, nec arborem amputare, nec ædificare, aut similia humanæ vitę necessaria agere. Ferro imperia conseruantur & augentur, iustitia regitur, tuetur innocentia, reproborum audacia coercetur, ciuitates defenduntur, inimici propulsantur. Sine ferro nulla ars, nullum ferè opus mechanicum exerceretur. Minori in pretio habetur, quòd maiori quantitate inueniatur, & impurius sit: Nam scribitur ipsum generari ex argẽto viuo terrestri, ponderoso, lutulento, valde immundo, & ex sulphure terrestri ac immundo, ipso sulphure dominante. Propterea est inflammationi paratum. Atque ex huius virtute conuertitur argentum viuum in ferri speciem. Porrò propter sulphuris adustionem squãmosum est, rubigenemq; facilè contrahit. Pars sulphuris terrea atramentosa est. Propterea limatura eius confert nigredini atramenti, nec ab humore vnctuoso est purgatum: vnde calorem facilè suscipit, & susceptum diu retinet. Præterea i[illegible]mento est multa scoria, quæ ab ipso deciditur, atque eò maximè quòd frequenter, vt quædam graua nigra in terram effunduntur. Hinc fit, vt non liq[illegible] c[illegible]tera metalla, sed tantùm mollescat

leſcat. Quod illi ineſſe exiſtimatur, quia ſupra alia metalla terreæ ſubſtantiæ plurimum habeat: aëre humidæ & aquoſæ quàmnimium. Vnde hac ſua terrea & elementari ſiccitate tãtam acquirit duritiem, vt inſtrumentis ex eo confectis alia metalla domet, concutiat, dilatet, & comprimat. Hinc ferrum à ferio dictum volunt, quòd alia omnia ferire queat, à nullo autem diuerſi generis melius quàm à ſeipſo feriri. Vel vt Iſodorus ferrum, quia farra ideſt ſemina noſtra arãdo iuuet. Durius redditur extinctione in aqua, quare ſi mollius deſideras, oleo ſemper candens extingue. Chalybs autem ferri alia ſpecies non eſt, ſed eius ſubtilior pars & aquoſior per deſtillationem à ferro ſeiuncta. Quæ vi ignis purior, candidior, durior, & operibus aptior redditur. Eſt autem maximus delectus in chalybe optimo conficiendo cùm aquarum, tum modi immerſionis. Eſt autem ferri vis, quam hîc conſiderãdam ſuſcepimus, talis. Refrigerat, vt quidam volũt, ſecundo gradu, ſiccat tertio, vehementer aſtringit. Sic chalybs & ferri ſquãma ijs minùs ſcoria. Vnde aqua in qua horum duorum alterum cãdens immerſum fuerit, vſui Medico eſt frequentiſsima ad deſiccandum, aſtringendum, & humorum defluxum à quacunque parte prohibendum. Quinimò & inteſtinorum in Scrotum delationi, quam Ente[illegible]celi vocant, irrigatione cu[illegible]ongia ſummo eſt re[illegible].

De Auro CAP. XI.

AVRVM metalli genus hominum opinione pretiosissimum, & veluti ferrum, idest ex quo infinita fieri dicebamus: sic aurum, idest sine quo nihil excellentissimum fieri potest: & propter quod nil non turpeà malis hominibus perpetratur. Vnde Vergilius sic cecinit Aeneidos III.

Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Atq; cur cæteris anteponatur metallis causam non video, nisi quòd rarius inuentu, & purioris substãtiæ est: adeò vt neque rubigine, neq; situ obducatur, neque vi ignis multùm consumatur. Nil autem aliud est aurum quàm argentũ viuum purũ, condensatum, purissimam sulphuris partẽ actu recipiens. Magna est auri varietas non specie, sed perfectione tantùm scilicẽta. Rarus est il lius in re Medica vsus, nisi fortasse quibusdã ad melancholiã propellẽdã, non, vt Auic. scribit, in puluerẽ redactũ & haustum, sed magna copia muneri datũ. Quæ etenim, quæso, ratio, cur cor & animalẽ facultatẽ exhi larare & iuuare debeat, cùm ex argẽto viuo & sulphure constet: quorũ vtrunq; haustũ veneni naturã refert? Plinio & alijs q[illegible] [illegible]dam placuit, eius puluerẽ vlcera puerorum, fistu[illegible] [illegible]henas sanare, quod cũ minima mordacitate exsiccet, [illegible] abstergat. Ad id tamẽ & effica ctiora minoris pretij habem'. Desinãt igiẽ Medici nostri tẽporis destillatis aureos coronatos incoquere, nisi pu tent

tent sudores & sordes manuũ eorum, qui eos cõtrectârunt, ægrotantibus esse auxilio. Siquidẽ coctione nil aliud ex illis deciditur. Quod si quidpiam decidit̃, & id sicut cætera metalla perniciosam naturã habebit. Prçtereà in eo principiorũ mistio firmior est, quàm quæ à calore nostro posit dissolui.

De Plumbo
CAP. XII.

PLVMBVM Facultatis est refrigeratoriæ, siquidem non modò multam habet substantiam humidam à frigore congelatam coactamque, sed & aẽriam, paucam autem terream. Igitur quod plurimum habet essentiæ humidæ à frigore coactæ, indicium tibi esto: quòd vbi admotum est igni, celeriter fundatur fluátque. Quod verò & aẽriæ sit particeps, hoc habeto signum. Omnium quæ nouimus, vnicum plumbum tum mole ipsa, tum pondere augetur, si condatur in ædibus subterraneis, aẽrem habentibus turbidum: ita vt quæcunque illic ponantur, situm colligát. Multa alia Galenus adfert argumenta: quibus hanc eius facultatem probet. Quæ omnia breuitatis studio omittimus.

De Balneis, & primò de Balneo Aponi

CAP. XIII.

ITALIA omnium aliarum regionum olim princeps & domina, Venetias habet florentissimam ciuitatem, quæ Reipublicæ libertate, & ordine cũ Romana illa republica certat: huic subdita est proxima ciuitas primùm Antenorea dicta, nunc Patauium, vel Padua. Quæ vt illa omnium mercium, sic hæc omnium virtutum totius Europæ emporium est luculentissimum. In huiusce vrbis Diœcesi septem sunt balnea Aponi, Sancti Petri, domus nouæ, Montis Grotti, S. Barptholomæi, S. Helenæ, Montis Orthonis, Imprimis igitur de Aponi Thermis dicamus. Rus est Aponus dictum à Padua quinque ferè milliaribus distans. De quo Lucanus,

Euganeo, si vera fides memorantibus, augur
Colle sedens Aponus, terris vbi fumiger exit.

In huiusce ditione in partibus à ciuitate remotioribus versus montem S. Danielis nomine insignitum, è planitie monticulus q[illegible]idam leniter effertur, in cuius summitate scaturiens a[illegible]iam multis sęculis feruentissima est inuenta. Lo[illegible]c procul est à vallib⁹, feracibus campis vndique ci[illegible]datur, sub dio expositus, quaquauersum detectus, vndique à quatuor cæli partibus ortu, occasu, septentrione & meridie æqualiter difflatur.

Loci

Loci huius ſitus monticolis ſaluberrimus iudicaretur, niſi aquarum hincinde emanantium riuuli ſæpenumero putredine correpti, fœtidis vaporibus aërem inficerent. Præcipua lauacra humano vſui accommodata ſunt, in cacumine mõtis lacuna quædã aquæ adeò feruentis, vt ſæpenumero non ſit vſui, ſiquidem intenſa illius caliditas nequit tolerari. Deinde in infima mõtis parte quæ orientem ſpectat, multa adſunt lauacra à diuerſis riuulis conſtituta: remiſſo iam ex eo itinere aquæ feruore. Omnes tamen illi riuuli ab eodem fonte eructant. Atque ex ijs lauacris quædam vndique parietibus munita ſeruantur, alia in propatulo expoſita venti & plebi peruia relinquuntur. In huius balnei fodina explicanda, velut & aliorum omnium cùm ex mea experientia, vt in Aquenſibus feci, nil dicere poſsim, ne temerarius aut parum ſpectatæ fidei lectori videar, nominatim meos authores recenſebo: vt quiſque qua illos fidedignos putat, eam illis tribuat. Aut ſapientiùs multò agat, cùm balneo erit vicinus, diuinum imitetur Galenum, qui ſimplicium medicamentorum facultates ex aliorum & ſua opinione recenſere non fuit contentus. Sed priùs quinque lib[illegible] docuit ad id demonſtrandum accommodata p[illegible] ex ſapore, odore, colore, & alijs quæ aut ſenſu[illegible] intellectui ita ſunt manifeſta, vt ipſa ex alijs fidem [illegible] ſed ipſa alijs fidem faciãt. Cumque Ari[illegible] o poſterioris reſolutionis, tria ſint principia [illegible] ra, Proloquia, poſtulata, & definition[illegible] monſtrandi genere, quo rerum facultates [illegible] cantur: etiam ſi principia, quibus vtimur, [illegible] & definitionum

nomen omnia non promereātur: ne mo tamē erit, qui inficiari poſsit, quin maxima illorum principiorū pars certiſsima & veriſsima Medica poſtulata ſint vocāda: Quòd ſi quiſpiam tam delicati palati eſt, vt etiam hoc cognitionis genus à demonſtrationis nomine reijciendum putet, is ſe nihil ſcire fateatur, is methodicam & λόγικην, hoc eſt rationalem Galeni viam relinquat. Peironeorum ſectæ ſeipſum deuoueat: aut ſi id auerſatur, credat Ariſtoteli ſcribenti per cauſam remotam effectus demonſtrari, & ex effectibus cauſam demonſtratione, qua rem ſic ſe habere demonſtramus. Et tali docendi genere in philoſophiæ ſecretis perueſtigandis ſe vſurū præfatur, initio libri primi Naturalis auſcultationis, dum à notioribus nobis cognitionē exordiendā ſcribit. Siquidē pauciſsima demonſtratione quamobrem aliquid ſit oſtendente, explicari poſſunt. Nec nobis videtur tam accōmodata, vt illa, quòd ab ijs quæ nobis ignotiora ſunt, initiū ſumat. Sed vlteriùs quàm par ſit ſermo noſter diuagatus eſt. Huic ſermoni ſuus erit locus in libris demonſtrationum, quas in medendi Methodum paramus, vbi eorum inſcitia detegetur, qui nullum aliud erudi[illegible] genus eſſe exiſtimârūt, quàm multas authoritates [illegible] riç infixiſſe. Nos poſtquàm iam quinquennic [illegible] ɔfeſsi ſumus in hac noſtra Taurin[illegible] [illegible] muneris arbitramur oſtendere, qua in calig[illegible] ur, qui citra exactam Logices exercitat[illegible] [illegible] operib⁹ verſantur, admo[illegible]nitionis ipſiusm[illegible] [illegible] ies repetitç immemores. Qui igitur vo[illegible] [illegible] lnei fodinam ſcire, non mihi, aut alijs legisl[atoru]m [illegible] [illegible]ulancientibus, non demonſtrantibus

ſtrantibus credere debet. Sed diſcat capite penultimo à me, aut ab alijs, propoſitas fodinæ examinandæ methodos, deinde in quibus volet balneis certam nanciſci cognitionem eas exercebit. Verùm ad fodinā thermarum Aponi iam nos tempus reuocat. Scribit Barptolomęus Montagnana vir magis laborioſus quàm eruditus, per cauſas, & per effectus illi innotuiſſe, vel à priori, & à poſteriori, vt ille ſcribit: aquam illam ſulphureā eſſe quidpiam immiſtæ calcis habens. Suæ opinionis nullam aliam rationem adfert pręterquàm quòd facta per ipſum eius aquæ deſtillatione maximam fæcis ſeu reſidentiæ ſulphur eſſe inuenit, parum verò cineris, velut ſi calx in aqua coqueretur. Sauonarola autem, qui Patauinus erat, aliter ſenſit, & varijs rationibus nec parui momenti ſuam ſententiam confirmat : ſcribens guſtu aquam hanc ſalſam & aluminoſam comprehendi: & viſu ſulphuris ac cineris portionem aliquam. Siquidem in eius progreſſu per riuulos quoſdam lapidoſos ab eius fæculēta parte productos maxima comprehenditūr eius pars aluminoſa & ſalſa: parua autem ſulphurea. Nam color croceus ſulphureus licet ſuperficialis, ijs in locis ſic apparet, veluti in Iride comprehendūtur, in qua croceum, rubeum, viridem, cęruleum conſpicimus. Quod ſi maior fodinæ pars ſulphurea foret, cùm ſulphur multa tenaci & viſci[illegible] ſubſtātia ſupra cætera mineralia abūdet, color citrin⁹ ap[illegible]reret: quod tamen falſum eſſe in hac aqua, ipſo viſ[illegible]ur. Præterea cùm ſulphuris odor, aliorum n[illegible]um odore magis fœteat, & peiùs oleat, odoratus ſenſu comprehenderetur: at is eo loci non percipitur. Nam in balneis in qui-

bus sulphur ita reliqua vincit, vt ab eo denominationē accipere debeant: duo hęc conspiciuntur, color citrinus, & odor sulphureus: vt in balneis de Petriolo, Siculis, & cæteris talibus. Qua de causa balnea illa non esse sulphurea asserit, sed aluminosa, plus etiam salis quàm sulphuris habentia, ob idque eas vires & facultates habere, quas in horum simpliciū viribus recensuit: ex quibus infert eos perperam cēsuisse, qui existimârūt ea à prędominio sulphurea esse. Deinde addit, fuit aliquorum opinio balnea omnia Paduana eiusdem esse fodinę, quam non accuso, cùm omnia ferè sibijnuicem ꝓpinqua sint: & quasi vno aspectu participātia. Nam ea salsa, nitrea, partim gipsea ac cinerea pronuntiauerunt omnia. Etiam semper recolendæ memoriæ vir doctissimus ac propè alter philosophus Ioannes de Dōdis Patauinus iuxta balnea mōtis Groti, & balnea S. Petri, de quibus infra domum construxit, ac instrumenta præparauit: vt ex ipsa balnearum aqua salem albissimum conficeret, & in quantitate notabili. Quod opus efficax argumētum fuit: vt sic opinaretur balnea illa cinere ac sale, & Gipso participare. Nā (vt dictum est) nitrum naturam salis sapere videtur & cinis, cùm ipse cum aqua salem conficiat. Addo prætereà quoniam videmus in balneis sic sulphureis ingeniari homines sulphur conficere: in Petriolo, & in balneis Sicu[illegible]. In his autem h[illegible] [illegible]mè fit, aut fieri potest: quoniam si id fieri p[illegible] [illegible]sset: virum tāti ingenij opus hoc non latuisse[illegible] [illegible]oniam vt ex sententia Arist. dicebatur, omnia talia aliquali sulphure participant: & etiam hęc aqua Aponi ab eo nō omnino vacua est: nec

tamen

tamen in sapore sulphuris comprehendetur. Sed cum sulphure sic participet, facilè sic mihi persuadeo ipsam magis aluminosam esse. Habet & aliquid calcis, quoniam calx, vt dictum est, species est cinerum. Verùm cùm multo colore citrino, ac odore, & sapore sulphuris omnino priuata sit, arbitror dicendum nequaquam à prædominio sulphuream esse. Nam in sulphureis à prædominio hæc tria reperiuntur: vt in balneis Petrioli & Siculis est videre. Præterea cùm sulphur multum habeat de vnctuoso & aëreo: vt de ipso dictum est, aliquid ipsius in superficie aquæ comprehenderetur: quod in igne missum arderet, vt in cæteris talib⁹, quod minimè in ea reperitur: ipsa enim clara est, & ab omni vnctuositate & citrinitate purgata. Quibus relinquatur salsa & nitrosa, vt sapor eius manifestat. Aluminosa magis, vt in riuulis comprehenditur. Cinerea ex adustione & à sulphure vt cæteræ non absoluta. Et huius opinionis visus est esse Gẽtilis, sed de hoc magis infrà in de balneo montis Groti. Hactenus Sauonarola, cuius non solùm sententiam, sed & ipsa verba recitare voluimus: vt quãti sint ponderis, quisque iudicare posit. Porrò in hac opinionum varietate Galeni rationalem viam aggredi oportet: vniuersales methodos, quas nos peculiari capite recensebimus, ediscere: deinde in particularibus aquis, quibus es vsu[illegible]is eas exercere. Quibus in morbis sint vsui hæ Ap[illegible]unc tacebimus, ne eandem rem decies repet[illegible]ur, & omnẽ methodum præuertamus. Recen[illegible] igitur vno in loco, qui morbi à sulphureis iuua[illegible] possint, qui ab aluminosis, qui à nitrosis, & sic in cæteris, & sulphurea, alu-

minosa, aliáque breuiter repetētes nominabimus. Sic enim non solùm hæc narrabimus, sed quantum rei certitudo admittet demonstratione stabiliemus.

De Thermis sancti Petri
CAP. XIIII.

A DICTIS Aponi thermis orientem versus ambulanti ad miliaris distantiā rus aliud sese offert pulcherrimū, situ & fertilitate gratum, è cuius orientali planitie alius mōticulus ad mediocrem altitudinem sese offert. In huiusce montis cacumine aqua feruentissima scaturit orientalem & septemtrionalem oram versus riuulos trāsmittens. Atq; ciuitatem versus palus est rotunda, eas aquas omnes in seipsam recipiens; & earūdem caliditatem conseruās. Locus hic incolis iucundus & saluberrimus foret: nisi vt in Aponi bal[illegible]eo aqua illa corrumperetur, & corrupta aërem inficeret. Augetur etiā hęc aeris insalubritas collium multitudine, quibus vndique locus ille occupatur. Sunt autem hæc balnea aluminosa & salsa multùm, quorum virtus narrabitur vltimo capite, vbi de ómnium virtute differemus.

De Balne[illegible] Domus nouæ
[illegible] XV.

A B[illegible] Petri balneo meridiē versus a[illegible] miliaris distantiam progredienti, al[illegible]us sese offert monticulus iā dicto [illegible] a[illegible]ior, è cuius occidētali & aquilonari

nari regione aquæ eructant, præsertim in aquilonari parte maxima copia scaturiunt, admodùm salsæ & feruētes, & in planitiē decidunt vndiq; monticulis & vallibus obsitam, fossis, paludibus, fontibus, ac riuulis tam frigidæ quàm calidæ occupatam. Huius aquæ salsæ nō exigua portio in domum Io. de Dondis Philosophi Patauini à paucis annis eius iussu cōstructæ defluens inibi colligitur, & in salem Philosophi illius Domini Cariensis, ac aliorum industria conuertebatur, aut in ipsa, aut in lacunis illi vicinis. Locus ille ob vaporum multitudinem, varietatis aquarum commistionem, & aëris exiguam difflationem insalubris iudicatur. Ab hac domo domus nouæ appellationē balneum accepit. Est autem aqua hæc salsa admodùm, aluminis plurimum, calcis & cineris vt reliquæ aliquid habens.

De Balneo montis Grotti

CAP. XVI.

A SVPRADICTO Balneo continuato meridiem versus itinere, à balneo Aponi ferè duobus miliaribus oppidum inuenies, cui ad occidentalem partem mōs est amœnissimus, quem cùm ob bal[illegible]ea, tum ob aëris serenitatem ægrotantes frequentant. [illegible] monti & oppido corrupto nomine montis G[illegible]ellatio est indita, cùm mons ægrotorum sit[illegible]s. Locus iste procul ab occidente orientalem [illegible]em spectans, à meridionali contegitur: alijs salub[illegible]or iudicandus, quòd

orienti ſit apertus. Non procul ab oppido mõs eſt ſupradictis altior, è quo multi diuerſarũ aquarum riuuli hinc inde emergunt. Magnus quidam prope oppidi templum præterlabitur, in plures diuiſus partes pluribus ſufficit lauacris cùm occultis, & cõtectis, tum detectis, & ſub dio in propatulo expoſitis. Huic alius vicinus eſt aquæductus orientalem magis oram verſus, à quo prope prædictum lacuna colligitur, quã balneum equorum appellant. His locis finitima quàmplurima adſunt lauacra, à diuerſis fontibus aquam recipientia. Huius fodina vt reliquorum Patauinorũ balneorum eſt aluminoſa, ſalſa, gipſea, cineris non expers: verùm ſupra alia hæc montis Grotti balnea aliquid ſulphuris accepêre: Cuius portio & vis tanta eſt, vt ſulphureorum vis illis ſit attributa, prçſertim illi fonti, à quo balneum equorum appellatum emergit.

De Balneis ſancti Barptolomæi
CAP. XVII.

A PADVA ad duodecim miliarium interuallum olim ędificatum fuit templum cum xenodochio diuo Barptolemæo dicatum, à quo hæ thermæ nomen [illegible] cepére. Locus ille inhabitatus [illegible] eligionis, aut morborum cauſa eò concurrati[illegible] vndique cingitur, niſi qua meridiem ſpectat. A[illegible]um mõtium lateribus varijs

in

in locis aqua emanat, in planitie paludem constituens, nullo (vt alia Patauiensia lauacra) substratam pauimento, sed lutosam adeò, vt parum tutũ sit cœni mollitiei & profunditati sese committere. Siquidem molle admodùm est, pingue, ad nigredinem declinans, adeò vt pix liquida videatur. Aqua ipsa vix duorum pedum altitudinem superat: hyeme & vere calorem adeò remittit, vt vix à Iunio mense ad medium Septembris vsui esse posit: ita tamen vt nō modò præsentis, sed & præteritæ temporis constitutionis rationem habeamus: Quandoquidem inundantium aquarum copiam situs ille facilè recipit, à quibus vim suam immutari necessum est. Quare omnibus temporibus non vt aliorum balneorum aqua calfacit & exsiccat, sed humectat. Siquidem non vt in cæteris alumen & sal reliqua superant, sed Bitumen, deinde sulphur, nec tamen alumine, nitro & sale carent. Quod autem bituminis & sulphuris vis aliorum mineralium facultatem vincat, vel hoc vno argumento est manifestum. Quôd omnes qui de eo scripsêre, non modò lutum, sed & aquam lentam, crassam, & tactum mollificantem fateantur. Atque in modis, in schirris, & induratis neruis, vel partibus tantæ virtutis scribitur, vt supra omnem hominum opinionem ea mollire posit. Quæ omnia cùm illis tribuant omnes scriptores: quî fieri potest vt aluminis astrictoria vis [illegible] dicatur, cùm illi contr[illegible] pe mollifica[illegible]

De Balneo S. Helenæ
CAP. XVIII.

A PATAVIO miliaribus ſeptem, ab Apono tribus diſtat balneũ quoddam, cui à diuæ Helenæ templo denominatio eſt indita: cuius tẽpli vix veteres quidam ſuperſtant parietes, in ſummo colliculi cuiuſdã poſiti, vndique collibus quaſi vallo vallati. Emergit autem aqua hæc ab occulto fonte ex ea quæ orientem ſpectat huiuſce montis parte, lauacra conſtituens: quorum vſui domus eſt ædificata, ſatis quidem ſuperbi ædificij, ſed parum commodi ſitus. Apud hunc montem qua meridiem reſpicit, ſtagnum eſt, aërem putridis vaporibus inficiẽs, & locum inſalubrem reddens. Horum fodinam quidam ſulphuream eſſe volunt ab ipſius caliditate perſuaſi, aluminis & cineris nõ expertem. Alij verò aluminoſam cinere, ſale, nitro, participantem. Nam ſulphuris hæc quantitas, vt aiũt, neque viſu, neque guſtu, neque odore percipitur: ſed in hac ea conſpiciens, quę in balneo Aponi. imò & caliditatis gradum eundem facto periculo inuẽnêre: vnde quæ eò loci ſcripta ſunt, ſatisfaciẽt: ibi etenim hęc cõtrarietas agitata eſt. Aquam tamen ... illa potentiùs aliquantiſ- per ... exſiccare & re- ... re putant.

De Thermis Montis Orthoni

CAP. XIX.

AB Orthono viro Patauino armis, & rerum gestarum fama præclaro, montem quendam nomen Orthoni accepisse ferunt. Hic mons in medio multorum collium positus est: quorũ duo scriptorum beneficio insignes sunt: ex vna parte mons rubeus, vbi olim Euganeam ciuitatem ædificio & opibus superbam triumphâsse legitur: ex altera mons sancti Danielis, tunc Deæ Cereris templum cognominatus: qui montes à Septẽtrione & occidente ab his lauacris aëris iniurias arcent. Qua verò orientem & meridiẽ spectant nil obuium habẽt, quod flatus intercipiat. Ab hoc Orthono monte aquæ scaturiunt calidissimæ, à quibus in planitie his montibus contigua paludes collectæ sunt, aquas, lutum & facultates habentes, non multùm absimilem à balneo S. Barptolomæi. Locus hic inhabitatus omnino perseuerâsset, nisi à paucis annis Patauini Virginis, (vt fert) apparitione commoti Diuo Augustino tẽplum cum Augustinianorum collegio consecrâssent. Aër ibi impurus est, inficitur enim ab illis [illegible]. Hæc aqua lenta & viscida est, sulphur, Sa[illegible]mẽ habet. Diuturnis morbis à causa frigida & [illegible], veluti nodosæ arthritidi, duritiei splenis, hydrop[illegible] & similibus morbis præsentaneo est remedio. Sed hæc pręter institutum; his etenim enarrandis suus seruatur locus.

De Thermis Porretenſibus
CAP. XX.

IN Italia in comitatu Bononiẽſi à Bononia ſummi pôtificis ciuitate opibus & ædificijs ſuperbiſsima, quadraginta miliaribus diſtât quædam balnea, quæ della Porreta vulgò dicuntur. Horum ſcaturigo à duob' ſaxis eſt & laſis montibus ad medriiem ſituatis: quorũ in medio, vt aiunt, ſalis riuulus amplus eſt: & per duos canales duorum montium aqua ſic defluens balnea duo cõſtituit: vnum à dextris, alterum à ſiniſtris. Ex ſiniſtro verſus orientalem plagam fumi exeunt, & vapores clari, ad rubedinem vergentes: Locus ille ſilueſtris eſt alpibus Piſtorienſibus propinquus, ob quarum viciniam adeò alget aër, vt vſui eſſe nõ ſoleant, niſi à xv. Iunij ad primam Septembris. Harum fodina aluminoſa eſt, & parum ſulphurea, ſalis, & nitri nõ expers. Nec vt fodina hæc, ſic harum virtus multùm ab Aponi balneis diſsidet: niſi quòd hæc remiſsioris eſt caliditatis. Vnde ſi quæ eo loci dicta fuêre perlegeris, non ſolùm harum naturam contemplaberis, ſed & eorum opinionem, qui inibi ſulphur reliqua vincere exiſtimârunt, erroneam iudicabis. Eſt autem de iis balneis inueterata quędam perſuaſio, quòd virt ... ſit admirabilis, adeò vt nullum non morborum g ... x hórum vſu profligari ferât. Atque cum id man ... eſtis qualitatibus acceptum referre nequeant, ad occultam proprietatem cõfugiunt.

Sed

Sed nos breuitatis studio his errorib' confutãdis proprium reseruamus locum, eo capite, in quo docebimus quinam affectus ab horum vsu curari possint, & à quibus. Sine cuius diligenti cogni'ione inutilia sunt quæcunque hactenus diximus, & dicentur.

De Thermis Romandiolæ

CAP. XXI.

ROMANDIOLA Italiæ regio est à veteribus Flamminia vocata, cuius vrbes sunt Ariminum, Cesenna, Rauenna, & Ferraria. In hac Romandiola castrum est illorum idiomate santa Maria in bagno nuncupatum: huic castro finitima sunt tria balnea sibijnuicem adeò contigua, vt ab eadem scaturigine emergere videantur: siquidẽ illa solus lapideus paries dispertit. Primum balneum de Turri dicitur. Secundum balneum medium, vel alijs suo idiomate el bagno de poltroni: quòd scilicet nebulones, segnes & ignaui soleant scabie & pustulis vexari, quibus curandis hoc medium balneum accommodatissimum existimatur. Tertium balneum dominarum vocatur, quod aduersus vteri affectus, quibus matronæ plurimùm [illegible]ri solẽt, miros & incredibiles effectus præstare [illegible] Fodinã harum thermarum sulphuream esse [illegible]tur, ferri ac æris nõ expertem. Sunt tamen qui velint balneum de turri di-

ctum sulphureum esse & aluminosum. Balneum verò medium magis aluminosum quàm sulphureũ, & temperatæ caliditatis. Calfacit autem vsque ad tertiũ gradum, etiam si ferri frigi[illegible]itate remittatur. Siccandi autem vis caliditatem æquat, vel potiùs superat. Sed hæc ex Sauonarola, cuius errorem in limitandis ordinibus vltimo capite discutiemus.

De Thermis vrbis Lucæ

CAP. XXII.

LVCA Italiæ ciuitas Thuscorum mediterranea à fortunatis distans gradibus triginta tribus: tria habet balnea, de Torseno, Rubeũ, & de villa. Torsenum rus est à ciuitate quindecim miliaribus distans, ibi finitimus est fons, à quo duo lauacra emanant, pariete quodam à seinuicem seiuncta: quorum vnum scaturigini proximius calidiorem aquam continet alterum remotius minùs calidam, vt diuturnior in eo mora cõtrahi possit. Aqua hæc limpida admodùm est, tactu calidissima, omni extraneo sapore ac odore carens: quia illius loci incolæ, panẽ pinsunt, carnes decoquunt, veluti de aqua Balneorum Aq[illegible] in libro primo narratum est. Eorum quæ illa aq[illegible]ntur esus sitim inducit. Qualis sit huius fodina [illegible] inter doctos conuenit. Gentilis ipsum sulphureum, aluminosum & nitrosum esse pronuntiauit. Vgolinus verò de mon[illegible] Catin[illegible], cui huius

balnei vſus multùm familiaris fuit,ipſum ſcribit alumi noſum & ſalgemoſum, ita vt vnum alterum nõ ſuperet;pauca aut minima ſulphuris quantitate participantem. At in harum opinionum varietate veritatem ſecernere balneo aſsiſtenti non erit difficile,ſi eius non ſit inſcius methodi,cuius meminimus,dũ loqueremur de Aponi balneis. Iuxta balneũ hoc ſudatorium adeſt ad præparandum lauacro corpus accommodatum, aut detergẽdis à balneo cutis recrementis. Secundum balneum rubeum nuncupatum extra circuitum villæ eſt. Cuius fodina ænea eſt,parum aquæ habens,& exiguæ caliditatis,quam calfacere oportet,ſi vſui eſſe debet,nunc nullo habetur in pretio. Tertium balneum de villa vocatur,à Torſeno miliari diſtans. Lauacrum eſt in putei formá,in quo ſolùm tres perſonæſtare poſſunt. Eius fodina ferrea eſt,debilis actionis,dulcis aquæ inſtar illud eſſe aſſerunt. Ob idque rarus eſt illius vſus veluti & rubei. Affirmãt tamen aduerſus calidam renum aut hepatis intemperiem fœliciſsimum eſſe illius vſum,& id ſitim tollere , cuius inducendæ & augendæ vis,alijs eſt indita.

De Balneis Piſarum

CAP. XXIII.

PISA Colonia & ipſa in Thuſcorum tractu, vrbs eſt [illegible]ſima. In huius ditione quin[illegible] nt balnea, balneum vetus, San[illegible] Sanorum,Reginæ, & balneum de aquis. Balneum vetus eſt inter ciuitatem Lucam,de qua ſuprà , & Piſarum,

iuxta montem sancti Iuliani:reliquis celebre magis & vsitatum .Ex isto cõstituitur & aliud balneum,dominarum nuncupatum.Huius fodina aluminosa est, sulphuris non expers. At cùm in valle sit paludosa multùm & cœnosa eò confluunt aquæ aliæ,quarũ permistione earum vis & effectus retunditur :præsertim vbi aquarum inundat copia:quod balneo S. Barptolomæi & alijs pluribus contigit. Secundum balneum Saniæ dictum,vehementer sulphureum est. Tertium sanorum nuncupatum, quod etiam sani sępe in eo lauētur, vt primum vtriusque est particeps aluminis & sulphuris. Balneum Reginæ dictum aliquanto interuallo ab istis seiungitur,ab vrbe tribus miliaribus distat, muro vndique cingitur. Huius fodina ferrea est aluminis aliquid habens. Ab isto ad trium miliarium interuallum,apud templum vbi conuentus est fratrũ de Agriano,in vallibus & paludibus situm est: balneum quoddam aquæ frigidissimæ. Cuius fodinam marmoream hoc argumento asserunt, quòd montes illi marmorei sint.Huic vim inesse ferunt steriles mulieres prolificas reddendi:verùm non est in vsu,nec,mea sententia, esse deberet.Quintũ à ciuitate sexdecim miliaribus distat, Lauacrum est amplum:aqua limpidissima, fundus arenosus. Fodina ferrea & aluminosa. Non absimile multùm est à balneo Auinionẽsi in comitatu Senarum:de quo pòst dicen[illegible] tamen minùs calidum est, scaturit enim à substa[illegible]ori.Summa animaduersione dignum est huius a[illegible] qualitatem ita aliquando immutari,vt toto illo anno non solùm inutilis,sed & nocua reddatur.Id ab incolis discẽdum,qui id discernere, vel

vel ex hoc vno indicio nouêre: quòd eo anno Martio, & Aprili mensibus multùm turbetur, & croceum recipiat colorem, à quo Aeneá tunc quidam iudicârunt. Atque id nô solùm huic, sed & multis alijs euenit. Qua de causa memoriæ est infigendum, & à Medicis balneo vicinis, aut, si desint, ab incolis scrutâdum, priùs quàm illo vtaris.

De Balneo Volaterrarum

C A P. XXIIII.

A VOLATERRARVM, ciuitate miliariorum sexdecim distâtiam plu adproxima sunt balnea, arte lauantium commoditati & securitati fabricata: siquidem locus is sterilis & inhabitatus est. Ex ijs balneis tria sunt ab eodem fodinæ genere emanantia, nempe ab alumine multo & pauco sulphure. Extra murorum ambitum balneum aliud adest fodinæ ferreæ. Ab hoc loco ad duorum miliariorum distantiam ingentia sunt stagna Lacones à populo vocata: in quib⁹ mirabilis ebulitio, ascẽdentiaque superficiem vsque cum rumore & impetu corpuscula conspiciuntur. Admiratione dignum est, quòd ferant tot tamq́ue malig ... pores ab his exhalare, vt illac volâtes aues in il ... re & comburi cogatur. Vim referunt salis, aluminis, & sulphuris, adeò vt ex eis aquis, fiat sal, alumen, & sulphur magna in quantitate. Quo argumento colligit Sauonarola

eos falli, qui ſulphur in multis balneis reliqua ſuperare affirmant, etiam ſi in illis nec manifeſtè videatur, nec ex illis confici poſsit.

De Thermis Senarum fama illuſtrioribus

CAP. XXV.

IN eadem Thuſcorum Italiæ regione, Senarum vrbs eſt, quæ olim reſpublica, à paucis annis ſuorum ciuiũ diſcordia amiſſa libertate iugo Cæſaris paret. Ab hac ciuitate miliaribus quindecim diſtat caſtrum quoddam, à quo balnea de Petriolo illi finitima denominationem accepêre. Hæc ſunt cęteris excellentiora: Quarum fodina ſulphurea eſt multùm & aluminis particeps. Sulphuris quantitatem non exiguam eſſe argumẽto eſt odor ſulphuris, qui ad medij miliaris interuallum ſentitur, & innatans ſulphurea & vnctuoſa ſpuma, quæ igni iniecta ardet. Vnde aſſerunt ea, etiam quartum calfaciendi & ſiccandi ordinem attingere, potenter humiditates diſſecare, extenuare & reſoluere. Non procul ab hoc balneo flumen pręterfluit Farina nuncupatum, cui vicinum eſt aliud [illegible]lneum exiguæ caliditatis: in quo qui à initioribus a[illegible]ra progrediuntur primùm ſe lauant. Huic & [illegible]pinquum eſt aquę non calidę, ſed tepidæ, in quo cucurbitulas, & aquas vulgus cornetas appellat, imponere ſolent, vnde nomẽ balnei Cornetarum ſortitum eſt. Qualis ſit horum duorum fodina,

dina, nec ex aliorum relatione, nec ex mea experientia compertum habeo. Eſt & balneum aliud non procul ab his lapidea teſtudine opertũ, caliditatis adeò intẽnſæ, vt vix tolerari poſsit. Huius fodina ferrea eſt, & ſulphurea, à quibus calfaciendi potenter, magis adhuc ſiccandi vim accepit. Ab iſto aliud conſtituitur detectum remiſsioris caliditatis, ob idq́ue accommodatius. Ante iam dicta balnea quatuor balneum quoddam reperitur mediocriter calidum, à quo tria exeunt Epiſtomia irrigationibus accommodata. Cadit autem aqua hæc ipſum in lauacrũ, & ab his qui ſe lauant, ſic eodem tempore recipitur: Sulphurea multùm eſt, ob idq́ue calfaciens & inflammans: nec à balneo de Petriolo virtute plurimùm differt. Non procul ab iſto huius portio in domunculam quandam defluit, itineris longitudine remiſſo calore, irrigationibus accommodata: quarum gratia domus illa conſtituta eſt. Porrò ex altero pontis latere ſunt fœminis dicata, earundem cum pręcedentibus facultatum, hac de cauſa Dominarum balnea nũcupata. Vltra flumen ad ſexaginta paſſus aliud balneum eſt, quod Caldenarum appellatur, lapidea opertum teſtudine: cuius aqua clariſsima, eius fodina ferrea & aluminoſa. Vnde temperatè calfacit, ſed vehemẽter exſiccat. Et his etiã duo ſunt balnea: vnum viris, alterum mulieribus conſtitutum. Eſt & aliud balneum prope Petriolum, Aqua Borla nomi[illegible], quę aqua nitroſa adeò eſt, vt aluum facilè ſubd[illegible] A Petrioli caſtro quinque miliaribus diſtat bal[illegible]m aliud de Macereto vocatum, cuius fodina ſulphurea eſt, non tamen adeò vehementer ac balneum de Petriolo, & eius aqua lon-

gè clarior. Est & aliud iuxta ciuitatē Rapolani dictum, fodinæ multùm sulphureæ à balneo Petrioli facultate non multùm differens. Est & aliud de Auinione dictum, ab vrbe viginti miliarium interstitio seiūctum, fodinæ ferreæ & aluminosæ, nonnihil æris habentis. Cuiusvis eadē erit quę balnei Reginæ, sub ditione Pisana: crassioris tamen substantiæ est; ideo suas vires illo tardiùs & ægriùs imprimet. A ciuitate decē & octo miliarium interuallo apud Rodocophanū balneum aliud est, cui à sancto Philippo denominatio est indita. Eiusdem fodinæ cuius balneum de Petriolo, si Gētili credimus. Leuior tamen tenuioris essentię, nitri plurimum habēs: vnde minùs illis calfacit, sed plus exsiccat. Hinc in cerebri affectibus ad humorem frigidum, humidum, & crassum extenuandum, dissecādum, & dissoluēdum illo aptius est. Nec pretereundū huius aquę vim aquarum inundatione, & ventorum aucta agitatione immutari. Alia adhuc multa in hac Senarum ditione inueniuntur, sed fama & hominum opinione excellentiora nominâsse sufficiet.

De Thermis Viterbij
CAP. XXVI.

VITERBIVM à Desiderio Longo[bard]orum Rege vltimo conditum fu[isse, nomine] significatur superba structu[ra...] hęc vrbs inter Phaliscos, sed ij hodie in Thuscorum nomen cōcessêre. In huiusce vrbis comitatu decem sunt insignia bal-

balnea. Quorum excellétissimũ est balneum de Grotta dictum, miliari à ciuitate distans, testudine lapidea tectum, fodinæ ferreæ & æneæ. Nam eius aquæ color ad auri colorem declinat, vnde illam auri vim habere arbitrantur. Sapore auté percipitur æris gustus, hinc eius fodinæ particeps iudicatur. Deinde quòd illius potio aluum soluat, sale vel nitro expertem non esse colligunt. Limpidissima est, gustui adeò delectabilis, vt nulla noxa ingenti quantitate nonnunquam ab ægrotis bibatur: Maximam siccandi & astringendi vim habet, vnde relaxatis membris robur addit. Præterea ratione nitri leniter resoluit, superflua recrementa consumit, calfacit, & sitim inducit. Adeò tenuis essentię est aqua hæc, vt cùm in vasis exportatur, etiam bene obthuratis, eius vis euanescat. Aliud est balneum vallis Kaym appellatum, quod alio nomine balneum Dominarum dicitur. Calidissima est magis quàm hyeme æstate antiperistasis ratione: vt puteorum aquis accidit. Illius fodinam aluminosam & ęneã magis quàm ferream scribunt, calidam, siccam initio quarti ordinis & aluminis ac ferri ratione multùm astringẽtem. Tertium balneum cruciatorũ nominatur. Epistomia habet irrigationibus accommodata aqua in Lauacrũ decidente. Hanc sulphuream asserunt, nec ferri ac æris est expers. Præcedenti crassioris essentiæ est & calidior, quòd calor substantię insit cras[illegible] Quartũ balneum Bulicani appellatur miliari à [illegible] distans: temperatè calidum est, aluminosum & [illegible]eum, exsiccat quidem at citra calfactionẽ. Ferũt hanc aquã (mirabile dictu) colorẽ auri, auricalchi & stanni per vices recipe-

re. Quintum est balneum de Bussetis vocatũ, sulphureum & ferreum. Sextum est balneum de Palatijs dictum, aluminosum & sulphureum, alumine superãte. Vnde vt qualitatibus, sic virtute balneo Montis ægrotorum sub ditione Paduana similis est. Præter has manifestas qualitates, à tota substantia, aut si mauis, à forma illius aquę illam speciem constituente: illi tribuunt occultas quasdã proprietates aduersus iecoris affectus. Vnde Lepram, scabiem, & similes cutis fœditates hepatis vitio genitas, supra alia curare creditur. Septimum nominatur balneum S. Mariæ in Felice, sulphureum & ferreũ est, aqua lenissima: caloris sui impressio suauis adeò, vt multi hac de causa balneum suaue denominarint. Octauum Prati dicitur, sulphureum sed leniter. Ad dissoluendos flatus pręsertim vteri iudicibilem facultatem habere creditur. Nonum Paganelli appellatur, aqua limpida est, ac ad varios effectus bibitur, præsertim ad appetentiam roborandam. Etiam si multorum opinio ferat hoc, velut & cętera iuxta Bulicanum scaturientia balnea, aluminosum & ferreum esse: tamẽ ex effectibus suis soluendi, aperiendi ac abstergẽdi colligit Sauonarola, nitri, salis, & aluminis, magis quàm ferri participem esse. Decimũ Asinele balneum appellatur, aquæ limpidissimæ. Cuius fodina, vt quidã aiũt, Aenea, & sulphurea est: æris tamen vi superante. Atque cùm inter s[illegible] res parum conueniat, cuius fodinæ sint hæc baln[illegible] æpretium erit consilium nostrum sequi, quod de balneis Aponi agẽtes proposuimus, & penultimo capite declarabimus.

De

De Thermis Asculi

CAP. XXVII.

ASCVLVM Vrbs in Picæno, quod hodie Marcha Anconitana dicitur, vno gloriatur balneo sulphureo sed parũ, & aqueæ humiditatis plurimũ habẽte. Vnde leniter calet, & sulphuris effectus egrè imprimit. Quare inutili illorum gloria omissa ad alia properemus.

De Thermis Vrbis veteris.

VRBS vetus inter Thuscos posita castrum habet S. Casiani nomine appellatum: iuxta quod castrum ad semimiliaris distantiam nouem sunt balnea omnia fodinæ aluminosæ, & ferreæ superante alumine. Primum est balneum della terra. Secundum balneum Caldaia dictum, quòd primo calidius sit, adeò enim calidum est, vt in eo minimam moram ferre queant. Tertium sanctæ Mariæ dicitur, valde calidum est & siccum. Quartum balneum de Caldagna appellatur, calidum vehementer & siccum. Lingulas habet seu Epistomia, quibus substrati ægrotãtes irrigantur, diu tamen eam irrigationẽ ferre nequeũt, ob aquę intẽsam caliditatẽ. Quintũ Ficuncellę seu della Figatella nomin[illegible]t: hoc tẽperatè calidũ est. Sextum balneũ Grottæ. S[illegible]ũ sancti Georgij, calidum quidem, sed magis sicc[illegible]. Cui hæc præcipua attribuitur facultas, quòd vulne[illegible] & vlcera inueterata glutinet. Octauum Poin bal[illegible]cum appellatur, calidum, tenuis essentiæ, sudores ob id prouocans. Nonum

quod di

est balneum de luto dictum, cuius vires potissimùm sunt aduersus vlcera sordida, & difficilis glutinationis, nodositates & neruos contractos, Sed hæc suo loco. Scribunt oportere patientes in illis stare per mensem cum dimidio & vsque ad duos. Omnium horum balneorum aqua clarissima est, & bibitur, & ex eadem clisteria fiunt. Quę actu calidiora sunt, putat Sauonarola alijs plus aluminis quàm ferri habere: sed & his discutiendis suus seruatur locus.

De Thermis Perusij
CAP. XXVIII.

PERVSIVM siue περουσία Pthol. ciuitas insignis in Tuschorũ regione collocata, vnicum habet balneum Montis alti nuncupatum: viribus admodùm imbecille. Eius aqua nigra, fœtida hyeme frigida, sulphuris & asphalti aliquantulum habet, ęstate incalescit: aduersus affectus ab humore frigido & humido genitos valere existimatur.

De Thermis Montis Catini
CAP. XXIX.

CAS[illegible]M est à Monte Catino denomin[illegible]nem sumens, iuxta quod miliar[illegible] interuallò aquæ salsæ ingens est copia, ibi balneum vnum erat, olim viribus & ædificij superbia laudatissimum

datiſsimum, illud hominum fama, hoc ruina docet. In eo aqua ſalſa dulci permiſta colligitur, ſed exigua quantitate. Huic vicina palus adeſt, circa cuius ripas naſcitur Tamariſcus magna in quantitate, cuius vſu incolæ aſſerunt, in iuncturarum doloribus iuuamentum ſentire. Aliud ibi eſt balneum bipartitum, vna eius parte fœminis recipiendis, altera viris affabrè cõſtituta. Porrò Florentina Reſpublica tertium ædificauit locum anno M. CCCXX. non hominum ſalutis, ſed ſalis ſtudio. Cuius elaborationẽ reliquêre poſt aliquot annos re ipſa edocti, impenſam ſalis prouentus excedere. Hæc aqua bibi poteſt, vt Porretenſium balneorum.

De thermis Terræ laboris Neapolitanis de Agnano dictis

CAP. XXX.

TERRA laboris Italiæ portio, multis nominibus beatiſsima, inter Latium & Calabriam ſita, quæ olim Campania dicebatur, cuius vrbes ſunt Neapolis, Capua, Cumæ, Theanum, Sueſſula, Atella, Nuceria, Aduerſa, & aliæ complures: decem habet baln[illegible] nullum non morbi genus propellũt: ia[c]tatur [illegible]o, velut & ſcriptura in marmoreis lapidibus in[illegible]a deſignatas olim fuiſſe illorum vires, ſed Medi[illegible]n (ſi Dijs p[la]cet) aſtu eliſas: ne illis inconſultis vſui eſſent. At verum ne id ſit, parum angor: illud me magis torquet. Quòd tam celebrium balneorum fodinam à nemine

descriptam inuenire potuerim. Vnde præter solitum & propositum ordinem cogor particulares effectus illis attributos afferre: ne ieiuna omnino & sterilis sit de tam illustribus balneis suscepta narratio. Verùm qui illis vsurus erit, longè certiùs hanc facultatem discet, si quæ duobus vltimis capitibus proposuimus, sequatur, quàm si nobis aliorum dicta narrantibus crediderit. Primò hypocaustum ibi adest, angusto loco camerato, vbi statim sudor elicitur. Ante ipsum lacus est ranis & anguibus abũdans, in quo non nascuntur pisces. Huius fodina ignota est, at ex effectibus & fodinis finitimorum cognosci potest: siquidem cùm illæ sulphure participent, & hanc sulphuris expertem non esse arbitrandum est. Aduersus hypochundricos dolores, scabiem & alios cutis effectus plurimùm potest. Aliud nominatur sulphureum, dolori capitis antiquo, lachrymis compescendis, acuendo visui, dolori ventriculi, scabiei, & sterilitati est accommodatum, si horũ causa fuerit humor pituitosus. Ferunt eius vsu febres & rigores sanari: quod non credo. Tertium de bulla dicitur, capiti oculis, hepati, spleni, & vtero vtile. Quartũ Astrane appellatur, cuius decidés in caput gutta ἐμβροχὴν Græci vocant, catharro seu destillationi, & patientibus oculis confert. [illegible] iculi fastidium tollit, appetentiam prouoca[illegible] es tussi fatigatos, pectus, & raucedinem lenit [illegible] am de Iuncare dictum, iuxta littus maris posit[illegible]; vẽtriculum & hepar roborat, cor & animum exhilarat, suspiria tollit, gaudia inducit, & alacres homines reddit, renes roborat, & coitum excitat, ferunt eius vsu febres curari, etiam vehe

men-

mentiſsimas ac malignas: quin & hecticas primæ & ſecundæ ſpeciei: quod creditu perdifficile eſt. Aliud eſt iuxta littus maris Locus appellatum, fons eſt paruus, ſed viribus ingens adeò, vt de eo literarum monimentis proditum ſit, à quocunque morbo, à quouis dolore, à qua voles anguſtia, loci aquam liberare. Capiti, oculorum fluxionibus, caligini, ſuffuſioni, ventriculi coctioni, & renibus conſumptis ſubuenit. Et multa alia operatur auditu miranda, vnde Neapolitani hoc præ cæteris colunt & extollunt. Porrò prætereundum non eſt, quòd de balneantibus ſic ſcribitur, vt patiens illic ſe credat eſſe Deum. Eſt enim aqua ſuauis, tepida & corpori multùm grata. Septimum balneum de tripta appellatur, iuxta maris littus exiſtens, eius aqua calida non eſt, ſed dulcis, quæ bibi poteſt. Potata ventriculi & hepatis debilitatem tollit, hydropicis nocet, pulmonem læſum ſanat, & tuſsim mitigat, ac aufert. Aliud eſt Petra dictum, quoniam petram hoc eſt calculum frangit, omnes capitis moleſtias propellit, ſurditati, oculorum caligini, ſuffuſioni ſuccurrit: pectus & cor roborat, vrinæ meatus aperit, arenulas eijcit, lapidem, ſi calida bibatur, frangit. Nonum Colatura vocatur, cor exhilarat, pulmonis affectus & tuſsim à fluxione tollit, eandem ſi ſæpe bibatur prohibet, ventriculum & coctione[m] [illegible]borat, appetentiam excitat. De[illegible] Lauacrum nominat[illegible] [illegible]ert ſpleni ac eiuſde[illegible] [illegible]ritiei & iecori[illegible] ſubuenit.

De Balneis Siciliæ

CAP. XXXI.

INSVLA Trinacria plura habet balnea diuersis sita locis, inter quæ vnum reliquis excellentius, paulò altiùs repetitum sermonem exigit. Hac in insula mons est Gemmarum dictus, palmis fœcundus, in cuius ima parte vrbs est Sacha nomine. Mons iste à summo ad imum vsque cauernosus, receptacula maxima & anfractus horrendos habet: in quibus olim malos dæmones habitâsse ferunt, & finitimis incolis plurima intulisse damna. Quod Diuus Petrus dum Christianã legem orbi promulgaret, intelligens, Calogerum Paulum, & Iorlandũm, ac alios quosdam Christi discipulos eò transmisit. Calogerus in peculiare domicilium locum illum elegit, & ad corporis mortem vsque retinuit: expulsis in nomine Domini malis spiritibus. Eò concurrebat populus non solùm vt animi sanitatem reciperet, cognito vero Messia, sed & corporis: cùm id in primitiua Ecclesia propagandæ fidei primum & maximum testimonium fuerit: non solùm Christo consuetum, sed & suis sectatoribus [illegible] cipuis concessum. In cacumine huius montis antr[illegible]gusto admodùm ostiolo. Speluncam hanc [illegible] hincinde intus coronant, commoditatis gr[illegible]onstituta. In medio puteus est ab imo ad summu[illegible]ontis vsque protensus: vbi aqua scaturit calida, sulphurea, & ferrea, à qua sursum la-

ti vapores antro hypocausti humidi nomen tribuunt. Ad montis radices emergit hæc eadem aqua. Ibi lauacra sunt constituta, viris seorsim, seorsim mulieribus, sic brutis. Persuasit sibi gẽs illa probum illum virum, in eo antro orare solitum fuisse, & illis lauari aquis, sicque non solùm à fodina & natura illis hanc inesse virtutem, sed & diuinitus acceptam putat. Auget & retinet hanc hæresim, quod singula hypocausti sedilia, singulis morbis constituta dicant, ea lege, vt tale genus morbi à Lauacro & Laconico curari nequeat, nisi in determinato sedili ęger sedeat. Id vt cognitu vnicuiq; facile esset, eas proprietates ac varietates, sedilibus inscriptas fuisse, ac designatas aiunt, sed scripturam illam Medicorum liuor (si Dijs placet) aboleuit. Excusatione digniores, si canerent, aut, si malunt, flerent.

Tempus edax rerum, tuq; inuidiosa vetustas
Omnia destruitis.

Hæc causa est, quòd qui olim ab illis prodibāt effectus (vt illi aiunt) hodie non sentiantur. Sed quid mirum si apud barbaram gentem tam altè radices fixit hæc opinio, cùm hodie in nostratium ciuitatibus, quamtumuis bene constitutis, Aquam D. Alberti, D. Petri martiris, & aliorum nomine consecrari, & populo distribui videamus, aduersus febres, & alios morbos? Tantum vbique & omnibus in rebu[illegible] potest ty[illegible]annus pessimus mos. Sed ad huius bal[illegible]alitates redeo, vt ex illis facultas elici queat[illegible] S[illegible]um est & ferreum: cuius indicium hoc est Sauonar[illegible]la: quod herniam flatriosam & ἐντεροκήλην, seu herniam intestinorum curet. Aliud est balneum inter vrbē Reparan[illegible], & castrũ Al-

cani situm. A castro quatuor miliaribus distat. Huius tria sunt lauacra: in vno aqua calida est, in alio calidior, in alio calidissima, adeò vt in eo oua facilè coquantur. Sunt & alia pleraque in hac insula balnea, quæ omnia cùm sulphurea sint, ipsa ad sulphureorum considerationem referre sat erit. Sunt & in comitatu Palermi plurima Termini nominata, à castri nomine, cui vicina sunt.

De Thermis Aquarij CAP. XXXII.

IN EADEM Italia in via Aemylia inter Boios cispadanos urbs est insignis, Regium Lepidi dicta: à qua ad uiginti duorum miliariorum interuallum opidum est Aquarium nomine. A quo ad miliare balneũ est, cuius aqua limpida, clara, & frigida scaturit: odore suaui, qui camphoram referre videtur. Cùm in ea lauari debent ægrotantes, igne calfactam vasis imponunt ligneis. A paucis annis vt vsui esset, ęgrotantium commoditati ędificio ornatum est. Huius fodina aluminosa, nitri & salis particeps, sulphuris vel parum, vel nihil habet: vt vno verbo conclu dam, id & fodina & viribus Porretensibus simile asserit Sauonarola.

De Balneis Carpensibus CAP. XXXIII.

CAR [illegible] ciuitas in Italia, quam Strabo lib. [illegible] dam volũt, Nacros campos appellauit, inter Cispadanos in Boiorũ tractu non procul à Mirandula. Ad XXXII. miliaria castrum habet nomine

ne Brandula, à quo miliari distat balneum quoddam, cuius virtus cognita fuit anno M. CCCCVIII. Cùm enim aqua frigida sit, salsi saporis aliquid habens: quæ finitima loca pascebant armenta, illius potione magis quàm aliorum fontium delectabantur. Cumque in boues dicto anno crassaretur morbi quoddam genus, sanguinem per vrinæ meatus expellens, quotquot ex ea aqua potabãt, cõualescebant; etiã si alijs letalis esset morbus ille. Hic rumor cùm paulatim in populũ spargeretur, multi è vicinis oppidis renũ aut vesicę affectibus cruciati, ex ea aqua bibêrunt. Atq; experiẽtia obseruatum ac compertum est nephriticos & colli vesicę excoriationem patientes curatos fuisse. Id animaduertens Magnificus Galasius ex eius castri dominis, illius aquæ quantitatem Sauonarolæ transmisit, quo tempore de balneis scribendi prouinciam susceperat, vt eorum fodinam & vim cognosceret, cognitam suis scriptis immortalitate donaret. Qui eam asserit limpidã, actu frigidam, ingrati saporis, & odoris nil habere. Sulphuris aliquid habet, sed parum: nam eius pars cœnosa igni iniecta sulphur leniter olet. Estque aluminosa magis, pauco sale participans, verùm horum omnium parum habet. Ab ijs astringens & citra mordacitatẽ exsiccãs redditur. Eam ob id non refrigerare, sed primo gradu calfacere affirmat, & initio [illegible]. Vnde vlceribus glutinandis eam pl[illegible] existimat: & in alijs de quibus vltim[illegible]cemus. Hæc de Italiæ balneis narrâsse sat [illegible] eam narrationem plurimum Sauonarol[illegible]bes lector [illegible]

[illegible]

De Balneis Vinadi CAP. XXXIIII.

IN eiusdem Italiæ extrema parte, quæ Pedemontium vocatur, à Cuneo insigni oppido tredecim miliaribus distat oppidulum Vinadum, quod vulgò dicitur Vinè, sub Dinæ diœcesi situm, que ciuitas est in Prouincia. A quo ad quatuor milliarium interuallum scaturiunt balnea quædã non naturalis, sed diuinissimæ cuiusdam virtutis: vt effectus singulis annis liquidò commonstrant. Quod ego à Medicis Cunei & Demontij intellexi, & à multis, qui illorũ auxilio ab incurabilibus morbis sanati sunt. Illorum fodina sulphurea est: vnde vicina loca sulphur manifestissimè olent. Et si argenteum nummum vel anulum illi immerseris fonti, fiet niger, aut diuersicolor: si verò aureum, pulchrior. Ferunt & vnum ibi esse fontem ferreum artubus roborandis mirę efficaciæ, ne iteratò redeat Arthritis. Id in seipso se expertũ mihi narrauit excellentissimus Cunei Medicus Dominus Alexis: qui podagra vexabatur. Sic & in alijs experientia compertum habebat. Est autem illorum situs huiusmodi. A supradicto V[illegible]ado ad quatuor milliaria planities, aut potiùs vallis est semimilliaris longitudinem & [illegible] suum latitudinem vix superans, quam [illegible]es cingunt: & intermedius riuus irrigat. H[illegible]tium duo septemtrionem, alij meridie[illegible] [illegible], qua planitiem cingunt. Qui meridiem, ar[illegible]s a[illegible]ndant, vnus abietibus, alter fagis. Qui [illegible]trionem v[illegible]gunt, saxosi sunt, nil ferè

prę-

præter dumeta & paſtorum Tuguria habentes. Ex altero horum montium qua in vallem ingreſſus eſt, fontes oriuntur è ſaxo montis inſtar eminentiſsimo. Primo fonti riuo proximo Luti nomen dedêre, quòd plurimum Luti in fundo habeat vtiliſsimi. Huius aqua calet quidem non tamen intensè adeò, quin immerſum digitum ferre queas. Paulo vlteriùs occidentem oram verſus ad decem paſſus, ex eodem ſaxo alius emanat fons, ad duorum brachiorum, à terra, altitudinem ſcaturiẽs: A quo Embrocha ſeu irrigatio fit. Huius aqua ſupradicti longè calidior, adeò vt illius contactus ferri nequeat. Mutaturque eiuſdem caliditas pro temporũ mutatione, ſiquidem nubilo vel pluuio cælo calidior exiſtit, quàm ſereno, & manè quàm veſperi. Fontem hunc poſtes circundant & tegunt in modum Tugurioli. Scaturientem aquã recipit canalis ligneus, ex quo aqua in ſubditum alterum canalem deſcendit, qui tria habet Epiſtomia, tribus eodem tempore irrigandis hominibus accommodata. In prioris canalis extremitate capſa lignea poſita eſt reliquum aquæ recipiẽs, vt refrigeretur: & canali ſubdito commiſcetur. Huic alius fons proximus eſt Lutum dictus, aquam minùs calidam iſto emittens: cuius Lutum præcedenti commodius & vtilius iudicatur. Supra fontem hunc à medio eiuſdem ſaxi [illegible] ...neũ conſtituens: per ſubterraneum [illegible] ...omum à fonte ad viginti pa[illegible] aut [illegible] s riuum poſitam, defluens. Def[illegible] autem in ſtu[illegible] ...rimùm, deinde à ſtup[illegible] ...anales, [illegible] duo lauacra quadratæ figuræ lo[illegible] ...tudin[illegible] ...chiorum

ferè quatuor, altitudinis verò ferè duorum quorũ: alterũ ab altero vix quinque distat pasśib⁹. Ex his lauacris & spatio in ambitũ relicto, lectulis recipiẽdis accommodato, media illius domus pars nempe infima continetur. In cuius medietate, nempe inter duo lauacra, ascensus est in supernum cubiculum totam domus latitudinem comprehendens: ægrotis recipiendis inferiori accõmodatius. Ex his lauacris sunt qui ferãt balneum orientalem oram respiciens, salubrius esse occidentali. Et reuera ferè semper est in illo maior aquæ hyatus influxusque. Silentio prætereundum non est ab eodem saxo proximos esse plurimos fontes aquę frigidisśimę. Sunt & calidi multi alij, quos prætereo: quòd inutiles sint, & riuo immisti deperdantur. Inter illos, mirabile dictu, prope Epistomia secus riui ripam vnus scaturit, cuius aqua aquæ riui instar olei innatat. Loci illius aërem satis temperatum ferunt, præsertim vere & autumno: etiam si vallis tota ventis à meridie ferè semper agitetur, præcipuè sereno tempore. Hęc sunt eorum quæ de his audiui capita: qui plura & magis instituto attinentia scIet, ea addat. Nos in horum historia ingeniosisśimo Antonio Bergę Medicinę studiosisśimo nõ paruam fidem meritò tribuimus: qui eò proficiscens mea causa id oneris susceperat.

De [illegible] CAP. XXXV.

I[illegible] ia Europę parte maxima & [illegible] nã q[illegible] plurima sunt bal- [illegible] turalia, ex [illegible] us pauca quædam [illegible] tro [illegible] [illegible] viro doctisśimo & [illegible] In h[illegible] [illegible] nu-

[illegible] mero

mero meritò primas partes sibi vẽdicãt thermę in Cuniẽsi Diœcesi sitę, quę Germanis Pfefferesbad, dicũtur, hoc est, piperina balnea. Cõstãt mistura auri, sulphuris & nitri, harũ aqua nõ cõtinuò manat, sed tertio die Maij erũpit, decimo verò quarto septẽbris iterũ sese subducit.

In Lothoringię montanis (sunt autem Lothoringi populi qui à Burgũdis separãtur Vosego mõte: quorũ ciuitas episcopalis est Tullium) balnea sunt, quæ plumbers, quasi plũbea, ob nimirũ copiosam plũbi misturã vocant. Constãt ex plumbi, vt diximus, sulphuris & aluminis cõmistione. Horũ inter Germaniæ balnea mentionẽ facere placuit, quòd ex omni ferè genere terrarũ homines illuc cómigrent. Haud procul à Badenijs Heluetiorũ Thermę salubres habent, quarũ mistura constat ex copioso sulphure, & exiguo alumine, vnde calfaciũt potẽter & exsiccãt. Erat olim Badẽ quod Cecinæ milites subuertẽrũt, castrũ inter Heluetios, vbi sunt Thermę, conditũ aduersus Germanorũ & Rhetorũ, q hodie Grisones appellãt, subitas excursiones. Quod illic velut aditus quidã pateat in Heluetiorum agrũ. Est etiã nũc Sueuis illac iter in Narbonẽsem Galliã seu Celticã. Hac porrò ętate oppidũ est, quod Baden vocãt Heluetij: per amœno salubriũ aquarũ vsu frequens. Agnoscit hac nostra ętate vetustiorũ octo pagorũ cõmunẽ arist[illegible]ratiã. Sũt & in inferiori [illegible] [illegible]sis residet, balnea mirę e[illegible] [illegible]phure, sale & alumine ex[illegible]tit. in Ducat[illegible] [illegible]gẽsi haud procul à Chalb oppidulo sunt Thermę, [illegible] Nartiana silua, quam Glareanus Hartianam [illegible] autem Romani superiorem partem Hercin[illegible] [illegible] appell[illegible]) Germa

nicè Schunartzuuald oder vuilabad, hoc est, ferinę nominantur. Ex eadem qua priores mistura cōstant. Sunt tamen qui cupri & nitri mistionem accedere putent.

Haud procul ab his Cellenses sunt thermæ, quarum mistura ex modico sulphure, alumine & cupro cōstat. Cellensis Glareano lacus est, quem suo lapsu Rhenus efficit: Quem alij à Pomponio Mela Venetum vocatum contendunt. Nostra ætas Cellensem ab Radolphi Cellæ insigni oppido nominat.

In eodem etiam Vuirtembergensi ducatu ad Geppingam oppidū Thermæ sunt, quę Germanicè Saurbrum, hoc est acidus fons appellantur. Ex acidis, inquit Fuchsius, quibus exigua sulphuris accessit portio, harum mistura constat.

Similis propè mistura est earum thermarum, quæ in Au sunt prope Roteniburgum ad Niterum situm, copiosiore tamen sulphuris portione constant, ideoq; minùs prioribus acidæ, quo etiam nomine calidiores existunt, maiorique exsiccandi, ea quæ in partium cauitatibus delitescunt facultate præditæ.

In finibus lacus Podmici, quem Constantiensem vocant, Thermæ habentur Embs dictæ, aluminis & nitri mistura participantes. Lacus hic à Rheno per ea loca irru[illegible]mpente efficitur, Brigantinum Plinius ac Solinus app[illegible] nium nominat.

In Al[illegible] [illegible]ope Gebersuneiler, Ther[illegible] ex mistura alu[illegible]minis, nitri & ferri constant.

In Bohemia ap[illegible] [illegible]bagium oppidum, Thermę sulphuris & alumini[illegible] [illegible]ram obtinent.

Vnis-

Vuisbadenses Thermæ ex sulphure, alumine & exiguo nitro constant.

In Baioaria sunt Thermæ, quas Gastein nominant, quibus vehemens adstrictoria facultas inest, ideoque omnia corporis excrementa dissipant, & absumunt.

Apud Abudiacum Baioariæ castellum, supra Reginoburgum Thermæ sunt, quæ sulphuris, aluminis & nitri misturam obtinent, odore oua frixa referunt.

De variarum aquarum varijs naturis, & miris quarundam proprietatibus

CAP. XXXVI.

IN Cilicia versus Pamphiliam fluuius est Charadrus nomine, ex quo si mas & fœmina Verno tempore biberint, mares gignunt.

Amoris incendium qui impatienter fert, lauet, & bibat, è Selen[illegible]o.

Himera Siciliæ for[illegible] uberrimus in duos ramos diducitur, quorum v[illegible]is est, infectus alter salsedine.

Aleos siue Olocas Bithiniæ fluuius est: ex quo si periuri biberint, flam[illegible] in pectore.

Clitumnus [illegible] [illegible]scos, qui armenta ex co[illegible] [illegible] idcirco Virgilius in Georgicis: [illegible] alij in stup[illegible] [illegible]ne greges.

M[illegible] anim[illegible]lia nigredine color[illegible] unde [illegible] & illi nome[illegible]

Xanthi potu rufescunt armenta.

Ex Penæo Thessalico,& ex Astace Pontico fluminibus,bibendo nigrescunt oues.

Cidnus amnis podagricis auxiliatur: neruos sua frigiditate emollit,tam in hominibus quàm bestijs.

Cephisi potu,licet ex eodem quo Melas amnis lacu fluat,candicant greges.

Sybaris & Chratis Italiæ sunt flumina in magna Græcia , ille nigredinem,hic candorem bibentibus inducit.

Gallos Phrygiæ fluuius furorem mentis immitere putatur.

Nilus tametsi præceps feratur,nullas ex se tamen auras gignit.Eius aqua fœcunda est, vt animentur sæpenumero glebæ.

Axius Macedonicus capillum nigrum efficit.

Haliachmos eiusdem regionis album.

Ochus Bactrianis pulchra salis dat ramenta.

Silari Itali aquis immissi lapidescunt in eadem.

C[illegible] & Neleus Eubœæ sunt amnes:albedine illo, hoc n[illegible] pecus inficitur.

In Velino lacu deiectu[illegible] n lapideo cortice obducitur.Eiusdem potentiæ Surius est Colchidis lacus.

Arethusa lacus,in quem Tigris irrũpit,omnia pondera sustinere dicitu[illegible] Amnici pisces nunquam lacu[illegible] fluuium.

In Atamana p[illegible] prope lunam: Cuius potu in fur[illegible] Hinc albi C[illegible] orem aguntur:

Inter Ma[illegible] vrbes lacus est in quem par[illegible] alla,vel lig[illegible] latim [illegible]

lapidescit, non mutata quæ aquis extat, parte reliqua.

In pusidamo Alpicæ lacu, nihil immergitur: huiusmodi naturæ & Sirbonis lacus bituminosus.

Salsi lacus habentur in Africa ad Iouis Ammonis templum. Sic in Armenia, qui Matianus appellatur lacus.

Ex Arsino lacu aqua non bibitur, propterea quòd & nitro abundat, & vestes scindit immissas.

Lacus Agrigentinus omnia pondera & ipse sustinere dicitur.

Inter Laodiceá & Apamiam fœdi odoris lacus exundat.

Gelonium Siciliæ stagnum cùm cælum serenum est malo odore vicinos abigit. iuxta id duo fontes efflu unt: è quorum vno fœcunditas mulieribus, sterilitas superinducitur ab altero.

Ex Petrensi Siculorum ebibens vipera moritur e vestigiò, cùm cæteris animalibus sit salutaris eius aquæ potus.

Asia palus, cuius mem[illegible] Virgilius prop[illegible] nascentis absynthij copian[illegible]

In Sanum locum in [illegible] lodytis esse affirmat Iuba, candidis serpentibus in [illegible] cubitorum scatent[illegible]: qui ter singulo die fit an[illegible] rus: mox salsus, dein[illegible] dulcis.

Syderis qui & S[illegible] [illegible] lacus e[illegible] [illegible] dorum, cuius adeò leuis est [illegible] sustineat.

In Rheatin[illegible] [illegible] [illegible] orum vngulæ durantur.

In Cilice[illegible] [illegible] aquarũ vis irr[illegible], vt si hastam [illegible] possis.

[illegible]

Betis oppidum est Hispaniæ, vbi putei maris æstum consequuntur.

In Hysia Beotiæ urbe puteus fuisse legitur, ex quo qui ebibissent futura vaticinabantur.

Bais in Italia aquæ sunt & ad salutem, & ad volupta tes idoneæ.

In Pithecusis aquæ sunt calculum discutientes è ve sica: huiusmodi potentiæ aquas habet Astipalea insula vna ex Sporadibus.

Ad Hierapolin urbem trans Mæamdrum fluuium aqua lapidescit in tophum: ita vt qui aquæductus deriuant, integra septa ex illis aquis conficiant.

Vltra Hispaniolam occidentis insulam, Bonicam insulam esse ferunt Hispani, cuius aquæ potu reiuue nescant senes.

Aequicolis in Italia, & in Alpibus, & in Augustensi valle, & in Taurinis aquæ passim scaturiunt, & è niuibus liquescunt, quæ bibentibus turgidum guttur reddunt.

D[illegible]is fons est Garan[illegible]m, à meridie ad mediam noctem [illegible]s aquis æst[illegible]uat, in reliquis horis riget.

Fons Iouis Ammonis [illegible] meridie alget, sub noctem [illegible]et maxime.

Apu[illegible] es fons est ab ortu ad meridiem rig[illegible] tepescens: in no cte feruore & [illegible]

In Aethio[illegible] ui circa meridiem adeò [illegible] fons emer[illegible] media autem nocte adeò [illegible] posit.

In Dodona Sylua fons eſt, qui tametſi naturæ ſit rigẽtis, ſuper eo tamẽ veſtes expaſſas accẽdebat in flammam. Idem meridie ſemper deficiebat: Iccirco Anapanomenos, hoc eſt queſens eſt appellatus.

In Illiricis etiam ſuper eo veſtes explicatas vrebat.

In Collibus Lario lacui imminẽtibus fons Plinianus emergit, aſpectu ſacer & venerabilis: qui ſingulis horis & tumeſcit, & reſidet. Hoc ſe vidiſſe aſſerit Gaudentius Merula Nauariẽſis, ex cuius memorabilium libro, quæ hoc cap. à me narrantur, deprompta ſunt. Huius viri authoritas non parui ponderis apud me eſt, cùm ob ſingularem eruditionẽ, & multã lectionem, tum ob vitæ integritatem.

Non longè ab Halicarnaſſo, Salmacis, fuit opinione vulgi damnatus, quòd bibentes ex eo viros muliebri mollitie contaminet.

Paros inſula fontẽ habet, in quem ſi pannũ album immerſeris, nigro colore infectum extrahes.

Non procul ab Euripidis Poëtæ Græci tumulo apud Macedonas, duo ſimul fontes concurrunt, quorum vnus potus eſt ſaluberrimi, letalis alter.

In Haleſino tractu fons viſitur trãquillus cùm ſiletur: perſtrepentibus autem Tibijs vltra margines exiliens.

Exampheus fons Hypanim fluuium ita inficit amaritudine, vt nullum animal b[illegible] ex eo.

Ex Caucaſſo monte fonte[illegible]t, qui immerſas pelleis aureis replent arenulis. vnde locus datus fabulis, de aureo vellere.

In Littore Germanico vltra Rhenum, fons eſt dul-

cis, ex quo qui ebiberint, intra biennium & dentium eradicationem, & compaginum dissolutionem patiuntur.

Ex Berollo Taurorum colle tres fontes erumpunt: quorum haustus & sine remedio, & sine dolore lethalis est.

Susis Persarum vrbe fons est, cuius haustus dentes euellit.

Fons Cææ insulæ bibentes hebetat.

Chios fontem habet execrabilis virulentię, sensus enim & sanam mentem destruit.

In Italia in via Cāpana, in campo Corneto fons est, in quo anguium, lacertarum, & serpentum ossa, conspiciuntur: quę si extrahere volueris, nihil inuenies.

Muttianus refert Cycinem fontem cupidinis amorem sedare.

In Paphlagonia, & in Naxo insula fontes sunt inducentes bibētibus ebrietatem: Sic apud Italos in agro Caleno: Sic in Andro insula.

Iuxta Solos fontem esse Policletus retulit, vicem olei egregiè supplentem.

Reperiuntur & fontes, qui miram picis copiā exhibent, vt circa Dirrhachiū, Apolloniā, & Zacinthū.

Ferunt Tharsi Magnesię, in isuncio Aphrorum oppido, fontes esse: quorum haustus voces canoras facit.

Linus fons apud A[illegible]çades abortus fieri prohibet.

Apud Rheatir[illegible]minia fons alio, atq; alio scaturiens loco Annonæ m[illegible]tationem portendit.

In Bęotia ad Trophonium Deum penes Orchomenon, duo sunt fontes, quorum vnus obliuionem, alter memo-

memoriam bibentibus ſubminiſtrat.

Iuxta Luſum Siciliæ oppidum fons acuere bibentium dicitur ingenia.

In Coloſsis flumē eſt, in quod demiſsi lateres, extrahuntur lapides.

In tractu Heracleotico penes Perperenem vrbem fons ſcaturit, qui in materiam lapideam conuertit terram, quamcumque irrigârit.

Tamarici fontes apud Cātabros tres viſuntur octonis inter ſe pedibus diſtantes, & in vnum alueum tandē coëuntes. duodecies ſingulis diebus ſiccantur, dirumq́; omen habebatur, qui cupiens non fluentes aſpexiſſet. Sic temporibus C. Plinij, L. Lucino poſt præturam euenit.

Circa Cappadociam ad Lacum cui Tatta nomē eſt, fontes emergunt ſalſuginoſi: atq; adeò faciliter ſal rebus immerſis circūgelaſcit, vt volucres ipſę alis aquas contingentes facilè capiantur: cùm propter gelationē ſalis longiùs euolare non poſsint.

Rubreſſus locus eſt Narbonēſis Galliæ, vbi fons eſt vberrimus, cuius aqua Marina ſalſior fonti ſalſulæ nomen dedit.

In Ciſpadano tractu inter Placentinū & Parmēſem agrum Salſula vicus eſt, in quo putei aquis ſalſis ſcaturiunt: quæ dulcibus admiſtis ignis opera congelaſcunt in ſalem.

Clitorius fons per Arcadiam [illegible], cuius aqua ſemel epota, vini tædium inducit: vnde illud emanauit,

Clitorio quicumque ſitim de fonte leuârit,
Vina fugit, gaudetq́ue meris abſtemius vndis.

Ctesias refert in Armenia fontem esse, cuius pisces sint letales.

In agro Gadareno aqua est, ex qua ebibẽtia animalia pilos, vngues, & cornua amittunt.

Alissus, fons est apud Cynæthaenses Arcadiæ populos, cuius haustus rabidi canis morsu laborantes reddit incolumes. Idipsum præstare refert Gal. v i. Simplic. herbam eiusdem nominis.

DE BALNEORVM NATVRALIVM VIRIBVS LIBER QVARTVS.

CAP. I.

VELVTI qui ad brauium currit, etiam si currendo anhelet, insudetque, ac sui cursus maximam & potissimam partem recte perfecerit, nihil efficit, ac frustra laborauit, nisi sui laboris scopũ attigerit: ita qui tertium euoluit librũ, nihil adeptus est, si hunc relinquat, qui toti operi colophonẽ addit, mole quidem exiguum, at viribus maximum: quandoquidem haud secus ac secundus primo necessariò adiunctus est: ita vltimus hic, tertio.

Primus enim Aquensium Thermarum nudam historiam complectens exiguæ vtilitatis esset, si secundus rectam illis vtendi rationem non addidisset. Sic tertius fodinarum, balneorum totius orbis vim edo-

cens, ac multorum historiam & fodinam enarrans, parum vtilis foret quarto hoc labore destitutus. Verùm hic non solùm Italis & Germanis, quorũ thermas precedenti enarrauimus, sed etiam Gallis, Anglis, Scotis, Hispanis, Vnguaris, Bohemis, & reliquis, qui Latio sermone gaudent, vsui esse potest: si doctiori destituantur. Siquidem ratio ac Methodus, qua possimus cuiusuis balnei fodinam inuestigare: postremò qualiscunque fodina fuerit, ipsorum facultates ac vsus scire omnibus commune indicamus. Nec igitur hic sine praecedenti absolutus est, vt potè à quo suarum demonstrationum principia mutuatur. Nec ille sine isto, vt potè, qui illius sit finis. Erit autem supra cæteros vtilissimus & pulcherrimus: At quò pulchrius quidpiam & vtilius, tantò etiam difficilius censemus. Nam Methodo aliquã id tradere, quod nulla hactenus traditum comperimus, quis non difficultati & calumniæ obnoxium iudicabit?

Qua ratione thermarum fodina sit inuestiganda.
CAP. II.

CVM totius orbis balnea nec videre, nec ex aliorum narratione recensere potuerim: vt susceptus hic labor non solùm cognitis & nominatis, sed etiã incognitis & innominatis accõmodari queat. Etiam narratis indubiam fidem facere possit: Num tales sint illorũ fodinæ, quales alijs credentes descripsimus: Operepretium fore existimauimus Medico, cur aquæ alicuius mistura indicãda

da proponetur, methodum indicare: qua possit singulas aquarum sponte nascentium misturas discernere.

Non possum autem aptiorem viam ac rationem commóstrare ea, qua nos Galenus docuit simplicium medicamentorum facultates inuestigare. Cuius verba hæc sunt initio libri secundi simplicium. Οἱ τοὺς οἰκείους ὅρους ὑπερβαίνοντες σοφισταὶ μακρὸν ἡμῖν ποιοῦσι τὸν περὶ τῆς τῶν ἁπλῶν φαρμάκων δυνάμεως λόγον. πόρρωθεν γὰρ ἀρχόμενοι, καὶ τὴν αἴσθησιν ἀτιμάζοντες, ἐμβάλοντές τε σφᾶς εἰς τὰ καὶ ἐν τοῖς φιλοσόφοις ἀπορούμενα, προσαπολύουσιν εἰς ἀγνωσίαν, καὶ τὰ σαφῶς γινωσκόμενα. καὶ ταῦτα ποιοῦσιν οἱ πλεῖστοι αὐτῶν ἀμαθεῖς ὑπάρχοντες, οὐ τῆς φυσικῆς θεωρίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν λογικῶν μεθόδων. αἷς ἀναγκαῖόν ἐστιν χρῆσθαι τὸν ὁτιοῦν ἀποδείξαντα. Deinde paulò pòst, Ἐμὲ δὲ εἰ χρὴ τὸ παριστάμενον εἰπεῖν, ὡς ἐλευθέριόν τε καὶ παρ' ὅλον τὸν βίον σπουδάσαντα ἀλήθειαν, μελαγχολίας ἐπέκεινα προεληλυθέναι νομίζω τοὺς τὰ τοιαῦτα ληροῦντας. εἰ μὴ γὰρ ἀναβλέψουσι τὰ διὰ τῆς αἰσθήσεων ἐναργῶς φαινόμενα, πόθεν ἄρξωνται τῶν ἀποδείξεων, οὐκ ἔχουσιν. εἰ δὲ ὡς ἀπὸ πιστῶν ἄρξονται, πῶς ὕστερον εὐλόγως ἀπιστοῦσιν, αἱ γὰρ τῶν ἀποδείξεων ἀρχαὶ πιστότεραι τῶν ἀποδεικνυμένων, ἃ τῆς ἐξ ἑτέρων δεῖται πίστεως. αἱ δὲ ἀρχαὶ τῶν ἀποδείξεων, οὐ μόνον αὐταὶ κατὰ ἑαυτάς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τῶν ζητουμένων εὕρεσιν ὑπάρχουσι πισταί. Quæ si Latio donantur sermone, sic habent. Qui proprios transgrediuntur limites Sophistæ, nos de medicamentorum facultatibus longiorem sermonem cogunt habere. Longiùs enim principia ducentes, ac sensus reijcientes, atque interim seipsos ijs immiscentes, quá etiam Philosophis ambigua sunt, peruertunt quæ ignorant, & quæ manifestè cognoscuntur: id eorum plerique faciũt, quod non solùm naturalis speculationis sint ignari, sed etiam lo[illegible]rum methodorũ, quibus vti necessum est cuilibet demonstranti. Deinde paulò pòst. At si me quod in mentem venit, fari oportet, qui liber sim scilicet, & in tota vita extra verita-

tem ſtuduerim nihil:ad inſanię extremũ & vltra perueniſſe illos arbitror,qui circa talia delirant. Si etenim euertãt quę per ſenſus euidẽter apparent, vnde exordiãtur demonſtrationẽ principia nõ habebũt. Sin autẽ ab ijs tanquam à fide dignis exordiantur,quo iure ijſdẽ poſteà diffident. Nam demonſtrationum principia certiora ſunt ijs,quæ per illa demonſtrantur: quippe cùm iſta aliunde fidem mutuentur. Demonſtrationum verò principia non ſolùm ipſa per ſeſe,verùm etiam ad quærendorum inuentionem,quibus credatur, idonea ſint. Aggrediamur igitur & probationis noſtrę baſim ab ijs,quæ aut ſenſui,aut intellectui ſunt manifeſtiſsima. Et Ariſtoteli, Galeno,ac alijs ſummis viris conſuetam demonſtrandi rationem ſectabimur. Nec quoſdam homines videbimur imitari,qui quæ per cauſam primam immediatam,& ſuapte natura concluſione notiorem non oſtenduntur,demõſtrari non putãt. Sicque diſciplinarum omnium opinionem tantùm haberi,non ſcientiam nolentes concludunt. Alij nil tale meditantur, ſed locum ab authoritate vnicam & ſolam probandi,& ſciendi rationem eſſe exiſtimârunt. Imprimis itaque illud aſſumimus tanquã manifeſtum, horum quæ ijs aquis miſcentur cognoſcendorum tria potiſsima eſſe media, ſaporem, odorem & colorem. At horum index eſt guſtus,odoratus & viſus bene diſpoſiti. Quare prius quàm huic miſtorum diſcretioni mentem applices, [illegible] & diligenter te exerceris in ſimplicibus illis dignoſcendis, oleum enim & operam (vt aiunt) perdes, ſi ad id acceſſeris ignorans,quis ſit ſulphuris, quis nitri,& ſic aliorum omnium ſapor, odor

odor & color. Nec etiam qualitates primę caliditas, frigiditas, humiditas, & siccitas sunt negligēdæ. Nam etiam si illa actu talia non dicantur, sed solùm potentia, tamen vbi illa potentia in actum reducitur: tūc sensui tactus subijciuntur. Atque eo tempore ex illis qualitatibus secundi emanant effectus, qui aut visu, aut intellectus lumine cognoscuntur. Et ratiocinando ad suas causas relati quid sit id, à quo talis prodit effectus commonstrant demonstratione ea, quam Arist. cap. x. (iuxta diuisionem Argiropili) primi posterioris resolutionis: dixit quod ὅτι ἐστι ἀποδείκνυμοι an res sit, vel rem esse demōstrat: non vt altera διὸ τί ἐστι propter quid seu quamobrem sit. Siquidem quod illic effectus peculiares & proprij sulphuri conspiciantur, inibi sulphur esse indicat, & non commōstrat cur id sit sulphur. Nos igitur, ne quid desiderari posit, vtriq; vię insistamus, & ei quæ à priore, ea quæ horum naturam constituūt examinat: & alteri ac postremæ, per quam quod effectus tales à tali re prodeant, talem rem ibi esse indicamus. Sed interim caueamus ne sicut Archidamus, cui hodie multos similes video, ex vno aut altero indicio aliquid afferamus, quod Galenus lib. 11. Simpli. admonet. Sed priùs discamus quæ propria illi rei sint, quæ communia cum alijs. Et iterum ex illis proprijs quo proprietatis genere propria. N[illegible] omni quidem sulphuri, exempli gr[illegible] flammam excitare, sed non soli: [illegible] forte accidit: sed nitrum crepitat, [illegible] quam emittit: sulphur sine crepitu celer[illegible] curam & viridi citrino, ac varijs coloribus [illegible] nctam, in morem Iri-

S

dis,cęlestis arcus. Colligamus igitur hæc omnia in vnū,non modò omni,sed & soli sulphuri id conueniet: at fortasse non semper: nam si aquæ contrarietate eius vis obtunditur,non potest hunc effectum exerere:separetur igitur ab aqua, & hunc effectum impedientibus rebus,(quam separandi rationem posteà indicabimus) deinde ne dubites asserere,soli omni,& semper sulphuri cōuenire,igni iniectum sine crepitu,celerrimè, subobscuram,varijs coloribus, pręsertim viridi ac citrino,distinctam flammam excitare. Sic quamcunque substantiam hunc effectum producentem sulphur esse affirmabis: sunt enim talia, quæ omni, soli & semper competūt reciproca:ob id sic licet asserere,si hæc substantia sulphur est,hunc effectum videbimus: si hunc effectum ex hac re videmus;res hæc sulphur est. Alia dari signa & alijs cōmunia,diximus. In hoc accidentium genere potiora sunt iudicanda,& præferenda ea accidentia,quæ à re illa nunquam separari possunt, nec tamen negligenda quę separantur. Pretereà considerandū,quid per se à rei natura emanet,vel efficiatur. Quid incidenter & fortuitò, non ex ea re fiat,sed veriùs eam rem consequatur. Vt frigidæ immersio iuuenem robustum calfacit, sic olei inūctio noc,quia fuliginosorum recrementorum calidam euaporationem retinet: illa quia calorem a[illegible] repellit. Neutrum tamen calidum hac ratio[illegible] [illegible]tur,quod per accidens, vt aiunt,non à re[illegible] Porrò hæc & pleraque alia,ijs sim[illegible] n rationalē ignorare nephas est. Sed vt bre[illegible] [illegible]iliore simus,simul cum vniuersalibus precepti[illegible] [illegible]ticularem exercitationē tradamus

damus. Proponatur tibi, si ita vis, aqua balnei de petriolo, de qua priùs primũ sese offerat color citrinus, num sulphureã statim iudicabis? minimè. Nam ex auro, ex ære, imo ex corruptione similem colorẽ accipere posset, ita de viridi. Oleat sulphur, nondũ tamen cõcludes sulphureã: nam ignei quidã spiritus naturę sulphureæ, qui cum eis scaturiunt hunc odorem referre possunt: similem odorem post fulguris percussionem in rem aliquam manifeste sentimus. Sit & spuma eiusdẽ coloris, vnctuosa, nil refert: nam ab aquarum agitatione, à crassitię, à putredine, & alijs causis hęc spuma gigni potest. Sed ferueat hæc aqua, spumosas bullas emittat, sulphuris odore uicina loca inficiat, spuma hęc exsiccata, igni iniecta flammam celerrimè suscitet, si ita lubet, citrinam & viridem: nunc sulphur illic esse non negabis: nam flamma illa certum signum alijs fidem adeò auget, vt simul omnia collecta certissimã pariant sententiã: num ob id tanquàm à superãte sulphure sulphurea denominabitur? nequaquã: nondum enim gustum cõsuluisti, qui in sale, nitro alumine, & alijs simplicibus dignoscendis primas partes sibi vendicat. Nondum alia expertus es, quæ mox dicemus, Gustus indicium vt potissimum, ita difficilimũ est, idq; multis nominibus: primũ quia ea vndecim quę [illegible] huius libri aquarũ qualitates immutare diximus, non [illegible] insignẽ saporẽ à natura accepêrũt: eiu[illegible] [illegible]dũ verbis indicare nõ est facile: [illegible] [illegible]res hos ordines saporũ descri[illegible] [illegible] inuenies. [illegible] [illegible]untur (quod peius est) in misto tales omnino [illegible] in re simplici erant, retundun[illegible] [illegible]nim ex [illegible] [illegible]us saporis [illegible]mistione:

ita vt tertius consurgat, qui neutrum plerumque refert. Quinimo & aqua ipsa etiam si cum ἄποιος sit, hoc est, qualitatis expers, omnibus saporibus, & odoribus recipiendis & referendis sit accommodata, hos tamen variè refert pro varia admisti quãtitate: id experimento facilè comprobatur, aluminis vnciam in semilagena aquæ liquato, eandem in lagena tota vtrumque gusta, diuersimodè ferient gustũ, idipsum ex sale facito, comperies verissimum: hæc erit quidem salsa, illa cum quadam astrictione mordicabit, verùm vna magis minúsue alia. Meum igitur consiliũ accipe, donec accommodatius inueneris: vndecim illa, quę diximus, gusta, seliges autem viuum sulphur non coctum. Aluminis fossitij, non factitij genera. Sal fossile, non marinum, deficiente nitro, salpetræ. Bitumen, quam mumiam esse diximus. Quorum colationem cum aqua es facturus, ea identidem gusta. Si excellenter ferientem palatum saporem gustaueris, os priùs frigida collues, quã alium guster: alioqui præcedens subsequẽtis indicium interrumpet. Inter hæc facilimè sentiuntur tria illa, alumen, nitrum & sal. Sed omnia astringunt: verùm citra salsedinem, alumen & nitrum. Ab alumine nitrum distingues, quod cùm maiori mordacitate & abstersione leuiter astringit. Salsedo igitur, astrictio, & acrimonia hæc abinuic [illegible] oirat. [illegible] Calx vehementissimè mordicat. Sed ag [illegible] ere viam, singula seorsim in aqua eliqua [illegible] ant, candentia aliquoties immergi [illegible] quã aq [illegible] etrioli euidentem similitudinem obuiere perceperis, illius fodinæ participem asserere non [illegible] tes. Adde [illegible] ia indicia,

vt

vt quod ex ea aqua alumen, sal, sulphur, vel aliud simile fiat: vt in proposito balneo fieri dicunt, & Aponi, ac montis Catini, & similibus: quod indicium certissimum est. Sic etiam si in aqua inueniantur grumi talis rei, vt in Aquensibus vltra Burmidam sitis, grumi aluminis. Aut si in vicinis parietibus, per quos destillat, simile quidpiam concrescat: vt in Epistomijs balnei Aquensis vltra Burmidam, ego sal gustaui ibi concretum. In parietibus eius, qui in vrbe est, sal nitrum.

Prætereà eandem aquam, quæ gustu nullo modo salsa est, in æneo vase ad consumptionem deferbui, in fundo salsa quædam crusta relicta est, indiciũ salis certum. Nam si dulcem eo pacto comsumpseris, non id continget, & tamen aqua illa gustui nullam præ se fert salsedinem. Qua ex re documentum hoc firmiter animo tuo hæreat, non esse semper asserendum eam rem ibi non esse, cuius qualitatem gustu nõ percipis. Id experientia disces, si salis grumum maximæ amphoræ liquãdum inieceris, nullam enim gustu salsedinem percipies: & tamen salis expers ea aqua non est dicenda. Experimẽtum hoc per ebulitionem aliqui destillationi cedere non putar[illegible]ed [illegible]è, vtrumque tamen ambiguum est, quod ratio[illegible] in destillatione dicendis fiet manifestũ. Adh[illegible] aliquę sunt proxime, sciscitare quid ibi est [illegible] resident enim aliquid probant, si non seor[illegible]a, [illegible] in iecta. Tandem ad destillationen [illegible] fontis non riuulorum vasis vit[illegible] iam vocant, impone, operculo sen[illegible]a: [illegible] calidi sit ætherogenea seiungere, a[illegible]ea, & ig[illegible]s dissipa-

bitur, terrea residebit. Hanc residentiam vlteriori lento igni resiccant: alij in latissimis vasis soli exsiccãdam exponũt, quod relinquitur, contemplantur: alteri hoc cognitionis genus præferunt. Nam sic partes salsæ, nitrosæ & aluminosæ à sole concrescunt, & sulphureæ splendidiores redduntur. Et hîc nec etiam tactum negliges, nam per hunc alumen & sal à nitro, calce, cinere, ac similibus discernes. Nec auditum quia sal & nitrum igni iniecta crepitãt. Destillationem quidã tamquam totius examinis anchoram laudârũt, & ego eam parũ posse censeo. Siquidẽ nisi magna sulphuris quantitas adsit, in tenues vapores soluitur, & in ambiẽtem dissipatur, præsertim si non pedetentim ignis vim intenderis. Sed demus in ijs posse, quod non inficior, vbi exigua est alicuius portio, maximæ alterius substantię portioni admista, illa priùs fortasse euaporabit, quàm ad extremam residentiam sit deuentum. Aut magna vnius copia alterius minimam obscurabit, adeò vt nequeat distingui, præsertim si ipso colore ab alijs non distinguatur, vt alumen, sal & Gipsum: cinis, calx, & nitrum: Aurum, & Aes. Sed si in ijs vis egregij aliquid præstare, alumẽ, sal, & ni[illegible] [illegible]a singula seorsim, deinde multa simul, in aq[illegible] aliqua, deinde destilla. Sic Galeni consilium sectabe[illegible] [illegible] Methodi scribẽtis. Id tenaciter seru: inde, cu[illegible] [illegible] modo oportet, vt in ea te multis sępe papilio obtu[illegible] [illegible] priùs quàm maioribus manum a[illegible] [illegible] s imperfectissimæ mistionis, [illegible] [illegible] distinguere non facilè posses, q[illegible] [illegible] ea, quam natura perfectio[illegible] [illegible] laborau[illegible] [illegible] sit in ijs, quæ eliquan-

quantur, alicuius momenti destillatio, saltem id mihi concedent, parum roboris eam habere in fodinis duræ substantiæ, cuius generis sunt ferrum, aurum, Aes & plumbum. Nam horum color, odor, sapor, qualitates primæ Cal. Frig. Hum. & Sic. & quæ ab ijs emanant facultates, per ea transeunti aquæ distribuentur quidem, at substantiæ nulla aut minima portiuncula. Censeo itaque ad quandam affirmatiuam inferẽdam destillationem certissimam fidem facere, vt potè ad asserendum hoc, ibi inueniri. Non tamen, vt putant, sola sufficiet, ad exactam fodinæ cognitionem: quandoquidem non licet ob rationes dictas inferre, nil aliud in fodina esse ab ijs, quæ in residentia visa fuère. De ebulitione idem esto iudicium. Sunt autem destillandi variæ rationes, inter quas potissimã iudico eam, qua ab Alchimistis modus ostenditur separandi quatuor elementa abinuicem: quam si narrare aggrediar, propositi sermonis rationem excedam. Quare ab Alchimistis hanc disce, aut si ex libro Nauclerus esse speras à Io. de Rupescissa, à Raymũdo Lulio, ab Arnaldo de Villanoua, ab Alberto magno, aut à Cœlo Philosophorum Philippi Vlstadij, qui [illegible] nuper anno M. D. XXXXIII. & facilimè scrips[illegible] scripta colligens Ad postremam fodinæ [illegible] nde rationem properemus, quę omnibus ęqu[illegible] st, nẽpe ad effectus, siquidem ij [illegible] tas talis à tali tẽperamento: tem[illegible] bstãtiæ cõmistione situm est, q[illegible] mus. Hic à sensibus ad ratio[illegible] nem [illegible] on [illegible] gustando, olfaciendo, vide[illegible] do quod quærebas, sed ratiocinando. At cũm ef[illegible] etu[illegible] s particulares [illegible] nero sint

infiniti, cùm à varijs causis produci possint, vt incertitudinis, ita difficultatis plurimum habere videtur. Sed agè facilis erit, si hanc secteris viam: primum in vnum collige vniuersales horum vndecim qualitates primas, & facultates ab illis emanantes, à quibus opera illa fiũt: quas initio huius libri recensuimus: vt exempli gratia, video chiragras, podagras, paralysim, nodositates, suffusiones, & similes morbos, ab humore crasso, frigido alicui parti impacto horum vsu curari, negligendum id non est: nam & experientia Arist. secũdo post. resol. Et Galeno primo de alimentorum fac. demonstrandi principium esse potest. Sed colligendæ omnes simul, donec inductionem possis constituere. Non vt Archidamus ex vna aut altera experientia in vniuersum sic se habere asseres. Deinde sic ratiocinaberis, non potuit ille affectus (liceat enim mihi, sic cum tyronibus sermonem instituere) profligari, nisi dissipata causa: at causa erat humor frigidus, humidus, crassus, viscidus: huic igitur opus erat ex communi illo proloquio contrarijs calfacientibus, siccantibus, extenuantibus, detergentibus, & dissipãtibus seu [illegible] soluentibus. A qua ex se, nec à calore suo [illegible] tamen effectus fecit, a[illegible] igitur ex mistis [illegible] virtute prædítis. Eius generis sunt sulphur [illegible] x, bitumẽ, sal, & alumen, alia tamen [illegible], seu intensiùs & remissiùs id ageret [illegible] emollitione, alumen cũra [illegible] mento, non auxilio est. Sed h[illegible] o & à sequenti capite petantur. [illegible] nito, etiam in morbis qui à relaxati[illegible] cturarum debili-

bilitate, aut feruore ingẽti, inuenies ferrum, aut plumbum, aut Aurum, aut æs, aut Gipsum, in fodina esse. Sed cùm de affectibus, qui à calfaciendi fodinæ genere curãtur libro secundo discreuerimus, & capite sequenti de omnibus in vniuersum dicturi simus, vlterius sermonem non protrahemus: sed lectorem eò relegamus. Qui etenim didicit qui affectus à tali fodinę genere curentur, didicit etiam vbi hos sanatos viderit coniectare, tale fodinę genus fuisse sanitatis recuperatę causam. Verùm cùm idem effectus à duobus, tribus, pluribusve pẽdêre possit, à quo fiat distingues, aliorum iam dictorum signorum auxilio adiutus. Porrò etiam si talem effectum videris, nil tamen adesse eorum, quæ cõtrario modo operantur ex ijs asserere non debes: sed hæc alia vincere certum est. Quam victoriam discernere, & cui tribuẽda sit, iudicare non est facile. Prudens tamen Medicus omnia signa simul conferens, & eorũ numerum, certitudinem ac pondus diligenter perpendens, à veritate non longè discedet. Verùm quantum rei certitudo patitur, talem rem ibi esse sciet quidem certò, si diligens sit eorum, quæ diximus, obseruator. At quid reliqua vincat, saltem coniectura veritati proxima assequetur. Oportet autẽ non oscitanter perpend[illegible]e quæ diximus, saporem, odo[illegible] & colorem aquæ. Deinde quidquid aquæ contiguu[illegible]es, parietes, episto mia, & substratum lutum, [illegible] quid in illis concrescat aut hæreat: quid in hi[illegible] cõsiderare: quid ex ea desumi seu confici soleat, [illegible] in finitimo solo effodi cõsueuerit. His de[illegible] tria [illegible] tanquã extremum colophonem addere, ipsius aquæ ebullitionẽ, destilla-

quàm ex ea re effectum aliquem videris. At eorum vires, quæ à tota substātia agūt, nō nisi ab effectibus cognosci possunt. Vnde cùm omniū facultatū cognoscendarū duo sint instrumēta, ratio, & experiētia: illa vtroque, hæc sola experientia iudicantur. Primò igitur loco differemus de actione à manifestis qualitatibus prodeunte, postremò non omittēte, quę vel iuncta rationi vel sola cōmonstrabit experientia. Nemo est qui nō fateatur compositum omne à componentibus partibus suam vim naturamq; accipere. Atq, inter cætera aqua cùm ἄποιος, hoc est, qualitatis expers sit, omnē alienam qualitatem facilè admittit, vt Galenus lib. 1 1. de alimentorū fac. docet cap. de Cucurbita. Quorum itaque misturā aqua recipit, eorūdem saporem, odorē, colorem, ac virtutem facilè referet. Verùm prętereundū non est quòd si contrarijs prædita facultatib⁹ misceantur, vnū alterius vim ita retundit, vt neutrius qualitates repræsentet. Sed tertium quoddam resultat nec huius, nec illius vim redolens: vt si ærugini oleum adiunxeris, sarcoticum medicamentum habebis, ex tertio Methodi medendi. Cùm tamen hoc vlcera putrefaciat, illa erodat. Hac moti de ca[illegible]ę idem[illegible]possunt cōiungemus, deinde cōtrarijs facultatib⁹ prędita inuicē cōferemus. Siquidē humores calfacere & siccare ordine tertio, incidere, extenuare, abstergere, trahere, & in ambiētem dissipare possunt: sulphur, bi[illegible], nitrum, calx, sal, æs, & alumen: vt præcedenti li[illegible]ictū est Verùm sulphur, & bitumē emolliunt partes ac quasi effœminant. Ex aduerso alumen, sal, [illegible] & nitrum, astringēdo roborāt: Sed caliditate & si[illegible]te vno superatur ordine.

Calx illa omnia superat adeò, vt in ipso extinctionis tē pore mordicet & comburat. Ferrum, plumbum, & Gipsum refrigerantium & siccantium ordini secundo inseruntur, astringunt, & reprimunt. Cumque hæc aquæ miscētur, ne hîc, vt plerique scriptores, hallucineris existimans balneum cum cal. frig. hum. & siccitatis gradum accepisse, quē illi admista à natura accepērūt. Nam etiā si aqua velut & cucurbita ἄποιος, hoc est, qualitatis expers sit, id tamen non de primis, sed de secundis qualitatibus Galenus intelligit, quæ gustu percipiuntur nempe de sapore. Cùm itaque aqua frig. & hu. sit, calf. & siccantium vim non qualem accepit, sed retusam & imminutam referet, refrigerantium verò & humectantium adauctam: quem enim actu habet calorem perdit prius quàm illa vtaris, & magis adhuc post illius vsum, adeò vt quod ad id attinet, à dulcis & tepidę aquę balneo nil differat. Prætereà non animaduerterunt quòd veluti non quęuis aluminis, aut salis, aut nitri, aut similis alterius quantitas, quamuis aquæ quantitatem suo sapóre inficere potest: ita nec suarum primarum qualitatum æqualem vim impartiri. Sicut enim in stillatitijs aquis Manardus & alij viri eruditissimi facultatem eius rei à qua stillantur non talem seruari idcirco asserunt, quòd sapor non seruetur. Sapor enim temperamenti index est: in temperamento est facultas, à facultate prodit actio: ita f[illegible] hac mistione. Quid igitur dicemus? num quæ ta[illegible] saporem non refert aqua, talem non accepit facultatem? minimè. Sed id necessariò colligemus, nec omne balneum [illegible]uod alumen accepit, calidum & siccū tertio ordi[illegible] nec aluminis effectus æqualiter

liter præstare posse, verùm intensiùs remissiùsve, celerius aut tardiùs hæc efficere pro varia immistæ fodinæ quantitate. Vnde, vt in Aquensibus balneis dictum est, quæ vltra Burmidam sunt balnea efficaciùs operantur, quàm quę in vrbe: quod (vt aiũt) magis mineralia sint: sic balnea de Petriolo alijs Senarum. Non itaque cũ Sauonarola quæ Alumen accepêre calida, sicca tertio gradu pronũtiabimus, quod alumen tale sit. Quod de aluminosis aquis exempli gratia dixi, de sulphureis, nitrosis, & alijs omnibus dictum puta. Porrò iam dictarum sponte nascentium aquarum facultatem bimembri partitione complectamur. Aut enim calfaciũt, siccant, incidunt, extenuant, abstergunt, trahunt, & dissipant, sed molliendo ac relaxando: qualia sunt sulphurea & bituminosa. Aut idipsum agunt, verùm non etiam molliunt, sed potiùs adstringunt, densant, & repellunt. Eius generis sunt primùm aluminosa, deinde ænea, salsa, nitrosa, postremò quæ calcis misturam acceperũt. Secundum locum ijs tribuimus, quæ refrigerant & siccant, cum astrictione. Eius generis sunt ferrea, plumbea, & gipsea. Atque inter hæc quæ eiusdẽ generis videntur, magna est differentia. Nam bituminosa induratas partes magis emolliunt, sed tardiùs penetrãt & leuiùs dissipant sulphureis. Quę plurimum aluminis acceperũt, sibijpsis viam præcludunt, ne dictas potentias in actum deducere possint. In quibus calx & sal superant molestam quandamm mordacitatem non effugerunt. Nitrosa felicis ijùs omnibus, præstant quæ de ipsis polliciti sumus. ferrea, gipseis & plumbeis potentiùs astringunt & densant. Extremis ita diffinitis facile est de in-

termedijs ſeu miſtis iudicium facere. Quádoquidem non ſolùm pro miſtionis varietate facultatis variari có tingit, ſed etiam pro varia miſtorum quantitate. Verùm hæc omnia verbis aperire eſt impoſsibile:numeri enim ferè infiniti ſunt. Quod facilè diſces, ſi ita ratiocineris : vndecim ſunt à nouis enumerata,quæ ſi ſingula ſeorſim per ſe ſumãtur, & deinde cũ quolibet aliorum decem vndecies vndecim habebimus. Ex qua coniugatione centum viginti & vnam miſtionem habebimus. Exempli gratia,detur primùm aqua ſulphurea, qualis eſt balnei Aſculi,Siciliæ,& aliorum:vt ſuo loco narrabimus.Deinde eidem accedat nitri portio aliqua, fiet ſulphurea nitroſa , ſic ordine in alijs fiet ſulphurea aluminoſa, ſulphurea ſalſa, ſulphurea calcis particeps, ſulphurea bituminoſa , ſulphurea gipſea, ſulphurea ærea, ſulphurea ferrea, ſulphurea plumbea , ſulphurea aurea. Idipſum nunc fiat in alumine in ſale, breuiter in alijs decem reſultabit numerus iam dictus CXXI. Agè proſequere,ſulphur cum nitro reliquis miſceto, in numero ternario habebis nouem miſtionum genera,idipſum facito quatuor connectens habebis octo: in quinario numero ſeptem, in ſenario ſex, in ſeptenario quinque, in octonario quatuor , in nouenario tria, in denario duo, & vnam ex vndecim ſimul iuncti. Quæ dictæ coniugationes ſulphure ſuperante (ſic enim ſemper intelligimus cùm vel ſulphuream, aluminoſam,ferream, aut ſimiliter appellamus vincenti primam denominationem tribuentes) ſunt quadraginta & quinque. Idipſum ſuperante alumine facias ſic nitro, & ſingulis vndecim dictis vndecies quadraginta

draginta,& quinque quadringétæ,nonaginta & quinque mistiones resultabunt,cum prædictis iunctę sexingentæ & sexdecim. Nunc qualis quantáque varietas ex diuersa horum commistione consurget. Sed num ob id hæc cognitio tanquam incomprehensibilis est omittenda? minimè. Nonne & in morbis idipsum contingere iam edocti sumus? cùm enim vltra triginta morbi simplices libro de differentijs morborum enumerentur: si ex viginti quatuor literis dictionum numerus infinitus resultat. Quid eueniet ex multò pluribus morbis simplicibus inuicem omnimodè complicatis. Prætereà nonne ab eodem morbi genere maxima varietate varij homines affliguntur. Has tamen particulares connexiones,& secundum magis ac minus morborum differentias seorsim peculiari sermone prosequutus non est Galenus, sed hæc Medici prudentiæ committit: vt pote vniuersali doctrina hæc complectente. Sic igitur nos ad institutum reuertentes summa dicendorum capita attingamus, reliquum Medici prudentiæ relinquentes. Harum fodinarum facultates bimembri partitione complectebamur. Quædam calfacere, siccare, incidere, extenuare, abstergere, trahere,& dissipare diximus. Eius generis sunt sulphureæ aluminosæ,nitrosæ, salsæ, bituminosæ, æneæ, & quæ calcem habent. Quædam verò refrigerare, siccare, adstringere, densare & roborare. Eius generis sunt ferrum, plumbum & gipsum. Iterum priorem illam partem tripartitò secuimus in ea quæ, quod diximus, præstant, sed simul molliunt ac relaxant;

qualia ſunt ſulphur & aſphaltum. Ac in ea quę aſtringendo id præſtant: qualia ſunt aluminoſa, ob nimiam aſtrictionem inutilia. Et in ea quę medio modo operantur fælicisſimè citra aſtrictionem vehementem & remollitionem ſalſa nitroſa, & quæ ex ijs contrarijs miſtionem accepêre, vt ſulphurea aluminoſa. Porrò ſi verum eſt, vt verum eſſe plerisq; in locis demõſtrauit Galenus, præſertim XI Methodi Contraria cõtrariorum eſſe remedia. Quæ primo partitionis membro comprehenſa fuêre, morbis frigidis humidis erunt aptisſima auxilia, quorum cauſa fuerit eius generis multus humor craſſus & viſcidus. Siquidem frigiditati caliditas opponitur, humiditati, ſiccitas, craſsitiei, extenuans: viſciditati, abſtergens, & incidens: multitudini, vacuatio: cuius ſpecies eſt diſsipatio, & in ambientem per inſenſilem tranſpirationem facta euaporatio. Porrò eius generis morbi ſunt, ſi à pituita originẽ traxêre, Cephalalgia, Paralyſis, Conuulſio, Lethargus, Congelatio, ſeu Catalepſis, Catharrus, Suffuſio, Tinnitus aurium à vapore craſſo, obſtructio vel olfactus, vel auditus, vel alterius meatus: mollities gingiuarum vel linguæ, defectus guſtus, fluxio humiditatum ab ore, Tuſsis humida, Aſma, ventriculus relaxatus, aut pituita infarctus, Iliaca pasſio, colic⁹ dolor. Nephritis, vermes, Lienis Tumor vteri affectus, menſtrua alba, ſterilitas, Iſchiadicus dolor, Chiragra, Podagra, Arthritis denique omnis, oedema, nodoſitates, Pſora, ſcabies, vitiligo, Impetigines, Elephantiaſis, & ſimiles morbi, vbi à pituita originem traxêre: vt dictum eſt. Non repugnat tamen & multos à Melancholia genitos iuuari horum vſu, imò & ſanari:

ri: vt capite vltimo libri primi, & libro secũdo dictum est. Sic etiam corrodentia vlcera, Cancrenas & alia vulnera maligna horum vsu curari ferunt: sed censeo ego, ea quæ abstergentium & astringentium quantitatem accepêre id prestare posse, at ex aduerso quæ tantùm resoluentia pręsertim cum remollitione, minimè. In his autem qui vtendi rationem & mẽsuram desiderat, secundum librum perlegat. Cùm enim illa Aquensia balnea sulphure, nitro alumine & sale participẽt. Atque cùm quatuor hæc cum asphalto, ære, & calce cõuenire iam dixerimus, haud dubiè eisdem morbis, quibus illa conuenient, & eadem erit vtẽdi ratio. Quæ omnia in hũc essent referenda locum, sed breuitatis studio bis eadem non repetemus. Sed qui balneorum huiusce partitionis, vim & vsum omnem sibi comparare desiderat, secundum librum euoluat. Nos hoc in loco ea annotabimus, in quibus hæc facultate inter se differunt: Siquidem maximo interuallo dist[illegible] inter se, quæ primo partitionis membro compre[illegible] fuere. Aluminosa etenim, si alumen reliqua longè superet, astringunt adeò, vt sibi ipsis viam præcludãt stipata cuti: vt oct[illegible]aio Methodi de eo qui se in Albulis lauerat: ita etiam plurimùm ænea. At salsa, nitrosa, & quæ calcem habent, tam leuiter astringunt, vt alijs operationibus impedimento non sint. Sic quæ alumen admistum habent vel parua quantitate, vel relaxantibus, aut fortiter abstergentibus vt Aquensia, talia tardiùs quidem at feliciùs præstant [illegible] de ipsis polliciti sumus: siquidem leuis illa astrictio partium robur seruat & continet, nec ob id humorum dissipatio & in ani-

bientem resolutio impeditur: Quod pulchrè Galenus in viscerum inflammatione soluenda docet, x i. Methodi, vbi resoluentibus astringentia miscet. Econtra bituminosa & sulphurea visceribus sunt cõtraria ex eodem loco, præsertim ventriculo & iocinori, ob id talium potio noxia est. Sic eorum vsus arthritidi parum accommodatus est, & multis alijs morbis. Articulos enim & illas partes fluxionibus obnoxias ita relaxãt, vt posteà eisdem recipiendis humoribus promiores reddantur. Iecoris auté & ventriculi actio vitæ necessaria labefactatur immoderato illorũ vsu. At vbi nodositates adsunt, tophacei gipsei, & similes humores crassi & iam indurati, in vna aliqua parte contenti, ad horum vsum, non aliorum est properandum. Extremorum facultate cognita, mista vel ex extremis, vel ex alijs cognoscere non est difficile. Sunt autem ex iam dictis balneis, facultatis nunc narratæ. In Italia sulphurea Baln[illegible] de Macereto in ditione Senarum, Balneũ [illegible] Balneum Siciliæ, Balneum Vinadi. In Germania balneum quoddam in Ducatu Vuitembergensi apud Geppinguam oppidum. Et Balneum in An, apud Rotemburgum. Bituminosus est Scirbonis lacus, Sulphureum bituminosum balneum Perusij. Hæc autem sulphurea aut bituminosa bibi non debent, sed in nodosis partibus curandis plurimùm possunt, & duritie aliqua dissoluenda. Quòd si cum sulphure alumen misceatur, neque vehementer emolliet, neque astringet: sed mediam qualitat[illegible] [illegible]ifcetur iam dictis omnibus morbis aptissimam. Eius generis sunt, in Romandiola balneum de Turri dictum. In ditione Senarum

rum balneum de Petriolo. Balneum Pisarum. In Germania, balneum quoddam apud Badenias Heluetiorũ. In Bohemia apud Elembogium. vel econtra; si aluminosa & sulphurea fuerint: vt in Romandiola balneum medium, item balneum Volaterrarum. Balneum Pisarum. Balneum de Pilatijs apud Viterbiũ. Quibus si nitrum accesserit, feliciùs operantur. Tale est balneum apud Lucarum vrbem. Et in ditione Senarum balneum sancti Philippi. Sic in Germania Vuisbadenses. Et aliud apud Abudiacum Baioariæ supra Reginoburgum. Idem præstabunt sulphurea salsa aliquid aluminis habentia: qualia sunt quæ in Germania in inferiori Badenia habentur. Et quæ in ducatu Vuittenbergensi. Sic sulphurea aluminis & æris aliquid habentia, vt sunt Cellenses Thermæ in Germania. Porrò aluminosa (vt iam diximus) parum accõmodata sunt iam dictis morbis, verùm si vnà potenter incidentium tenuantium & abstergentium aliquid acceperint, non erunt omnino inutilia, præsertim si sulphuris aut asphalti mistio accesserit. Eius generis sunt balneum montis Orthoni, & Carpense, quæ alumen, sal & sulphur habent. His potentiùs operantur & aptiora iudicantur, balneum Aponi, balneum S. Helenæ, Thermæ Porrethenses, & Aquarij. Quæ omnia alumine, sale nitro & sulphure constant. Ita quòd in Germania habetur iuxta lacum Podmicum aluminis, & nitri particeps. Sic balneum sancti Petri aluminis & salis particeps. Sic balneum Domus Nouæ alumine, sale, & calce constans, vt balneum

S. Barptolomæi. Ab his non plurimùm recedunt nitrosa: quale est Aqua Borla dictum in ditione Senarum. Inferiora his sunt salsa, alumen & sulphur habentia: eius generis sunt Volaterarum Lacones appellati. His adiungitur aqua salsa, tale est balneum montis Catini. Himera Siciliæ fons. Lacus in Aphrica ad Iouis Ammonis templum. In Armenia Matianus Lacus. Fontes in Capadocia ad Lacum cui Tatta nomen est. In Gallia Narbonēsi fons Salsula nomine Putei in via salsula dicta in Cispadano tractu inter Parmensem & Placentinum agrum. Adde ænea sulphurea, vt balneum Asinelæ apud Viterbium. Et ænea solùm, vt Lucense Rubeum dictum: ijs facultate inferiora plurimùm sunt quæcunque contrarijs viribus præditorum aliquid accepere. Nempe, eorum quæ secundo sectionis membro reposuimus, ferri, plumbi, vel gipsi: talis est in ditione Viterbij balneum Vallis kaun, aluminis, æris, & ferri mistione constans. Sic alumine, sale, gipso & sulphure constans Balneum montis Grotti. Ita balneum de Bussetis. Balneum S. Mariæ ambo in ditione Viterbij. Et aliud in Sicilia quæ sulphurea & ferrea sunt. Validiùs aliquanto operabitur balneum Romandiolæ, ac balneum cruciatorum in ditione Viterbij: quæ sulphur, ferrum & æs accepêre. Idem est iudiciū de aluminosis, Nitrosis & ferreis, quale est quoddam in Germaniæ Alsatia prope Gebersuneiler. Deniquæ balneum Pagoneli apud Viterbum, nitrosum, salsum, aluminosum & ferreum. Iam dictis omnibus affectibus propulsandis nón solùm debile, sed & inutile ac contrarium erit, quod aluminis ac ferri mistione constat.

constat. Quale est balneum Bulicani in ditione Viterbij, & balneum Vrbis veteris. Quorum duorum effectus potiùs sequentibus sunt adiungendi, quàm inter præcedentia enumerádi. Hanc enim facultatem acceperunt, à qua effectus eorum, quæ secundo & vltimo primę sectionis membro cõtenta sunt, expectare oportebat: siccabunt enim & astringent potenter, nec calfacient: Siquidem aquæ & ferri frigiditas aluminis caliditatem retundet. His ita vtcumque enumeratis ad ferrea, gipsea, & plumbea accedamus. Hæc cùm refrigerare, siccare, astringere, densare & roborare iam dixerimus, qui cõmunis illius proloquij meminerit, omnibus iam dictis morbis vbi à causa frigida pendent, non solùm vtilia, sed noxia iudicabit. Ex aduerso vbi caliditate pars aliqua relaxatur, debilitatur, & quasi vim suam & robur amittit, huic ex vsu est: non tamen si humorem aliquem in fouentem causam retinuerit. Tũc enim illum resoluere & vacuare oportet, at in hoc balneorum genere nulla vacuatio, sed potiùs arctatio & materiæ retentio est expectanda. Siquidem astringendo, densando & roborando non vacuas, sed ne vacuetur impedis. Quapropter concludimus tria illa balneorum genera vel simplicia, vel inter se mista, vel alijs quę ab ijs non multùm viribus distent, soli intemperiei calidæ humidæ cum relaxatione conuenire. Aliquando calidæ & siccæ, cuius causam posteà accipies. Sunt in horum balneorum genere ex iam dictis Lucẽses thermæ de Torsено dictæ: vinadi & Volaterrarũ, quæ solum ferrum habere scribuntur. Sic in ditione Pisarum duo: & sub ditione Senarum Caldenarum

dictæ, quæ ferro & alumine constant. Sic ferreum aluminosum æris aliquid habens Balneum de Auinione. Hæc igitur balnea & ijs similia vt ferrea gipsea, ferrea plumbea, ferrea gipsea plumbea: vel gipsea ferrea, gipsea plumbea, gipsea plumbea ferrea: vel plumbea ferrea, plumbea gipsea, plumbea ferrea gipsea: & reliqua, quibus etiam si aliquid aluminis aut æris accesserit, non multùm illorum vis immutatur. Hæc inquam balnea, vt ad particularia descendamus, omnem intemperiem membrorum calidam tollunt. Ita qui Cephalalgia à calida meningum, vel aliarum capitis partium intemperie vexâtur, horum irrigatione iuuabuntur, sic Catharro calido, vel neruorum quacumque dispositione calida affecti. Aestuantis ventriculi deperditam appetentiam horum potio suscitabit. Feruorem cibos in nidorem corrumpentem extinguet. Relaxationé tollet. I[illegible] tractricem vim, ob similem causam languentem restituet ac roborabit. Vnde ab horum vsu multos macilentos pingues redditos, certò cõpertum habemus. Hyposarchæ & Tympanitidi conferre putantur, superfluas humiditates exsiccádo. Hæc fluxum stomatichum, fluxum hepaticũ, fluxum hæmorroidarum, Menstrua cùm rubra, tum alba sedát. Vteri superfluas humiditates absumunt. Quòd si in Pulmonũ humiditate exsiccáda, in tussi aut asmate eisdem vteremur, ad interitũ ęgrũ deduceremus: relaxatione enim non astrictione partes illæ egent: vt expurgentur. Vrinæ ardorem mitigat, sic renum ęstum, podagram, chiragram: & omnem arthritidem calidam post humoris resolutionem, (quod in omnibus morbis intelligendum

dum est, siquidem humores non solùm non vacuare, sed coërcere ac retinere iam diximus) vbi sola iuncturarum debilitas firmanda relinquitur, iuuat: ne iteratò fluxionem admittant, scabiem à calido & adusto sanguine prorumpentem coërcet, (quæ frequens est) eius causam mitigando. Icteritiam curant, quæ à venarum immoderata caliditate fit, sanguinem in bilem per vniuersas corporis partes conuertente. Et pleraque similia præstant. Extremis ita definitis, intermediorum seu ex extremis compositorum vim discernere non est difficile. Quales sunt ex iam enumeratis, Thermæ quædam Senarum ferreæ & sulphureæ. Thermæ Viterbij de Grotta dictę ferreæ æris & Nitri non expertes. Sic quæ in Lothoringia plumbi, sulphuris & aluminis mistura constant. Hórum proculdubio in morbis frigidis non admodùm rebellibus fælicissimus est vsus, prę sertim si sint affectus interni potioris egentes. Quandoquidē sulphur & Asphaltus per se [illegible] nis molliunt & relaxant: vnde ventriculi & hepatis robur dissoluunt, vt anteà dicebamus. Quæ verò vel ferri plurimum, vel aluminis, vel æris, vel gipsi, nimis astringendo ita sibijpsis viam pręcludunt, vt humorum euaporationem nullam facere queant. Ex vtrisque ijs mista contrarijs, resoluēnt, ac partis vim & robur non dissoluent, sed potiùs augebunt ac firmabunt. Quod autem ad qualitates primas attinet, illa calfacient, hæc refrigerabunt, ex vtrisque mista, ad temperamentum medium magis accedent. Quæ igitur primo partitionis membro narrata fuēre, calidis & siccis, biliosis, gracili

bus debilibus vel toto corpore, vel iuncturis, quibus nulla humiditas adest egẽs vacuatione nocent, & multis alijs. Atque inter illa minùs conueniunt, quæ sulphur aut Asphaltum accepêre. Sed quid hæc repeto, libro secũdo fusissimè ostensa fuêre? Ex quo nullo negotio disces quibus sint vsui, quo tẽpore, qua quantitate, qua corporis præparatione, quid ante balneum, quid in ipso balneo, quid post sit agendum: & plurima alia. At de eorum vsu, quæ ferrum, gipsum & plumbũ accepêre, hoc loco dicendũ, ad quę & aluminosa, ac ænea referre nõ est absurdũ. Hæc ex iam dictis manifestum est, vbi humorum copia adest, non solùm non valere, sed & noxia esse: ideo non qua ratione præparãdi, aut vacuandi recensere oportet, neque multa alia, quæ horum ratione narrantur. Non solùm enim quòd non vacuẽt, sunt inutilia, ubi adest cacochimia, sed quia vacuandos prohibeant, noxia: vnde si acres & biliosi humores in corpore redundent, horum lotione retenta sollita exhalatio febrem accendet, accensam augebit, & curationi contumacem reddet. Et hæc causa, cur febribus non scripserimus remedio esse, contra multorum sententiam. Huius exemplum habes VIII. Meth. de eo qui se in Albulis lauit, quæ plurimo constant alumine. Ob id tales, nempe picrocholos, non lauandos cẽseo: quòd si in scabie, aut vniuersi corporis ictero iam dicto, aut totius intemperie, aut alijs quibus vtilia hæc dicebamus, ijs vti velis, id maxima agendum cautione, vt febris periculum effugias. Vacuanda Plethora & Cacochymia si adsit. Deinde ab horum vsu molli & mediocri frictione ad naturalem habitum cutis restituenda

da per eam sublatis obstructionibus: moderandus ita vsus, ne in rigorem, aut alia mala simptomata æger incidat. Tempus accommodatius fore post absolutam coctionem ex dictis lib. sec. colligi posse non dubito. Sic moræ diuturnitatem virium robore metiẽdam, etiá si ab horum vsu non vt illorum prosternantur. Iam igitur quid ante hoc balnei genus, quid post, sit agendum. At si in pedum vel manuum artubus firmandis hisce vtaris, inanis est talis consideratio: quandoquidem quouis tempore, quauis hora illorum perfusione moderatè vti licet. Est autem ad id agendum accõmodatissimum tẽpus, vbi vel Podagram, vel Chiragrã causans humor resolutus fuerit, & penitus vacuatus vel aliorũ balneorũ vsu, vel naturæ beneficio. Tũc enim relaxatos & debilitatos artus vnit & roborat, ne iteratò fluxionem facile recipiant. Atquè tunc non solùm calidę sed & frigidę artritidi vsui esse possunt. Porrò si huius aquę potionem haurire oporteat, aduersus ventriculi, iecoris, renum, vteri, vesicæ & alui iam dictos affectus, nemini non manifestum arbitror, illud ipsi tempus esse præscribendum, in quo neque ventriculus, neque intestina, neque venæ Mesaraicæ, crudi humoris, vel cibi quidpiam habent: alioqui in venarum osculis vehementes causabis obstructiones. Quantitatem tibi præscribet affectus & sumentis natura, siquidem sola morborum & remediorum quantitas verbis describi non potest. Communis tamen & pluribus accõmodata erit libræ vnius à minori quantitate ad maiorem accedendo. Hactenus effectus & actiones, quę à manifestis qualitatibus pendent, verbis prosequuti su-

mus:nunc eos qui ab occulta proprietate, vt aiunt, efficiuntur prosequamur. Ad hęc enim duo sola omnes referendos effectus initio proposuimus. Cùm autem hæc sola cognoscatur experientia viro prudenti, & multis eget limitationibus, vt vniuersalem constituat propositionem. Vnde dubium & fallacissimum est ex inani & parum fida populi opinione quidpiam asserere. Nam quòd magnes ferrum, succinum paleam, Rhabarbarum bilem, Agaricum pituitam, trahant: Quòd basiliscus solo visu homines necet: & similia infinita, quæ à tota substantia, seu forma rei constitutiua ex tali mistione resultante, operari dicuntur: etiam Plebæis notissimum est. At balneum de Palatijs apud Viterbium ab occulta quadam proprietate hepar iuuare, thermas Neapolitanorum nullum non morborum genus & calidorũ & frigidorum profligare, Porretésin grauidis appetentiam excitare, eas iuuare, cùm tamen menstrua & vrinas prouocent, qui effectus contrarij sunt, sic omne arthritidum genus tollere, & multa alia credere, quæ non solum de his, verùm etiam de multis alijs balneis feruntur, dubium est, & errore non vacat. Siquidèm vnicuique spiritui credendũ non est, sed probandi primùm & examinandi num veritatis viã an fallaciæ sequãtur. Est autem fallacissima via popularis rumor. Quot enim quotidie, sua quædã experiméta vendicantes apud rudé plebeculam, eruditorũ nomen sibi parãt? Non itaq; quod ab isto, vel ab illo auditu, vel scriptis accepimus, etiã si rationi repugnet, tanquam verum pronuntiare audemus, & ad occultam causam cum illis recurrere. Sed iam nos tépus aliò vocat,

cat, & de balneis dicēdi finē accelerat. At duo priùs restant discutienda, caliditatis actualis causa & effectus. Ac tempus quo balneorum maior est vsus. Existimo rectè quidem Aristot. sensisse sulphur caliditati aquarum sponte nascentium causam esse. At posse aliquid id quod ipsum actu non habet alijs impartiri non puto, ni priùs in actum deducatur. In caloris actum deducitur sulphur in terræ latebris, non eo pacto quo dum in corpus nostrum agit: sed cùm ab astrorum calore, & retentis per reuerberationem vaporibus accenditur, vt in Vesuuio, Aethna, & similibus fieri compertum est. Sic etiam quid vetat in pluribus alijs locis incendi, & ob paruam ipsius quantitatem, aut ob maximam terræ superpositam molem flammam non exerere, sed pedetentim finitimam terram incalescere, & illi contiguam aquam. Argumento tibi sit, quòd fontes illi non toto anno eiusdem caliditatis inueniantur. Quòd illum perdant calorem, vbi è terræ visceribus dissilierunt. Adde, si ignem ipsum videmus & cognoscimus, actu caliditatem intensiorem quàm ipse habeat aquæ impartiri non posse, quo pacto sulphuris vaporis eum feruorem in aquam inducere possunt, quem ipsi non habent. Prætereà nunquàm ferè videmus in planitie succosa & fœcunda simile fontium genus scaturire, sed è montibus sterilibus: eò quòd paulatim ignis ille superficiem vsque si non calfacere, saltem exsiccare,

& ſterilem reddere potis ſit. Neque ſuffocatur ignis ille, quia per terræ poros & venas diſflatur. Nec mirum ſi conſumpta materia deſint balnea: id enim in multis Italiæ locis accidiſſe ferunt. Hæc autem caliditas aquæ vim non magis immutat, quàm ſi igni ad teporem reducta vteremur. Quòd ſi dulcis tepidæ aquæ balneum refrigerat, & humectat: non prohibet actualis illa propoſitorũ balneorum caliditas, quin idipſum hæc præſtent. Nam in vtroque ille euaneſcit calor, vtriſque non niſi tepidis vti poſſumus, & debemus. Concludimus igitur ad immutandam aquæ naturam refrigerantem & humectantem nil momenti habere feruorem illum ſcaturientis aquæ. Vnde duo notatu digniſſima collige. Primum ex oppoſita ipſius actione calidorum vim ita reprimi, vt erroneum ſit aſſerere eo ordine ipſam calidam, quo gradu ſunt calida ipſa immiſta ſimplicia ſeorſim: verùm de hac re paulò antè verba feci. Alterum memoratu equidem & conſideratione digniſſimum eſt: vbi exiguam calidę & ſiccę fodinæ portionem ſecum adferunt, tam leniter illa calfacere & ſiccare, & etiam humoribus calidis vacuandis vſui eſſe poſsint. Primum Melancholiæ, deinde ſanguini, poſteà bili, quod ad temperamenti rationem attinet. Si verò humoris naturam conſideres, faciliùs bilis vacuatur, poſt hanc pituita, poſt quam Melancholicus ſuccus, & bilis atra ægerrimè. Poſtremò ſanguis, quòd vt naturæ amicus & familiaris retineatur. Si enim dul-

cis

cis aquæ balneum hos humores vacuare poteſt, vt libro ſecundo oſtenſum eſt, & præter id refrigerare & humectare, quare hæc balnea quæ reſoluentium aliquid accepêre, idipſum potentiùs non præſtabunt, nullam intemperiem inducendo, aut ſaltem leniter calfaciendo, minùs adhuc ſiccãdo? ſiquidem aquæ maior humectandi quàm refrigerandi vis ineſt. Sic ubi refrigerantia & ſiccantia ſunt immiſta, refrigerabunt potentiſsimè, ſiccabunt leuiùs multò quàm ferat miſtorum gradus. Porrò tempus vſus, non Martio, Aprili, Maio, Septembri & Octobri mẽſibus à nobis determinabitur: ſed vſum hunc ad duos ſcopos reducemus, ad balnei naturam, & vtentis. Balneorum naturam inſitum, & occultam proprietatem partimur. Alia enim pluuio tempore inundationes recipiunt, à quibus immutatur illorum facultas: talia ſunt Thermæ ſan[illegible] ptolomæi in comitatu Patauino, & therm[illegible]rum. In ijs igitur & ſur ilibus ſi[illegible] ver, ſiue autumnus ſit, cauẽdum ne præce[illegible]eſſerit imbrium multitudo. Alia ſunt iuxta altiſsimos montes ſita aut in vallibus inter montes, in quibus frigidiſsimus ſpirat Boreas, aut niuea montium cacumina aërem refrigerant, aut ipſe thermarum ſitus, aut tota regio Septemtrionali aperitur oræ, à meridionali, montium altitudine & vicinia contegitur, aut ipſa regio ſeptemtrionalis eſt. In ſimilibus, & in omnibus alijs ſic ratiocineris, ver & autumnus eligũtur, quòd hæ duæ anni partes alijs temperatiores ſint:

quæ igitur eo in loco sit aëris temperies examinandum, non quis dierum numerus, tuncque eò accedendum, cùm ver erit, hoc est, cùm aër temperatus erit eo in loco: etiamsi talis comperiatur in diebus canicularibus. Exemplo tibi sint Porretensia balnea, quæ ob alpium Pistoriensium viciniam vsui non sunt, nisi Iunio & Augusto. Alijs enim temporibus ibi homines algent. Considerandus itaque situs, considerãda pars anni, non ratione sui, sed temperiei aëris: non itaque ver aut autumnus certo dierum numero ad Medicam cõsiderationem circumscribitur, veluti nec ætates: demus enim adolescentem frigidi & sicci temperamenti, ab isto eędem sumentur indicationes, quæ à sene sumerentur, si curandus aliquo morbo proponeretur. Sic Maio mense si ęstuaret aër, num ver esse diceremus? minimè. Se[illegible] rationem & indicationem huius habere[illegible]tibi, sic in alijs. Consideranda & occulta pro[illegible] quædam cum quibusdam anni temporibus colorem, odorẽ, & vim mutant: vt Aquensium ciuitatis fons hyeme aliquando subuiridis apparet, olet sulphur, alijs temporibus minimè. Sic balneum quintum Pisarum de Aquis appellatum, tam insignem mutationem recipit, vt quibusdam annis non solùm inutile, sed admodùm nociuum fit. Tempus hoc rectissimè dijudicãt proximi pagi incolæ, tunc enim nocuum fore iudicant, cùm Aprili & Maio mensibus aqua turbatur mirum in modum, & citrino colore imbuitur. Hoc idem fieri potest,

vt in aliquibus anni partibus accidat: vt in ditione Viterbij balneum Bulicani, eodem die nunc colorem auri, nunc auricalchi, nunc ſtanni ſuſcipit. Hoc itaque tempus hac ratione vel noxium, vel opportunum non à ſcriptoribus, ſed ab incolis diſces. Quod à ſcriptoribus accepi, eſt vere & autumno omnia ea balnea vſui eſſe, quorum hiſtoriam prius narraui: præter quàm eorum quæ nunc recenſui. Altera definiendi temporis ratio, ab vtente deſſumitur. Vbi enim irrigatione vel potione vtimur, vel ſolam balneamus partem, vt in podagra, vel chiragra, cùm iunCturis robur addimus aſtringentium balneorum v[illegible], locum non habet hæc temporis circumſcriptio. Se[illegible] in ſolo lauacri vſu temperatum aërem deſi[illegible] circa vniuerſum corpus eo vtendum eſt. No[illegible]rtamen & illis accommodatius eſſe hoc tem[illegible]s. Verùm hæc ego ita commonſtro, vt indicat[illegible]tio, vnde [illegible]que particularem exercitationem ſignificet. Cùm enim lauacro vſuri temperatam aquam & temperatum aërem exigant, vt ſecundo libro oſtenſum eſt, priorem illam conſiderationem hæc ad ſe trahit. Vtentis etenim ratione balnei ſitum cum aëris conſtitutione ita comparamus, vt ex vtriſque collatis qualem requirimus aëris temperiem nanciſcamur, & eligamus. Quam ſi non habemus, aquam in calidum cubiculum deferri curamus. Laudabilius tamen eſt balneum aëri expoſitum, cuius vapores exhalant, & ſolis radijs purificantur, in quo balneantes liberiorem habent anhelitum, neque à [illegible] vaporibus illorum caput

leditur: vt abunde libro secundo dictum est. Talis autem, nempe temperato proximus aër est, non quidem semper, sed vt plurimùm in omnibus iam L. Z. nominatis Balneis, excepto balneo Porretēsi, Aprili, Maio, Septembri vsque ad xv. Octobris: & hoc tempore ad dicta balnea ægrotantes accedunt. Hæc de balneis dixisse sit satis. Ex quibus si quidpiam vtilitatis beneuolus lector accipiet, non mihi, sed omnium Creatori gratias habeat: nos enim illius ineptissima instrumenta sumus, tantum bonorum operum conficientes, quantum diuinæ illius clementiæ nobis impartiri visum est: prout enim vult, [illegible] vnicuique distribuit. At si quid mali vel indocti pro[illegible] deprompsi, ab hac caduca humanitate est. Ext[illegible] mentis oculos, & cum Paulo ad Rom. cap[illegible] clamemus. ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ, ὡς ἀνεξ[illegible]νητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδ[illegible] τίς γὰρ ἔγ[illegible] νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι᾽ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

θεοῦ τὸ τέλος.

EXCVDEBAT MATHIAS BONHOMME LVGDVNI.